Nr 22.

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen med förslag till lag om upplåtelse under åborätt av viss jord m. m.; given Stockholms slott den 31 december 1925.

Under åberopande av bilagda i statsrådet och lagrådet förda protokoll vill Kungl. Maj:t härmed, jämlikt § 87 regeringsformen, föreslå riksdagen att antaga härvid fogade förslag till

1) lag om upplåtelse under åborätt av viss jord; och

2) lag om ändrad lydelse av 2 § 1 mom. i skogsvårdslagen den 15 juni 1923.

GUSTAF.

Sven Linders.

Förslag
till
Lag
om upplåtelse under åborätt av viss jord.

Härigenom förordnas som följer:

1 §.

Jord, som tillhör kronan och som ej innehaves med stadgad åborätt eller är till visst statsändamål anslagen, må för bildande av jordbruksfastigheter enligt de i denna lag givna bestämmelser upplåtas mot avgäld under ärftlig och förytterlig besittningsrätt för obegränsad tid *(åborätt).*

Vad i lag eller särskild författning finnes föreskrivet om stadgad åborätt eller annan ständig besittningsrätt skall icke äga tillämpning å åborätt enligt denna lag.

2 §.

Sedan i vederbörlig ordning bestämmelse meddelats om jords upplåtande under åborätt, tillkommer det länsstyrelsen att träffa avtal om jordens upplåtande till åbo samt att hava tillsyn över upplåten jord.

3 §.

Avtal, varigenom åborätt upplåtes, skall upprättas skriftligen; skolande i handlingen uttryckligen angivas, att upplåtelsen avser åborätt enligt denna lag.

Ej må i avtalet intagas bestämmelse, varigenom åborätten inskränkes eller åbon ålägges skyldighet utöver de i denna lag angivna grunder; har sådan bestämmelse intagits, vare den utan verkan.

4 §.

Sedan åborätt upplåtits, skall byggnad, stängsel eller annan för stadigvarande bruk avsedd anläggning, som finnes å fastigheten, såsom tillbehör hänföras till åborätten.

Om antagande av åbo, så ock om åborättens övergång till ny innehavare.

5 §.

Till åbo må antagas allenast svensk medborgare, som råder över sig och sin egendom. Förutvarande åbons make, bröstarvinge, adoptivbarn, syskon eller syskons avkomling, så ock efter länsstyrelsens beprövande annan, till vilken åborätten övergått genom arv, testamente eller gåva, äger att bliva antagen till åbo utan hinder därav att han är underårig.

Har åborätten genom överlåtelse eller annorledes övergått till åbons make, skyldeman i rätt upp- och nedstigande led, adoptivbarn, syskon eller syskons avkomling, äge länsstyrelsen ej vägra godtaga honom såsom åbo, med mindre han finnes vara därtill uppenbart olämplig eller hans antagande till åbo eljest skulle vara oförenligt med det ändamål, för vilket åborätten upplåtits.

6 §.

Vid bodelning äge make, som fört åborätten i boet, eller, där bodelning sker i anledning av makes död, efterlevande maken företräde till åborätten. Skall dödsbo, till vilket åborätten hör, skiftas mellan flera, äge den, som har större lott, företräde till åborätten framför den, som har mindre lott. Hava flera lika lott och sämjas de ej, vilken av dem skall äga företräde att övertaga åborätten, då skall om företrädesrätten dem emellan lottas.

Delas fastigheten i flera för jordbruk avsedda fastigheter såsom i 17 § sägs, skall vad i första stycket är stadgat om företräde till åborätt gälla i fråga om de särskilda åborätterna.

7 §.

Nu lämnar boet, sedan vid bodelning eller arvskifte åborätten tillagts en av delägarna, till följd därav annan delägare icke tillgång till vad av behållningen i boet på honom lagligen belöper; gör denne delägare anspråk på utlösen och uppgår lösesumman för honom eller, där lösen skall utgå till flera, sammanlagda lösesumman till minst tvåhundra kronor, vare den, som övertagit åborätten, berättigad gälda lösesumman genom att årligen intill dess lösesumman betalts erlägga en åttondel därav jämte ränta efter fem för hundra å skulden.

Om förmånsrätt för sådan fordran för utlösen är särskilt stadgat.

8 §.

Överlåtelse av åborätt skall ske skriftligen och i den ordning i övrigt, som gäller för köp av fast egendom. Vad överlåtaren betingat sig för avstående av åborätten med den jordförbättring, som vunnits, för byggnader, stängsel och andra för stadigvarande bruk avsedda anläggningar, för utsäde eller gröda samt för kreatur, redskap och annat, som ingår i överlåtelsen, skall med angivande av varje belopp för sig upptagas i avhandlingen; och skall denna tillika innehålla de övriga villkor, varå överlåtelsen grundas.

9 §.

Den, som annorledes än genom upplåtelse åtkommit åborätt, söke hos länsstyrelsen att varda antagen till åbo. Ansökningen skall, där ej nedan annorlunda stadgas, ske inom trettio dagar från det fånget ägde rum. I fråga om giftorätt och arv skall tiden för ansökningen räknas från det bodelning eller skifte förrättades eller, där vid arv skifte ej erfordras för arvslottens bestämmande, från det bouppteckningen efter arvlåtaren avslutades. Har åborätten åtkommits genom testamente, skall tiden för ansökningen räknas från det testamentet blev ståndande; dock skall, där för tillämpning av testamentet erfordras skifte, tiden räknas från det sådant förrättades. Varder i annat fall före utgången av den för ansökningen stadgade tid tvist anhängig om fånget, skall tiden för ansökningen räknas från det dom i målet vunnit laga kraft.

Vid ansökningen foge sökanden sin fångeshandling i huvudskrift. Har åborätten sålts i den ordning utsökningslagen bestämmer eller eljest efter länsstyrelsens förordnande å offentlig auktion, skall vid ansökningen jämväl fogas protokoll över den för auktionen förrättade värdering.

Försummas ansökning, som i första stycket avses, äge länsstyrelsen på framställning av allmänne åklagaren i den ort, där fastigheten är belägen, eller av den, vars rätt är beroende därav att sådan ansökning göres, genom vite tillhålla den försumlige att fullgöra sitt åliggande. Låter han sig därav ej rätta, äge länsstyrelsen fälla honom till vitet ävensom förelägga högre vite eller ock förordna, att åborätten med vad därtill hör skall säljas å offentlig auktion.

10 §.

Finner länsstyrelsen, att sökande ej är behörig att antagas till åbo, skall, där ej fastigheten återtages av kronan, länsstyrelsen giva honom lämpligt rådrum att överlåta åborätten till annan; äge ock länsstyrelsen den tid förlänga, om skäl till ytterligare rådrum föreligger. Försittes tid, som sålunda förelagts, eller varder, där sökanden överlåtit åborätten till annan, denne ej antagen till åbo, förordne länsstyrelsen, att åborätten med vad därtill hör skall säljas å offentlig auktion.

11 §.

Hade i fall, varom i 9 § tredje stycket eller 10 § sägs, åborätten övergått genom en eller flera frivilliga överlåtelser och anmäles, innan kungörelse om auktion utfärdats, att överlåtelsen eller överlåtelserna gått åter, skall länsstyrelsen låta därvid bero.

12 §.

Efter åbons död åligge dödsbodelägarna att inom etthundraåttio dagar från dödsfallet, där ej någon, till vilken åborätten övergått från den avlidne eller från dödsboet, sökt att varda antagen till åbo, hos länsstyrelsen anmäla lämplig person till handhavande för deras räkning av fastighetens skötsel. Försittes den tid, lägge länsstyrelsen dem annan kort tid före; fullgöra de ej föreläggandet, äge länsstyrelsen meddela förordnande, som i 10 § andra punkten sägs.

13 §.

Överlåter åbon åborätten till annan, svare ändock till de åbo åliggande skyldigheter intill dess den andre varder antagen till åbo. Därest kronan eller annan vill för åbo åliggande skyldighet, som skall fullgöras efter det åborätten övergått till ny innehavare, hålla sig till denne, äge rätt därtill, ändå att han icke blivit antagen till åbo.

Om åbons rättigheter och skyldigheter.

14 §.

Fardag för tillträde och avträde av fastighet, som upplåtits under åborätt, är, där ej annorlunda avtalats, den 14 mars. Infaller fardag å söndag, skall tillträde eller avträde ske följande dag.

Fjorton dagar före tillträdesdagen äge tillträdaren få åt sig upplåten hälften i fastighetens hus.

15 §.

Avgäld för fastighet, som upplåtits under åborätt, skall, där ej annorlunda avtalats, erläggas i förskott å dag, närmast före den 14 mars, som av länsstyrelsen bestämmes. Avgälden inbetalas till länsstyrelsen eller till den tjänsteman i orten, som förordnats till uppbördsman för sådan avgäld.

16 §.

Åbon skall vara bosatt å fastigheten, såvida ej länsstyrelsen på grund av särskilda omständigheter medgiver, att han må vara bosatt annorstädes.

17 §.

Fastighet, som upplåtits under åborätt, skall brukas såsom en enhet för sig. Med länsstyrelsens medgivande må den dock med annan sådan fastighet förenas under ett bruk, så ock delas, där varje efter delningen uppkommen fastighet prövas vara tillräcklig för det med upplåtelsen avsedda ändamål.

Efter framställning av åbon eller med hans samtycke må av länsstyrelsen mindre område avskiljas från fastigheten och upplåtas till byggnadstomt, upplagsplats, väg eller dylikt, såframt återstoden av fastigheten finnes vara för det med fastighetens upplåtande avsedda ändamål tillräcklig. Beträffande sådan upplåtelse skall denna lag icke tillämpas.

18 §.

Fastigheten skall på åbons bekostnad vara försedd med för jordbruket erforderliga byggnader.

Åbon vare skyldig att städse hålla fastigheten i gott stånd såväl i avseende å jordens hävd som beträffande byggnader och andra anläggningar, som erfordras för jordbruket.

Byggnader, varom här sägs, skola av åbon hållas brandförsäkrade till fulla värdet.

19 §.

I fråga om hållande av hägnad äge åbon samma rättighet och åligge honom samma skyldighet som jordägare.

20 §.

Har uppsägning ägt rum eller har jämlikt 9, 10 eller 12 § förordnande meddelats om åborättens försäljning å offentlig auktion, må innehavaren av åborätten icke utan länsstyrelsens samtycke bortföra gödsel från fastigheten, ej heller, innan han avträder fastigheten, därifrån föra stråfoder; har han stråfoder kvar, då han skall avflytta, vare han pliktig att till i orten gångbart pris överlåta återstoden till kronan eller till ny åbo. Kan ej överenskommelse träffas om den ersättning, vilken därför bör utgå, skall frågan avgöras i den ordning, som i 2 kap. 8 § i lagen om nyttjanderätt till fast egendom finnes stadgad för där avsett fall.

21 §.

Åbon äge ej i annan mån än från kronans sida medgivits vare sig nyttja fastighetens skog eller taga torv från torvmosse, som hör till fastigheten, eller annorledes än för fastighetens behov använda sten- eller kalkbrott

eller sand-, grus-, ler- eller stentäkt å fastigheten. Tillstånd att annorledes än för fastighetens behov nyttja skog eller taga torv från torvmosse eller använda sten- eller kalkbrott eller sand-, grus-, ler- eller stentäkt må meddelas allenast för viss tid. För rätt, som sålunda medgives åbon, skall erläggas särskild avgift, vilken vid tillstånds meddelande bestämmes i penningar.

22 §.

Vill kronan låta anställa besiktning å fastigheten med där befintliga anläggningar, vare åbon pliktig att lämna tillträde därtill. Om tiden för besiktningen bör kronan i god tid förut underrätta åbon.

23 §.

Åbon ansvare för all skatt och annan allmän tunga, som för fastigheten utgår.

24 §.

Vill åbon å fastigheten idka annan näring än jordbruk och behöver för den näring särskilt område av fastigheten tagas i bruk, söke tillstånd därtill hos länsstyrelsen. Tillstånd, som nu sagts, skall avse viss tid och må ej lämnas, om för näringens utövning skulle erfordras så stort område, att därigenom det med upplåtelsen avsedda ändamål skulle äventyras.

För område, som sålunda användes för annat ändamål än jordbruk, skall erläggas särskild avgift, vilken vid tillstånds meddelande bestämmes i penningar. Sker sådant användande av fastigheten tillhörande område utan tillstånd, bestämme länsstyrelsen efter erhållen kunskap om förhållandet ändock avgift för området att utgå för tid, varunder detsamma för ändamålet använts, och pröve länsstyrelsen tillika, huruvida tillstånd må lämnas.

25 §.

Övergiver åbon fastigheten och lämnar den obrukad eller utan vård, må kronan genast återtaga åborätten; äge ock rätt till skadestånd.

26 §.

Åborätten vare förverkad och kronan förty berättigad att efter uppsägning skilja åbon från åborätten:

1. om åbon i strid mot bestämmelserna i 17 § förenar fastigheten med annan fastighet under ett bruk eller delar densamma och han icke på tillsägelse vidtager rättelse;

2. om han gör sig skyldig till överträdelse av bestämmelserna i 21 §;

3. om han icke håller för jordbruket erforderliga byggnader eller åsidosätter sin skyldighet att hava byggnad brandförsäkrad eller gör sig skyldig till uppenbar vanvård av fastigheten eller där befintliga anläggningar, och han icke på tillsägelse vidtager rättelse; eller

4. om han utan tillstånd bosätter sig annorstädes och icke flyttar till fastigheten inom nittio dagar efter därom erhållet föreläggande.

Finnes i fall, som denna paragraf avser, vad åbon låtit komma sig till last vara av ringa betydenhet, må åbon ej skiljas från åborätten.

Sker uppsägning, vare kronan berättigad till skadestånd.

27 §.

Har åbon låtit komma sig till last förhållande, varom i 26 § sägs, men sker i fall, som i 2 avses, icke uppsägning inom etthundraåttio dagar från det länsstyrelsen fick kunskap om förhållandet eller har i annat fall rättelse skett, innan kronan gjort bruk av sin rätt till uppsägning, äge kronan ej sedermera åberopa förhållandet såsom grund för åbons skiljande från åborätten.

28 §.

Uppsägning skall ske skriftligen eller med vittnen, där ej skriftligt erkännande om uppsägningen lämnas; skolande vad i 11 kap. 11 och 14 §§ rättegångsbalken stadgas angående stämning äga motsvarande tillämpning i fråga om uppsägning.

Träffas ej åbo, vilken för uppsägning sökes, i sitt hemvist, varde uppsägningen i rekommenderat brev under hans vanliga adress avlämnad å posten samt skriftlig underrättelse om uppsägningen meddelad hans husfolk, om sådant finnes, men eljest fäst å hans husdörr; skolande uppsägningen anses hava skett, när vad sålunda föreskrivits blivit fullgjort.

Har åbo, hos vilken uppsägning skall ske, ej känt hemvist här i riket och finnes ej heller känt ombud, som äger för honom mottaga uppsägning, må uppsägningen ske genom kungörande i allmänna tidningarna.

Stämning, däri talan föres om åbos skiljande från åborätten, så ock ansökan om åbos vräkande gälle, där delgivning skett i behörig ordning, såsom uppsägning, ändå att vad här ovan är stadgat icke iakttagits.

29 §.

Sker uppsägning, äge åbon kvarsitta till nästa fardag, där ej rätten eller överexekutor prövar skäligt ålägga honom att avflytta tidigare. Hade åbon ej tillträtt fastigheten, när uppsägningen skedde, skall åbon genast vara skild från åborätten.

Prövas i tvist angående skyldighet för åbo att avträda åborätten åbon vara pliktig att avflytta, äge rätten tillika, när skäl därtill äro,

förordna, att utslaget må på sätt utsökningslagen bestämmer verkställas utan hinder därav att det icke äger laga kraft. Är sådant förordnande meddelat och fullföljes mot utslaget talan i högre rätt, äge, när skäl därtill äro, den rätt, innan ändringssökandet slutligen prövas, förordna, att vidare åtgärd för verkställighet icke må äga rum.

Om avgäldens bestämmande.

30 §.

Avgälden bestämmes för tjugu år i sänder men må, efter ty Konungen förordnar, kunna vid första avgäldssättningen eller med åbons samtycke, då särskilda omständigheter därtill föranleda, bestämmas för annan kortare eller längre tid, dock ej över trettio år.

Då delning av fastigheten äger rum eller från fastigheten avskiljes område till byggnadstomt, upplagsplats, väg eller dylikt eller tillstånd lämnas åbo att av fastigheten använda visst område för annat ändamål än jordbruk, skall, där omständigheterna sådant påkalla, i samband därmed ske jämkning i avgälden för återstoden av löpande avgäldstid. Detsamma gälle, därest genom naturhändelse eller genom skiftesförrättning eller dom i ägotvist fastighetens ägor i mera betydande grad minskats eller fastighetens värde för åbon eljest avsevärt förringats. Sådan jämkning verkställes av länsstyrelsen.

Där ej innan den 14 mars andra året före det, då avgäldstiden utgår, från någondera sidan påfordras ändring i då utgående avgäld, vare samma avgäld gällande för ny avgäldstid om tjugu år.

31 §.

Avgälden för fastigheten skall bestämmas i naturaprodukter men utgå i penningar efter senast bestämda medelmarkegångspris. Avgäldens bestämmande sker efter uppskattning av den behållna avkastning, som under medelgoda år erhålles av fastigheten, därest den brukas på sätt, som bäst överensstämmer med dess läge, storlek och beskaffenhet. Tillika skall behörig hänsyn tagas till de förpliktelser, som utöver skyldigheten att utgiva avgäld åligga åbon enligt denna lag.

Finnes vid bestämmande av avgäld för ny avgäldstid avkastningens värde hava ökats eller minskats, skall hänsyn till den timade förändringen tagas endast i mån det är uppenbart, att den tillkommit utan åbos åtgärd eller vållande; och må, om avgälden anses böra höjas, förhöjning ej äga rum med mer än tjugu för hundra av den för löpande avgäldstid bestämda avgälden, där ej kronan måst för fastigheten vid skifte tillagda ägor utgiva ersättning för odling eller bättre hävd eller fått vidkännas kostnad för dikning eller annan avledning av vatten.

32 §.

Avgäld för ny avgäldstid fastställes av en för länet i dess helhet eller viss av länsstyrelsen bestämd del därav utsedd nämnd, avgäldsnämnden. Avgäldsnämnd skall bestå av tre med ortens lantbruk och affärsförhållanden förtrogna personer, av vilka en förordnas av länsstyrelsen samt de övriga utses den ena av landstinget och den andra av hushållningssällskapets förvaltningsutskott eller, om hinder därför möter, bägge av landstinget; dock skall, där fråga är om fastighet i stad, som ej deltager i landsting, val, som efter vad nyss sagts skulle ankomma på landsting, i stället förrättas av stadsfullmäktige. För envar ledamot i nämnden skall i enahanda ordning utses suppleant.

Avgäldsnämnd tillsättes för fyra år i sänder. Den av länsstyrelsen förordnade ledamoten skall vara nämndens ordförande.

Mot ledamot i avgäldsnämnd gälle de jäv, som enligt rättegångsbalken gälla mot domare; och skall beträffande ordningen för jävs framställande vad i 2 kap. 12 § i lagen om nyttjanderätt till fast egendom finnes stadgat givas motsvarande tillämpning.

Kostnaden för avgäldsnämnds sammanträde skall gäldas av kronan.

Närmare bestämmelser om förfarandet vid avgäldssättningen meddelas av Konungen.

33 §.

Part, som är missnöjd med avgäldsnämnds beslut, äge efter stämning klandra detsamma vid domstol; instämme dock sin talan inom nittio dagar från det beslutet delgavs honom, eller vare beslutet gällande. Om vad missnöjd part sålunda har att iakttaga skall i beslutet lämnas tydlig hänvisning.

Om åborättens inlösande till kronan och om dess försäljning enligt länsstyrelsens förordnande.

34 §.

Då åborätt övergått till ny innehavare, äge kronan rätt att mot lösen taga fastigheten åter. Är den, till vilken åborätten övergått, förutvarande åbons make, skyldeman i rätt upp- och nedstigande led, adoptivbarn, syskon eller syskons avkomling eller har åborätten förvärvats genom inrop å offentlig auktion, som förrättats i den ordning utsökningslagen bestämmer eller eljest efter länsstyrelsens förordnande, äge kronan dock ej återtaga fastigheten, utan så är att hinder möter mot den nye innehavarens antagande till åbo efter vad i 5 § är stadgat.

Har vid åborättens överlåtande förvärvarens rätt gjorts beroende av visst villkor, vare sådant villkor utan verkan, såvitt angår kronans rätt att återtaga fastigheten.

35 §.

Vill kronan jämlikt 34 § återtaga fastigheten, kungöre det den nye innehavaren av åborätten sist inom nittio dagar från det han med företeende av vederbörliga fångeshandlingar sökte att varda antagen till åbo. Dylikt meddelande skall tillika anses innefatta uppsägning till avflyttning å den fardag, som inträffar näst efter etthundraåttio dagar från det meddelandet delgavs honom, skolande underrättelse härom intagas i meddelandet. Om ordningen för delgivningen skall gälla vad ovan är i sådant avseende stadgat i fråga om uppsägning.

Hava flera, var efter annan, förvärvat åborätten utan att någon av dem blivit antagen till åbo, stånde kronan öppet att för fastighetens återtagande hålla sig till envar, till vilken åborätten övergått under sådana omständigheter, att fastigheten kan återtagas.

36 §.

Vid fastighetens återtagande jämlikt 34 § vare kronan skyldig utgiva lösen för åborätten med den jordförbättring, som vunnits, för byggnader och andra tillbehör till åborätten samt för utsäde och gröda å fastigheten.

Hava å fastigheten, efter det den uppläts under åborätt, uppförts flera eller större byggnader eller anläggningar än för fastighetens användande för jordbruksändamål skäligen anses nödigt, må sådant ej lända till förhöjning av den lösen för byggnader och anläggningar, som kronan har att utgiva.

Byggnad eller annan anläggning, som icke skall inlösas av kronan, äge åborättens innehavare bortföra; återställe dock fastigheten i det skick, den hade före byggnadens eller anläggningens tillkomst. Äro till byggnad eller anläggning ämnen hämtade från fastigheten utan att vederlag därför utgått till kronan, må byggnaden eller anläggningen ej borttagas, innan värdet av vad från fastigheten tagits blivit kronan gottgjort; skolande ersättningen, där ej överenskommelse kan träffas, bestämmas i den ordning, som i 2 kap. 8 § i lagen om nyttjanderätt till fast egendom finnes för där avsett fall stadgad.

37 §.

Lösen för åborätten och vad kronan eljest har att lösa skall bestämmas till fulla värdet därav vid den tid, då åborätten övergick till den, från vilken fastigheten återtages.

Har åborätten övergått genom köp, beräknas värdet efter vad köparen utfäst, dock skall vad sålunda stadgats icke lända till förfång för innehavare av fordran, som i 7 § avses, där åborätten häftar för den fordran.

Har utöver vad som innefattas i köpehandlingen bestämmelse träffats om skyldighet för köparen att något fullgöra eller förbehåll gjorts om nyttjanderätt eller förmån, vare det utan verkan mot kronan.

Där kronan det äskar, skall köparen vara skyldig att inför domstol med ed betyga, att mellan honom och säljaren blivit på god tro så avtalat som köpehandlingen utvisar.

38 §.

Kronan vare skyldig ersätta den, från vilken fastigheten återtages, all nödig kostnad, som han nedlagt å fastigheten med där befintliga anläggningar, vilka av kronan skola lösas; dock skall ersättning för kostnad, som skäligen erfordrats för fastighetens och anläggningarnas underhåll, gäldas allenast i den mån den, från vilken återtagandet sker, genom detsamma hindrats att draga motsvarande nytta av fastigheten.

39 §.

Föreligger tvist angående omfattningen av kronans lösningsplikt eller om beloppet av lösen eller ersättning för kostnad, som kronan har att utgiva, skall frågan hänskjutas till prövning i den ordning, som i 2 kap. 8 § i lagen om nyttjanderätt till fast egendom stadgas för där avsett fall.

Har omfattningen av kronans lösningsplikt eller beloppet av lösen eller ersättning för kostnad, som kronan har att utgiva, bestämts utan att innehavare av fordran, som i 7 § avses och för vilken åborätten häftar, lämnats tillfälle att bevaka sin rätt, äge han, där ej full betalning för hans fordran lämnas honom, äska att, såvitt på hans eller annan sådan fordringsägares rätt inverkar, frågan hänskjutes till prövning i den ordning, som i första stycket sägs.

40 §.

Å dag, då kronan äger tillträda fastigheten, skall kronan till avträdaren utgiva löseskillingen med avdrag för ersättning, som tillkommer kronan, samt för fordran, som efter vad särskilt är stadgat skall utgå med förmånsrätt. Är löseskillingen ej då slutligt bestämd, gälde kronan ränta efter fem för hundra från tillträdesdagen.

41 §.

Har kronan återtagit åborätten jämlikt 25 § eller har åbon skilts från åborätten till följd av uppsägning i fall, som avses i 26 §, förordne länsstyrelsen, att åborätten med vad därtill hör skall säljas å offentlig auktion.

Där länsstyrelsen i nu nämnda fall eller eljest enligt denna lag meddelar förordnande om åborättens försäljning å offentlig auktion, skall såsom inne-

havare av åborätten anses den, till vilken åborätten övergått genom behörigt fång, såframt anmälan om fånget skett till länsstyrelsen, innan förordnandet meddelas.

Sedan dylikt förordnande meddelats, skall detsamma gälla, ändå att åborätten icke längre innehaves av den, vilken rättigheten enligt förordnandet skulle frångå.

42 §.

Åborätt, som enligt länsstyrelsens förordnande skall säljas å offentlig auktion, skall av utmätningsmannen i orten beskrivas och värderas, varvid särskilda värden skola angivas å åborätten med den jordförbättring, som vunnits, å byggnader, stängsel och andra för stadigvarande bruk avsedda anläggningar. Vid värderingen skola jämväl utsäde och gröda särskilt värderas. Utmätningsmannen, som, där så finnes nödigt, äge tillkalla sakkunniga personer att biträda vid värderingen, avfordre ock åborättens innehavare de handlingar, vilka visa hans fång till åborätten eller tjäna till upplysning om nyttjanderätt till fastigheten, ävensom uppgift å dem, vilka hava fordran eller rättighet, som bör vid auktionen iakttagas.

Vad enligt 44 § gäller i avseende å försäljning av åborätt, som utmätts för fordran, samt om fördelning av köpeskillingen därför skall i tillämpliga delar iakttagas, när länsstyrelsen förordnat, att åborätt med vad därtill hör skall säljas å offentlig auktion; dock skall i ärendet så förfaras, som om försäljningen skulle ske till gäldande av fordran med bästa förmånsrätt i åborätten. De bestämmelser, som avse gäldenären, skola för sådant fall lämpas till den, som åborätten enligt förordnandet skall frångå, och vare denne pliktig betala kostnad, som ej kan i enlighet med 198 § utsökningslagen ur köpeskillingen gäldas. Ej må åborätten inropas av honom.

Särskilda bestämmelser.

43 §.

Häftar åbo, som skall avflytta från fastigheten, i skuld till kronan för avgäld eller för ersättning, som genom skriftlig överenskommelse blivit bestämd, eller är utskyld eller avgift, för vilken åbo skolat ansvara, icke av honom gulden, vare kronan berättigad att av åbon tillhöriga lösören och byggnader, som finnas å fastigheten, kvarhålla så mycket, som svarar mot kronans fordran, till dess åbon gör rätt för sig eller ställer kronan säkerhet. Ej må dock sålunda kvarhållas egendom, som jämlikt 65 § utsökningslagen skall undantagas från utmätning.

Har kronan enligt skriftlig handling till åbon mot ersättning överlåtit

byggnad å fastigheten eller lämnat åbon lån för inlösen eller uppförande av byggnad, äge kronan för vad av ersättningen eller lånet är oguldet enahanda rätt som nyss sagts.

44 §.

I fråga om åborätt skall vad i utsökningslagen och konkurslagen är stadgat angående fast egendom äga motsvarande tillämpning med den inskränkning, som följer därav att inteckning i åborätten icke kan meddelas, samt med följande ändringar och tillägg i övrigt, nämligen:

1. Beträffande värdering av åborätt, som skall säljas i den ordning utsökningslagen bestämmer, gälle vad i sådant avseende stadgas här ovan i 42 § för det fall, varom där är fråga.

2. Vad i 82 § utsökningslagen samt 28, 32 och 39 §§ konkurslagen sägs angående lagfart skall gälla om antagande till åbo; skolande vad förstnämnda lagrum innehåller i avseende å viss rättegångsdag lämpas till den helgfria dag, som infaller näst efter tjugu dagar från utmätningen.

3. Den, som skall förrätta auktion å utmätt åborätt, skall anskaffa bevis, i vad mån åborätten enligt den i 46 § här nedan omförmälda bok häftar för fordran, ävensom de för bestyrkande av gäldenärens rätt till åborätten erforderliga och ej redan mottagna handlingar, vilka kunna erhållas hos länsstyrelsen; skolande å sålunda anskaffade handlingar lämpas vad i 106 § utsökningslagen stadgas i avseende å handlingar, som omförmälas i 100 § samma lag.

45 §.

Över beslut, varigenom länsstyrelsen vid upplåtelse av åborätt vägrat att antaga sökande till åbo, må klagan ej föras. Anser någon sin rätt vara förnärmad genom beslut, som i annat fall jämlikt denna lag meddelats av länsstyrelsen och mot vilket klagan icke bör föras på sätt i utsökningslagen föreskrives, äge däröver hos Konungen i vederbörande statsdepartement anföra besvär i den ordning, som för ekonomimål i allmänhet är stadgad; dock må giltighet av föreläggande för den, till vilken åborätt övergått, att söka att varda antagen till åbo eller för dödsbodelägare efter åbo att anmäla lämplig person till handhavande för deras räkning av fastighetens skötsel komma under bedömande endast i sammanhang med klagan över beslut, varigenom föreläggandet tillämpats.

46 §.

Hos länsstyrelsen skall föras bok över samtliga under åborätt enligt denna lag upplåtna fastigheter inom länet. I denna bok skall beträffande varje fastighet antecknas dess namn och beteckning i övrigt, åbons namn, hans fångeshandling och dagen för hans antagande till åbo, ansökan om

åboskap, som beror på åtgärd, den årliga avgäld, som för fastigheten utgår, tiden när och för vilken avgälden senast fastställts, beloppet och beskaffenheten av fordran, för vilken åborätten enligt vad särskilt är stadgat häftar, ärenden, som angå brandförsäkring av fastighetens byggnader, så ock framställningar och beslut i andra ärenden, som rörande åborätten inkommit till länsstyrelsen.

Närmare föreskrifter om bokens inrättande och förande meddelas av Konungen.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1927.

Förslag
till
Lag
om ändrad lydelse av 2 § 1 mom. i skogsvårdslagen den 15 juni 1923 (nr 212).

Härigenom förordnas, att 2 § 1 mom. i skogsvårdslagen den 15 juni 1923, sådant detta moment lyder enligt lagen den 17 april 1925 (nr 94), skall i nedan angivna del erhålla följande ändrade lydelse:

Från tillämpningen av denna lag undantagas:
1) skogar — — — vissa områden;
2) allmänningsskogar — — — besparingsskogar;
3) städernas skogar;
4) skyddsskogar — — — län;
5) statens — — — skogar;
6) skogar å statens utarrenderade jordbruksdomäner och å ecklesiastika boställen ävensom å fastigheter, som upplåtits under besittningsrätt för obegränsad tid (åborätt) enligt lagen om upplåtelse under åborätt av viss jord; samt
7) övriga — — — förordning.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1927.

Utdrag av protokollet över jordbruksärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 8 januari 1923.

Närvarande:

Statsministern och ministern för utrikes ärendena BRANTING, statsråden LINDQVIST, THORSSON, OLSSON, SANDLER, NOTHIN, SVENSSON, HANSSON, ÅKERMAN, LINDERS, SCHLYTER, ÖRNE.

— —

Departementschefen, statsrådet Linders, anför efter gemensam beredning med chefen för justitiedepartementet:

Tillkallandet av sakkunniga, den s. k. kronolägenhetskommissionen, för viss utredning.

»Genom beslut den 10 juni 1912 bemyndigade Kungl. Maj:t chefen för jordbruksdepartementet att tillkalla visst antal personer med uppdrag att utreda, dels huru lämpliga bestämmelser skulle kunna åstadkommas i syfte att, där staten med äganderätt uppläte jord för bildande av egna hem, ändamålet med upplåtelserna måtte tryggas, så att den upplåtna jorden ej skulle sedermera kunna övergå till helt annan användning, och dels huruvida för främjande av egnahemsrörelsens utveckling i vårt land upplåtelse av områden från de under förvaltning av domänstyrelsen ställda och för statsverkets räkning utarrenderade jordbruksdomäner ävensom statens skogsdomäner med undantag av kronoparker och överloppsmarker i de sex nordligaste länen skulle kunna ske, förutom med äganderätt, jämväl med tryggad besittningsrätt, samt att, därest utredningen därtill föranledde, uppgöra förslag till de grunder och författningar, som befunnes för ändamålet erforderliga.

Sedan samma dag dåvarande departementschefen, statsrådet Alfred Petersson, för berörda ändamål tillkallat särskilda sakkunniga, avgåvo dessa — den s. k. *kronolägenhetskommissionen* — den 7 mars 1916 ett betänkande (I) med förslag rörande tillfälliga åtgärder till förebyggande att av kronan upplåtna egenahemslägenheter användes för annat ändamål än med upplåtelsen avsetts. Lagrådet, som efter remiss hade att yttra sig över ett i betänkandet innefattat förslag till lag angående rätt för kronan att vid överlåtelse av fast egendom göra förbehåll, som inskränker rätten att överlåta eller inteckna egendomen, fann sig icke kunna tillstyrka det remitterade förslaget. Domänstyrelsen, som jämväl hördes i ärendet, avstyrkte de i kommissionens betänkande framlagda förslag; och fann Kungl. Maj:t vid ärendets föredragning den 24 mars 1916 betänkandet icke föranleda någon Kungl. Maj:ts vidare åtgärd.

Kommissionens den 11 november 1920 avgivna betänkande (II).

Efter fortsatt utredningsarbete beträffande frågan, huruvida för främjande av egnahemsrörelsens utveckling upplåtelse av områden från ovannämnda slags jordbruks- och skogsdomäner kunde ske, förutom med äganderätt, jämväl med tryggad besittningsrätt, avgav kommissionen den 11 november 1920 betänkande (II) med *förslag till lag om besittningsrätt för obegränsad tid till kronojord och annan publik jord* ävensom därav föranledda *förslag till lag om ändrad lydelse av 1 kap. 8 § i lagen den 14 juni 1907 om nyttjanderätt till fast egendom, lag om ändrad lydelse av 13 kap. 13 § giftermålsbalken, lag om ändrad lydelse av 12 kap. 7 § ärvdabalken, lag om ändrad lydelse av 9 kap. 48 och 63 §§ vattenlagen, lag om ändrad lydelse av 17 kap. 6 § handelsbalken, lag om ändrad lydelse av 42 och 192 §§ utsökningslagen* och *lag om ändrad lydelse av 8 § i stadgan om skiftesverket i riket den 9 november 1866.* Förslagen åtföljdes av motiv samt ett av kommissionen uppgjort utkast till allmänna grunder för tillämpningen av lag om besittningsrätt för obegränsad tid till kronojord och annan publik jord, varjämte bifogades särskilda yttranden av tre ledamöter i kommissionen.

Över nämnda betänkande hava infordrade yttranden inkommit från överståthållarämbetet och länsstyrelserna, direktionen över Danviks hospital, Lunds domkapitel, lantbruksstyrelsen, domänstyrelsen och kammarkollegium, varefter kommissionens förslag gjorts till föremål för överarbetning inom departementet.

Statliga åtgärder för egnahems- och småbruksrörelsens utveckling.

Då det gäller att granska resultatet av den genom kronolägenhetskommissionens ifrågavarande betänkande förebragta utredning och befogenheten av dess framlagda förslag, torde till en början böra erinras dels om de åtgärder, som från statsmakternas sida vidtagits i ändamål att främja egnahems- och småbruksrörelsens utveckling i vårt land, dels ock om de huvudsakliga anmärkningar, som framställts mot sättet och villkoren för upplåtelser till egna hem från kronan tillhöriga egendomar och vilka närmast föranlett anbefallandet av omförmälda utredning. I det förra hänseendet må framhållas, hurusom den statliga verksamheten för egnahemsbildningens befordrande å ena sidan varit av direkt ekonomisk art, i det att genom inrättandet av egnahemslånefonden och jordförmedlingsfonden lån till betydande belopp av statsmedel beviljats till bildandet av egna hem, och å andra sidan inriktat sig på upplåtandet av kronans egen jord för egnahemsändamål. Då sistberörda sida av statens ifrågavarande verksamhet är ur nu föreliggande synpunkt den viktigaste, anser jag mig böra här, ehuru i största korthet, redogöra för de i ämnet gällande bestämmelser, vilka inrymmas i kungörelsen den 17 oktober 1913 angående grunder för upplåtande av egnahemslägenheter från vissa kronoegendomar. Denna kungörelse, som under de senaste åren undergått ändring i vissa avseenden, byggde på de föreskrifter, vilka meddelats genom kungörelsen den 31 december 1909 angående förändrade grunder för åtgärder

i syfte att åt mindre bemedlade och obemedlade bereda tillfälle att förvärva egnahemslägenheter från vissa kronoegendomar. I sin ordning innebar sistnämnda författning en utveckling och komplettering av de bestämmelser, som i detta ämne först utfärdades, nämligen genom kungl. skrivelsen till domänstyrelsen den 25 september 1896 med reglementariska föreskrifter rörande lägenheters upplåtande från kronans jordbruksdomäner. De i 1913 års kungörelse inrymda grunder, som nu äro gällande, innebära bland annat *att* sådana under förvaltning av domänstyrelsen ställda och för statsverkets räkning utarrenderade jordbruksegendomar, som vid löpande arrendeperiods utgång enligt riksdagens beslut må utan dess vidare hörande försäljas och vilka med avseende å föreliggande omständigheter befinnas lämpliga att helt eller delvis användas till bildande av egnahemslägenheter (såväl bostads- som jordbrukslägenheter), må enligt plan, som av Kungl. Maj:t fastställes, fördelas i lämpliga lotter och, såvitt angår lotter, som äro hänförliga till egnahemslägenheter, upplåtas i den ordning, kungörelsen stadgar; *att* vad sålunda medgivits skall äga motsvarande tillämpning i fråga om sådana till inköpta skogsegendomar hörande områden, som enligt riksdagens beslut må av Kungl. Maj:t försäljas utan riksdagens vidare hörande; *att* förslag till åtgärder i förberörda hänseende må uppgöras, såvitt fråga är om utarrenderad egendom, vid egendomens uppskattning till försäljning eller förnyad utarrendering men eljest i den mån domänstyrelsen så finner lämpligt; *att*, därest i avseende å annan jordbruksegendom än ovan sägs det vid egendomens uppskattning för förnyad utarrendering finnes lämpligt, att egendomen eller del därav användes till bildande av egnahemslägenheter, förslag härtill må upprättas och frågan därefter, i händelse Kungl. Maj:t finner förslaget om lägenheters upplåtande förtjäna beaktande, underställas riksdagens prövning; *samt att* vad senast sagts skall äga motsvarande tillämpning, därest till skogsegendomar i andra län än de sex nordligaste hörande områden, som icke beröras av ovannämnda medgivande beträffande vissa områden under inköpta skogsegendomar, finnas böra användas till bildande av egnahemslägenheter, dock att det i ty fall ankommer på domänstyrelsen att i varje fall förordna om förslags upprättande. I detta sammanhang må ock nämnas, att den Kungl. Maj:t tillagda rätt att utan riksdagens hörande försälja kronan tillhörig jordegendom enligt beslut av 1902 års riksdag, kungjort genom kungl. brevet den 23 maj 1902, gäller beträffande de kronans jordegendomar, vilka i arrende icke lämna eller i varje fall icke kunna påräknas lämna högre arrende än 600 kronor, ävensom sådana under kronans inköpta skogsegendomar hörande områden, som utan olägenhet för skogsskötseln anses kunna avyttras och uppenbarligen äro eller vid arrendeuppskattning finnas vara av beskaffenhet, att för desamma icke kan påräknas högre arrende än 600 kronor.

Anmärkningar mot hittills tillämpad form för kronans jordupplåtelser.

Den form, som vid upplåtelser av kronojord till egna hem eller, varom nu särskilt är fråga, smärre jordbrukslägenheter jämlikt förberörda författningar kommit till användning, är såsom bekant — frånsett enstaka undantagsfall, då tomrättsinstitutet kunnat vinna tillämpning — den vanliga äganderättens. Under en följd av år i början av 1900-talet bragtes emellertid, framför allt genom motioner inom riksdagen, på tal huruvida nämnda upplåtelseform vore den lämpligaste och om icke en förändring borde vidtagas beträffande sättet för kronans ifrågavarande jordupplåtelser. Det anmärktes därvid *dels* att de till egna hem avsedda lägenheterna, då de upplätes med full äganderätt, kunde komma att av förvärvaren eller någon hans efterträdare i äganderätten överlåtas till köpare, som alls icke använde jorden till det ändamål, för vilket staten funnit nyttigt avhända sig densamma, *dels ock* att det med den rådande ordningen vore svårt att tillgodose även de minst bemedlade, då ju upplåtelse med äganderätt alltid nödvändiggjorde en kontant köpeskilling och därigenom en stor del medborgare, vilka i övrigt skulle vara både hugade och lämpliga att sköta ett småbruk, uteslötes från möjligheten att uppträda som köpare. Den förra av dessa olägenheter trodde man sig kunna avhjälpa bland annat på det sätt, att i fråga om jord, som staten med äganderätt uppläte till småbruk, den vidare försäljningsrätten skulle begränsas i så måtto, att försäljning allenast finge äga rum till person, som uppfyllde villkoren för förvärv i första hand av småbruk. Beträffande åter önskemålet att kunna tillgodose även de minst bemedlades behov av jordförvärv ifrågasattes, huruvida icke egnahemsupplåtelser lämpligen borde kunna ske jämväl under någon form av besittningsrätt, som utan att vara betungad med den gamla åborättens olägenheter likväl kunde bevara dess fördelar.

Vissa riksdagsmotioner.

I en motion nr 128 av herr Staaff med flera i andra kammaren vid 1908 års riksdag hemställdes, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t täcktes låta allsidigt utreda, vilka nya former för upplåtelse av jord från stat eller kommun till enskilda kunde vara särskilt ur social synpunkt påkallade och lämpliga, samt därefter för riksdagen framlägga förslag i ämnet. Till stöd för denna hemställan anfördes bland annat:

Därest, såsom önskvärt vore, upplåtelse i större skala av kronoegendomar till bildande av egna hem och småbruk komme till stånd, låge det synnerlig vikt uppå att det sociala ändamålet med upplåtelsen icke sedermera kunde genom jordinnehavarnas åtgärder i större eller mindre utsträckning gäckas. Men detta skulle kunna bliva fallet, därest egnahemsförvärvarna vore oförhindrade att efter eget behag avyttra den från staten erhållna jorden. Sådana former för jordupplåtelse till egna hem borde utfinnas, att därigenom upplåtelsens sociala ändamål bleve för framtiden tillvarataget eller med andra ord innehavarens rätt att överlåta jorden till annan behörigen begränsades. Denna begränsning borde tydligen avse, att

jord, varom här vore fråga, ej finge försäljas till annan köpare än sådan, som stode i ungefär samma sociala ställning som säljaren. Även andra önskemål funnes emellertid, som i den mån det lämpligen läte sig göra, borde tillgodoses vid utfinnandet av nya former för ifrågavarande jordupplåtelse. Dels kunde man tänka sig möjligheten av att staten själv komme att i framtiden behöva den upplåtna jorden, och dels kunde upplåten jord av allehanda orsaker stiga i värde, så att det vore önskligt, att den åter kunde indragas till det allmänna. Former, som kunde tillgodose nu antydda syftemål, torde för närvarande icke finnas. Ej heller torde det vara skäl att uppliva den forna nu nästan utdöda åborätten, vilken vore förenad med för innehavaren synnerligen betungande bestämmelser i avseende å kontroll över jorden och husen. Det hade ifrågasatts, att det nya tomträttsinstitutet skulle kunna utsträckas till att användas även för upplåtande av jordbrukslägenheter. Lagberedningen hade emellertid i motiven till den föreslagna, av 1907 års riksdag i huvudsak antagna lagen om nyttjanderätt till fast egendom yttrat, att nödig försiktighet syntes bjuda att, innan upplåtelser för så lång tid, som här vore i fråga, ägde rum, området planlades och tomtindelning fastställdes; och hade lagutskottet i likhet med lagberedningen ansett, att allenast tomt inom planlagt område borde kunna utgöra föremål för tomträttsupplåtelse, samt tillagt, att institutet enligt sin natur väsentligen vore avsett för främjande av bättre bostadsförhållanden å orter med en större, sammanträngd befolkning. Motionärerna ville i detta sammanhang erinra, att tomträtten alltid vore inskränkt till viss, om ock ganska lång tid, medan det åter kunde ifrågasättas, huruvida icke någon form för till tiden oinskränkt egnahems- och småbruksupplåtelse borde utfinnas. Motionärerna tvivlade därför på att tomträttsinstitutet, även om det med en eller annan förändring skulle visa sig användbart för nu ifrågavarande ändamål, vore för detsamma tillräckligt. Det syntes dem sålunda önskligt, att utredningen även kunde gå ut på någon form av tryggad besittning, som utan att vara betungad med den gamla åborättens svåra olägenheter likväl kunde bevara dess fördelar. Därjämte syntes försäljning med under vissa, starkt begränsade villkor medgiven återköpsrätt böra komma under övervägande. Motionärerna ville emellertid uttryckligen framhålla, att deras mening icke vore, att all upplåtelse med oinskränkt äganderätt ovillkorligen skulle helt upphöra. Visserligen vore det ur de angivna synpunkterna lyckligast, om staten kunde behålla hand över den upplåtna jorden; men det skulle ju kunna vara möjligt, att i vissa trakter obenägenheten för upplåtelse med inskränktare rätt vore så stor, att nästan inga sådana upplåtelser kunde ske. I sådant fall ansåge motionärerna ingalunda, att man borde inställa all upplåtelse, utan finge man där sälja med oinskränkt äganderätt. Motionärerna hade för sin del svårt att tro, att, därest betryggande former för besittningsrätt kunde utfinnas, egnahemssträvarna ändock skulle fasthålla vid den oinskränkta äganderätten såsom absolut önskemål. Man finge icke av den på många håll rådande opinionen i detta avseende draga några bestämda slutsatser. Denna opinion kunde kanske ofta nog vara påverkad av en utbredd motvilja mot det gamla åborättsinstitutet; och på en sådan motvilja borde icke rätteligen kunna grundas ett motstånd mot helt andra former av upplåtelse. Framför allt vore att märka att en upplåtelse under tryggad besittningsrätt möjliggjorde även för den obemedlade att vinna ett eget hem, medan dittills endast de, som redan ägt något kapital, kunnat förvärva egna hem.

En annan motion vid samma riksdag (nr 101 i andra kammaren), väckt av friherre Adelswärd, avsåg utredning angående en lag om besittningsrätt på längre tid till kronan tillhörig jordegendom på grundval av bestämmelserna rörande stadgad åborätt. I motiveringen till denna motion anfördes — såvitt i detta sammanhang är av intresse och frånsett vissa uttalanden rörande tomträttsbestämmelserna såsom enligt motionärens mening lämpliga att tjäna till ledning för den ifrågasatta lagstiftningen — följande:

För vinnande av uppställt önskemål att staten i sin hand bibehölle jämväl sina mindre jordegendomar, ej mindre i fråga om därå befintlig skog än även beträffande det egentliga jordbruket, vore det enligt motionärens förmenande nödigt, att inägojorden, d. v. s. den odlade jorden och betesmarken, efter avskiljande av den egentliga skogsmarken bleve, i stället för att upplåtas på vanligt 20-årigt arrrende, överlåten med längre och fullständigare besittningsrätt i huvudsaklig överensstämmelse med de grunder, som gällde för stadgad åborätt, en förr mera vanlig och ännu förekommande form för jordupplåtelse. Att statens förvaltningskostnader genom att tillämpa detta sätt för upplåtelse skulle bliva vida mindre än de nuvarande, torde icke vara tvivel underkastat. Motionären gjorde gällande, att de invändningar, som riktats mot åborättsinstitutet på den grund, att detsamma skulle visat sig innebära olägenheter samt därför förlorat den stora allmänhetens förtroende samt kommit ur bruk, icke vore bärande, när det gällde ett återupptagande under modernare former av ett visserligen gammalt, men dock kvarlevande rättsbruk, ävensom att den gängse föreställningen, att besittningsrätten till jord, om än aldrig så utsträckt, strede mot den särskilt hos allmogen rådande uppfattningen om äganderättens företräde, ej heller borde tillmätas betydelse, då berörda uppfattning närmast torde böra betecknas som en fördom och såsom sådan icke få inverka på lagstiftningen i en fråga rörande ett viktigt socialekonomiskt statsintresse. I sak torde för jordbrukaren skillnaden mellan besittningsrätt — stadgad åborätt i moderniserad form — och äganderätt i vanlig mening icke vara stor. Den bestode förnämligast däri, att i förra fallet utbetalades icke kapitalet för jordvärdet såsom i det senare, utan skedde gottgörelsen därför i en årlig avgäld. Att erlägga en sådan avgäld till staten kunde för innehavaren av besittningsrätten icke kännas mera förödmjukande eller nedsättande än att betala varje medborgare åliggande skatt till staten och torde icke vara ägnat att i någon mån förringa hans självständighet. I vissa fall låge det för den mindre bemedlade en större fördel i att på detta sätt komma till en tryggad besittning av den jord, han brukade, än genom ett vanligt köp, ty för ett sådant förvärv erfordrades mindre kapital, vilket i de flesta fall vore detsamma som mindre skuldsättning. Dessutom vore förutsättningen för att på föreslaget sätt upplåten jord allt framgent komme att tillhöra brukare av densamma större än om jorden upplätes genom försäljning. Beträffande omfattningen av besittningsrätten till de mindre kronoegendomar, varom fråga vore, föreställde sig motionären såsom lämpligast, att byggnaderna försåldes med full äganderätt, men jorden inklusive odlingsvärdet av den redan odlade jorden upplätes med besittningsrätt, varigenom överensstämmelse skulle vinnas med sådan jord, som upplätes utan att vara bebyggd. Det höjda värde å egendomen, som motsvarade odlingskostnaden för nyodlad

jord, torde böra betraktas såsom tillhörande besittningsrättsinnehavaren med full äganderätt.

Vid 1909 års riksdag väcktes av herr Staaff med flera inom andra kammaren en motion, nr 229, i vilken bland annat hemställdes om skrivelse till Kungl. Maj:t med anhållan om framläggande av förslag till bestämmelser angående en arrende- eller besittningsrätt av betryggande art till småbruk å kronodomänerna och vad därmed ägde sammanhang och vari såsom motivering för berörda hemställan anfördes:

En lämplig form av tryggad besittningsrätt icke blott förekomme en del av de faror och olägenheter, varmed ett avyttrande under full äganderätt av småbruken vore förknippat, utan underlättade också väsentligt möjligheten för obemedlade att komma i besittning av dylika småbruk. Om förvärvarna av småbruk vore oförhindrade att efter eget behag avyttra den från staten upplåtna jorden, skulle det sociala ändamålet med upplåtelserna lätt äventyras. Verklig garanti för att ett småbruk icke måtte genom köp kunna förvärvas av annan person än sådan som kunde förvärva småbruk i första hand, skulle kunna vinnas blott genom att försäljningssättet på behövligt sätt begränsades, t. ex. så att försäljning allenast finge äga rum till person, som fyllde de villkor, vilka uppställts för förvärv av småbruk i första hand. Men förutom det att en äganderättsupplåtelse av småbruk å statens jordbruksdomäner i många fall kunde sätta i fara ändamålet med upplåtelsen, borde det också uppmärksammas, att äganderätten såsom enda upplåtelseform i icke ringa mån begränsade möjligheterna för den obemedlade eller med små tillgångar försedde att komma i besittning av ett småbruk å kronans mark. Det vore emellertid just dessa personer, vilka nu i stor utsträckning sökte sig en utkomst på andra sidan Atlanten. Det skulle näppeligen lyckas att effektivt motarbeta emigrationen utan att möjligheten att förvärva en jordbit att bygga och bo på utsträcktes till största möjliga del av befolkningen. Uppenbart vore, att om en person icke behövde erlägga köpeskillingen för jorden, utan i stället finge fullgöra sin betalningsskyldighet genom en årlig arrendeavgift, det skulle erfordras en vida mindre »samlad styver» än eljest för att kunna förvärva ett småbruk. I fråga om sättet att vinna denna vidsträcktare möjlighet att förvärva småbruk på statens domäner torde det gamla åborättsinstitutet icke lämpligen böra återupplivas. Den form för tryggad besittningsrätt, som syntes kunna ifrågasättas, vore en arrenderätt, vilken kunde ärvas och med vissa inskränkningar gå i försäljning samt läte dess innehavare komma i fullt åtnjutande av sitt arbete och sina å jorden nedlagda mödor. En sådan arrendeform innebure en besittningsrätt av den art, att den, omgärdad med lämpliga bestämmelser, borde giva den enskilde erforderlig trygghet i besittningen och tillräcklig säkerhet att för sig och sina anhöriga njuta frukterna av sitt arbete. Det bleve ett arrendesystem av helt annat värde och helt annan trygghet än de dåvarande arrendena av kronoegendomar. Upplåtelseformen syntes böra närmare utvecklas sålunda, *att* lägenheten upplätes på arrende i perioder om 20 år åt gången; *att* till arrendator finge antagas allenast sådan person, som enligt föreliggande proposition kunde godkännas såsom köpare av småbruk; *att* arrenderätten finge oskiftad av arrendators efterlevande maka eller laga arvingar innehavas utan särskilt godkännande av staten med anmälningsskyldighet vid dylik

övergång av arrenderätten; *att*, om arrenderätten överlätes, sådant finge ske allenast till person, som prövades uppfylla villkoren för att kunna antagas såsom arrendator i första hand; *att* innehavare skulle vid varje arrendeperiods utgång hava ovillkorlig optionsrätt till förnyat arrende; *att* årliga arrendesumman icke finge beräknas högre än 3.6 procent å lägenhetens med därå uppförda åbyggnader uppskattade värde; *att* vid förnyat upplåtande av lägenheten icke vid arrendesummans bestämmande finge under några förhållanden tagas i betraktande den ökning i värdet, som åstadkommits genom innehavarens på jorden eller byggnaderna nedlagda arbete och kostnader; *att* underhåll av byggnader och nybyggnadsskyldighet skulle åligga arrendatorn; *att* denne vore pliktig att med avseende å bruket av lägenhetens skog ställa sig till efterrättelse de föreskrifter, som därom kunde meddelas; *att*, därest lägenheten till jord och byggnader vanvårdades eller föreskriven avgäld icke erlades, arrendet skulle, om staten så yrkade, vara efter uppsägning förverkat utan någon ersättningsrätt gent emot staten för å lägenheten nedlagt arbete eller förbättring; *att* detsamma skulle gälla, om lägenheten såldes i annan ordning än förut angivits; *att* uppskattning av arrendebeloppet skulle ske vid varje ny arrendeperiod av en nämnd, som vore med ortens förhållanden förtrogen, vilken nämnd, med tjänsteområde av ett fögderi, borde bestå av tre personer, utsedda av den myndighet Kungl. Maj:t bestämde, med iakttagande att om möjligt en småbrukare skulle finnas i nämnden; *att* denna nämnd, som allenast erhölle gottgörelse genom rese- och traktamentsersättning, skulle avgiva yttrande i fråga om arrendets förverkande av förut angivna skäl, innan beslut därom finge av vederbörande myndighet meddelas; *samt att* nämnden ävenledes skulle avgiva yttrande angående arrendevillkoren och över sökandes lämplighet samt i övrigt biträda vid lägenhetens bebyggande ävensom vid fråga om skogens disponerande, allt enligt de närmare bestämmelser, som därom meddelades av Kungl. Maj:t. — Vidare anfördes, att såväl den i motionen förordade tryggade arrenderätten som upplåtelser med äganderätt lämpligen kunde ifrågakomma. Helt visst skulle nämligen i många fall den enskilde föredraga ett upplåtelsesätt med äganderätt. Från det allmännas synpunkt borde äganderättsupplåtelser omgärdade med vissa villkor ej heller medföra några vådor. De bägge upplåtelseformerna, äganderätt och tryggad besittnings- eller arrenderätt i anslutning till vad förut yttrats, syntes därför böra antagas att förekomma vid sidan av samt i fri tävlan och fritt val med varandra. En allmän kolonisation av domänerna måste vara huvudsyftet. Den lämpligaste upplåtelseformen för denna kolonisation finge i viss mån bero av erfarenheten. Visade det sig, att den i motionen förordade tryggade arrenderätten bleve mycket begärlig, torde densamma, vad ifrågavarande lägenheter å kronodomänerna anginge, komma att alltmer bliva föredragen framför äganderättsupplåtelserna. Om det däremot visade sig, att äganderätten, allena eller huvudsakligen, kunde åstadkomma den kolonisation, som vore målet, bleve ju det ifrågasatta arrendesystemet inskränkt till sin användning eller icke alls använt. Några vådor av att under föreliggande och förväntade förhållanden låta erfarenheten bliva domare, torde icke finnas, då någon massupplåtelse under den närmaste framtiden ej kunde förväntas.

Resultatet av kommissionens utredning.

Under prövning av de anmärkningar mot äganderätten såsom ensam form för upplåtelser av kronojord till egna hem eller småbruk samt de

önskemål beträffande en ny upplåtelseform, vilka sålunda och i övrigt framställts, har kronolägenhetskommissionen funnit sig icke kunna förorda äganderätten såsom enda form för ifrågavarande jordupplåtelser samt föreslagit en upplåtelseform, varigenom de anmärkta olägenheterna med det hittillsvarande systemet ansetts kunna avlägsnas eller åtminstone i väsentlig grad modifieras. Kommissionen har därvid förehaft till prövning jämväl andra på hithörande eller närstående områden tidigare eller ännu begagnade upplåtelseformer, men icke funnit dem lämpade att komma till användning vid småbruksupplåtelser från kronojord. Beträffande särskilt den stadgade åborätten har kommissionen, i likhet med motionärerna i förenämnda riksdagsmotioner 1908: II nr 128 och 1909: II nr 229, ansett detta rättsinstituts bestämmelser hava spelat ut sin roll och vara alltför ålderdomliga för att kunna underkastas modernisering i enlighet med nutidens krav; kommissionen har ej heller funnit, att åborättsinstitutet under sin tillämpning givit sådan erfarenhet, att den gjorde detsamma eftersträvansvärt såsom förebild vid skapandet av en ny form för kronans upplåtelser av jord till småbruk. Och vad tomträttsinstitutet angår har detsamma även av kommissionen ansetts olämpligt såsom form för berörda upplåtelser, då nämligen institutets utformning i lag skett i överensstämmelse med dess huvudsakliga ändamål att främja bostadsförhållandena i orter med sammanträngd befolkning samt denna utformning näppeligen vore anpassbar på de förhållanden, som inträda vid jordupplåtelser från kronan för bildande av mindre jordbruk. — Kommissionen har gjort gällande, att äganderätten fortfarande hade stor betydelse som upplåtelseform, där vederbörande spekulanter själva föredroge densamma vid sina jordförvärv samt omständigheterna från det allmännas sida icke gjorde annan upplåtelseform önskvärd. Men där det sistnämnda vore fallet och där kronans upplåtelser av jord till obemedlade och mindre bemedlade skulle väsentligen främjas genom att någon köpeskilling för den upplåtna jorden icke ifrågakomme, erfordrades enligt kommissionens mening en upplåtelseform, som jämte förmånen av frihet från köpeskilling beredde brukaren och hans efterkommande trygghet i besittningen av den upplåtna fastigheten med däri genom deras arbete och kostnader vunna förbättringar, men tillika i erforderlig mån bevarade äganderätten hos kronan.

Grunddragen av den av kommissionen föreslagna besittningsrätten.

Det förslag till ny upplåtelseform, kommissionen alltså framlagt, bygger i mycket på samma grundtankar som upptagits i den av mig nyss omförmälda motionen vid 1909 års riksdag. Förslaget, som avser lagfästandet av en *besittningsrätt för obegränsad tid* till kronojord och annan publik jord, har sökt att åt berörda rättsinstitut giva den dubbla uppgiften att skydda såväl jordägarens som brukarens intressen. Detta har kommit till uttryck däri, att å ena sidan den föreslagna besittningsrätten är ärftlig och förytterlig, men att å andra sidan besittningsrättens övergång från en

innehavare till en annan, likasom naturligtvis även besittningsrättens utövning, underkastats kontroll från kronans sida. Kronan kan återtaga den upplåtna fastigheten, då innehavaren, åbon, genom vanhävd eller annorledes förverkat besittningsrätten, ävensom när besittningsrätten övergått till någon, som ej står i visst närmare förhållande till den förutvarande åbon; i det senare fallet skall det emellertid åligga kronan att utgiva lösen för själva besittningsrätten. En fastighet, som upplåtits med besittningsrätt, skall brukas såsom en enhet för sig; den får ej under ett bruk förenas med annan jord än sådan, som upplåtits med enahanda besittningsrätt, och för dylik förening fordras särskilt tillstånd likasom även för delning av fastigheten, för dess användande till annat ändamål än jordbruk och för dess upplåtande till brukande åt annan än viss närstående till åbon.

Bland huvudpunkterna av den föreslagna nya lagstiftningen faller främst i ögonen det förhållandet, att vid de jordupplåtelser, som med tillämpning av densamma skulle äga rum, av vederbörande tillträdare till jorden icke kräves någon köpeskilling utan allenast en för jordens brukande årligen utgående avgäld. Kommissionen framhåller, att detta innebär ett företräde framför äganderätten, vilket icke kan nog uppskattas, då det ju gäller att med ifrågavarande jordupplåtelser nå den fattigaste delen av vår lantbefolkning, särskilt jordbruksarbetarna, som för visso icke tidigare levat under sådana förhållanden, att någon kapitalbesparing varit möjlig, och för vilken även ett så ringa belopp som den tiondel av köpeskillingen, vilken enligt gällande bestämmelser om betalningsvillkoren vid kronans egnahemsupplåtelser alltid skall betalas kontant, kan vara betungande nog att gälda, i synnerhet i betraktande av att ett visst kapital därutöver erfordras för byggnader och inventarier.

Ett annat företräde hos besittningsrätten, sådan den blivit utformad i kommissionens lagförslag, har kommissionen framhållit vara det, att besittningsrätten icke kan göras till föremål för inteckning och att sålunda för vederbörande småbrukare uteslutits den möjlighet till skuldsättning genom den upplåtna lägenhetens intecknande, som förefinnes vid upplåtelser under äganderätt. Härutinnan hava dock motsatta meningar gjorts gällande, såsom ock vissa av de inkomna yttrandena över kommissionens betänkande utvisa. Jag torde få anledning att längre fram återkomma härtill.

I fråga om besittningsrättens allmänna karaktär har framhållits, att den omständigheten, att äganderätten till jorden är bibehållen åt kronan, uppenbarligen innebär den fördelen för staten att, därest på grund av nytillkomna eller ändrade faktiska förhållanden eller eljest den upplåtna jorden finnes böra erhålla en annan användning, det kan åt kronan beredas möjlighet att på ett enklare sätt än genom anlitande av expropriationsförfarande eller eventuell förköpsrätt åter få disponera över jorden. Därvid bör emellertid tillses, att en dylik möjlighet för kronan icke an-

ordnas så, att den medför ett osäkerhetstillstånd för besittningsrättshavaren. Enligt kronolägenhetskommissionens förslag har berörda möjlighet å ena sidan begränsats av förutsättningen, att kronan finner vägande skäl föreligga för återtagande av den en gång upplåtna jorden, samt å andra sidan tillåtits inträda blott i de fall, då besittningsrättshavaren avlidit utan att efterlämna maka eller vissa närmare arvingar eller ock själv genom överlåtelse av besittningsrätten till annan än maka eller sådan arvinge manifesterat sin önskan att icke behålla jorden åt sig eller sin familj.

Kommissionen har avsett att åstadkomma en i verklig mening tryggad besittningsrätt, d. v. s. en sådan som skulle för vederbörande medföra full säkerhet beträffande innehavet av jorden samt visshet om att få tillgodonjuta frukterna av därå nedlagt arbete. I berörda avseende må — med bortseende i detta sammanhang från förslagets detaljer i övrigt — framhållas, att den föreslagna besittningsrätten gjorts till tiden helt och hållet obegränsad med uppsägningsrätt för kronan blott i lagstadgade undantagsfall; att den avgäld, som för brukandet av jorden årligen skall utgå, ställes i förhållande till jordens naturliga värde; att med hänsyn härtill avgälden skall bestämmas för viss tid i sänder och vid varje avgäldsperiods utgång undergå ny uppskattning; att vid avgäldens omvärdering hänsyn ej får tagas till den förbättring jorden kan hava vunnit genom arbete och kostnader, som nedlagts därå av fastighetens innehavare; samt att höjning av avgälden i regel icke må äga rum utöver viss procent av det senast utgående avgäldsbeloppet.

Såsom en slutlig sammanfattning av innebörden av besittningsrätten, sådan densamma i sina grunddrag av kronolägenhetskommissionen utformats, har kommissionen anfört:

»Denna av kommissionen förordade besittningsrätt, upplåten utan inskränkning till tiden och mot en avgäld, som på grund av lagstadgade garantier aldrig kan komma att hota brukarens berättigade anspråk att få tillgodonjuta hela vinsten av sitt arbete, skulle ock i verklig mening bliva besittningsrättshavarens tillhörighet. Den ingår såsom en tillgång i hans bo, värdefullare allt efter det bättre och mera avkomstgivande skick, vari han försätter den av honom brukade jorden. Å andra sidan torde besittningsrättshavaren icke böra bindas vid jorden med olösliga band, lika litet som den självvägande jordbrukaren är på sådant sätt bunden. Ändrade förhållanden kunna även för en innehavare av besittningsrätt göra det angeläget eller ekonomiskt förmånligt att avyttra eller eljest avhända sig sin rätt till jorden. Därtill kommer, att genom möjlighet till jordens överlåtande denna kan beredas bättre skötsel än om densamma nödvändigtvis måste bibehållas i dens hand, som saknar förmåga eller medel att rätt bruka jorden. Rätt att överlåta besittningsrätten bör förty såsom förut omnämnts vara innehavaren medgiven, naturligtvis under de villkor och med den inskränkning, som förestavas av hänsynen till det ändamål, för vilket upplåtelsen ursprungligen av kronan gjordes. Slutligen må framhållas, att då besittningsrätten, under liknande inskränkningar som nyss sagts, föreslagits att vara ärftlig liksom annan lös egen-

dom i besittningsrättshavarens bo, jämväl hans familj och närmaste anhöriga bliva delaktiga av den trygghet i innehavet av jorden och den lön för därå nedlagda kostnader och möda, som tillkomma honom själv.

Med den utformning av besittningsrättsinstitutet, som här skisserats, anser kommissionen det ur nationalekonomisk synpunkt icke kunna befaras, att upplåtelser med besittningsrätt skulle för jordbruket medföra mindre gagn än äganderättsupplåtelser. Kommissionen håller fastmera före, att en småbrukare, som innehar jorden med besittningsrätt för obegränsad tid, skall i känslan av innehavets trygghet nedlägga lika mycken omsorg och intensitet på jordens hävdande som trots någon självvägande. Erfarenheten från håll, både inom vårt land och annorstädes, där jordupplåtelser skett under liknande besittningsrättsformer, giver ock stöd för det berättigade i ett dylikt antagande. Skötseln av t. ex. de Lunds domkyrka eller Uppsala universitet tillhöriga, med ett slags stadgad arrenderätt upplåtna hemman och lägenheter lämnar icke någon anledning till anmärkning vid jämförelse med de jordbruk däromkring, som innehavas med äganderätt. Samma erfarenhet visar ock, att upplåtelseformen ingalunda minskat efterfrågan på jorden och att besittningsrättshavaren ej står den självvägande efter vare sig i välmåga eller i känsla av samhörighet med den torva, han brukar.»

Inom kommissionen har en ledamot i ett utförligt yttrande reserverat sig mot det framlagda förslaget till lag om besittningsrätt och i stället förordat utarbetandet av en jordupplåtelseform, byggd på grundsatsen »köp mot avgäld», varvid avgälden borde vara fixerad och kunna efter vissa grunder avlösas samt kontroll över egnahemsbrukarens disposition över lägenheten förekomma endast så länge avgälden icke vore till fullo avlöst och eventuellt byggnadslån icke till fullo inbetalt. I denna reservation hava den förordade anordningens detaljer icke utvecklats i vidare mån än nyss angivits, men synas vara tänkt att uppbyggas på den princip, varpå bland annat det preussiska räntegårdsinstitutet vilar.

I åtskiliga av de i ärendet inkomna yttrandena hava framställts betänkligheter mot det föreslagna besittningsrättsinstitutet. Såsom framgår av nämnda yttranden — vilka torde få i sammandrag som bilaga fogas vid statsrådsprotokollet över detta ärende — har framför allt rests den invändningen, att allenast äganderätten kunde skänka sådan säkerhet i innehavet av jorden och sådan samhörighet med denna, som erfordrades hos odlaren för att han icke skulle tröttna i sin oftast mödosamma näring, samt att känslan av äganderättens företräde framför varje annan besittningsform vore alltför djupt rotad hos vårt folk för att den nya besittningsrätten såsom form för innehav av jord skulle komma att omfattas av ett allmännare intresse.

Departementschefen. Enligt min mening äro avsevärda fördelar förbundna med en upplåtelseform, liknande den av kommissionen föreslagna. Ändå att någon köpeskilling icke behöver erläggas, beredes tillfälle för den obemedlade att

ägna sig åt jordbruk under tryggade former. Fördelarna härav torde ligga i så öppen dag, att desamma ej behöva nu närmare utvecklas.

Samtidigt torde även den största möjliga säkerhet vinnas för att den jord, som av staten upplåtes, användes för det med upplåtelsen avsedda ändamål och undandrages att bliva föremål för obehörig spekulation i förvärvssyfte. Såsom kommissionen framhållit torde det nämligen ligga i sakens natur att, om över huvud taget full säkerhet i berörda hänseende kan uppnås, sådan lättast är att finna i en upplåtelseform, där såsom vid den föreslagna besittningsrätten kronan i sin hand behåller äganderätten till jorden samt, ehuru överlåtelse av besittningsrätten göres fri, kan reglera densamma i enlighet med den ursprungliga upplåtelsens syfte. Även den fara för en egnahems- eller småbrukslägenhets framtida bestånd, vilken ligger däri att den kommer i händerna på en brukare, som vanvårdar densamma, mötes genom att kronan har kontroll över de upplåtna fastigheternas skötsel. Under det att sålunda skapas garantier mot vanvård av vederbörande fastighet, hålles på samma gång möjlighet öppen för kronan att återlösa besittningsrätten, om kronan skulle finna sig vara i behov av fastigheten. Jag vill i detta sammanhang erinra, att berörda möjlighet blivit så anordnad, att den ej medför något osäkerhetsmoment i åbons och hans familjs besittningsrätt.

Den av reservanten föreslagna anordningen synes mig knappast ägnad att på ett fullt tillfredsställande sätt tillgodose vare sig det ena eller det andra av ovanberörda önskemål. Räntegårdsinstitutets tillämpning måste medföra icke oväsentliga inskränkningar i förvärvarens rätt att förfoga över egendomen, så länge den för jordens innehav utgående räntan icke blivit slutligen avlöst, inskränkningar som göra innehavarens av jordens ställning i mycket lik en arrendators. Omförmälda inskränkningar i förfoganderätten till egendomen lära för övrigt icke kunna undgås ens efter det förvärvaren lösts ur sitt gäldsförhållande till upplåtaren, om nämligen staten, som avhänt sig äganderätten till jorden, vill försäkra sig om att den upplåtna egendomen ej blir föremål för obehörig spekulation eller erhåller annan användning än vid upplåtelsen avsetts.

Då emellertid såväl reservantens förslag som de mot betänkandet framställda erinringar synas vara grundade på den uppfattning, att den av kommissionen föreslagna besittningsrätten icke skulle vara för besittningsrättshavaren tillräckligt betryggande, har jag låtit mig angeläget vara att i kommissionens förslag vidtaga vissa jämkningar för vinnande av en än mera tryggad och oberoende ställning för besittningsrättshavaren. Till frågan om dessa jämkningar skall jag återkomma vid redogörelsen för det inom departementet utarbetade förslagets detaljbestämmelser.

Det torde tillåtas mig att i detta sammanhang omnämna vissa erinringar mot kommissionens förslag, vilka, om de än icke avse förslagets

grundprinciper, dock äro av den allmänna art, att de ej kunna anses hänföra sig till särskilda paragrafer i lagförslaget.

Mot den föreslagna besittningsrättsformen har, bland andra, förväntats den anmärkningen, att dess tillämpning skulle komma att för staten medföra alltför dryga kostnader för förvaltning, syner och värderingar. Såsom vissa av de inkomna yttrandena i ärendet utvisa, har anmärkning i berörda hänseende ock framställts. Jag vill med anledning härav hänvisa till vad kommissionen i sitt betänkande (sid. 93—94) anfört rörande ifrågavarande kostnader. Det torde visserligen få antagas, att vid den första tillämpningen av besittningsrättsinstitutet de för staten uppkommande kostnaderna skola i någon mån överskjuta med nuvarande upplåtelseformer förenade utgifter för det allmänna. Men å andra sidan torde institutets fortsatta tillämpning knappast komma att draga avsevärdare kostnader än det rådande systemet. Det omarbetade förslaget torde för övrigt medföra vissa förenklingar i förevarande avseende. Vad särskilt angår de förrättningar, som enligt förslaget skulle erfordras för avgäldens omreglering efter vissa tidsperioders förlopp, äro desamma beroende av huruvida från någondera sidan ändring i den utgående avgälden påkallas, och lärer dylikt påkallande ingalunda behöva antagas bliva regel. Det må ock erinras att, därest de småbruksfastigheter, varom är fråga, upplåtes med äganderätt, sådant skulle föranleda icke oväsentliga kostnader genom lantmäteriförrättningar, auktioner och dylikt.

På sätt jag förut berört är den ifrågakomna besittningsrätten icke av beskaffenhet att kunna göras till föremål för inteckning. Detta förhållande har från olika håll föranlett den anmärkningen, att besittningsrättshavaren härutinnan skulle befinna sig i en sämre ställning än en självägande, vilken hade tillfälle att vid förekommande penningbehov begagna sin fastighet som kreditobjekt, samt att, även om staten trädde hjälpande emellan genom beviljande av lån för byggnaders inlösen eller nyuppförande, besittningsrättshavaren i allt fall skulle vara i behov av erforderliga penningmedel till inköp av inventarier och utsäde m. m. För min del kan jag ej tillmäta den framställda anmärkningen avgörande betydelse. En självägande, som för anskaffande av köpeskillingen för den inköpta fastigheten — jag kan för tydligare jämförelses skull förutsätta, att fastigheten vid förvärvet är obebyggd — måste anlita lånevägen, torde icke kunna mot säkerhet av inteckning erhålla lån i bankinrättning till större belopp än som motsvarar ungefär två tredjedelar av köpeskillingen och är beträffande återstoden hänvisad att söka uppbringa densamma annorledes, därvid väl borgen eller annan rent personlig förbindelse främst kommer ifråga. Besittningsrättshavaren åter är befriad från köpeskillings erläggande och blir givetvis härigenom i tillfälle att använda hela den personliga kredit, varav han må vara i åtnjutande, till anskaffande av erforderliga inventarier och utsäde för fastigheten. — Vad angår kreditfrågan över huvud taget är det emellertid av allra största vikt,

att denna blir ordnad på ett för besittningsrättshavarna så förmånligt sätt som möjligt och särskilt att kontanta medel ställas till deras förfogande för uppförande eller inlösen av nödiga byggnader. Berörda fråga torde jag få i annat sammanhang framlägga för Kungl. Maj:t.

Slutligen har mot den utformning, besittningsrättsinstitutet erhållit enligt kommissionens förslag, anmärkts, att den föreslagna lagen vore i sina detaljer alltför minutiös och upptoge alltför många kontrollbestämmelser samt att det kunde befaras, att lagen därigenom skulle redan från början hos vederbörande alstra misstro och en känsla av ofrihet. Vad nämnda farhåga angår torde densamma vara överdriven. Emellertid har jag vid förslagets överarbetning inom departementet sökt att beakta kraven på enkelhet i lagstiftningen. Härvid har en del detaljföreskrifter ansetts kunna uteslutas, och hava åtskilliga av de föreslagna stadgandena omredigerats. — Förslaget har efter överarbetningen givits benämningen *förslag till lag om åborätt.*

I detta sammanhang vill jag nämna, att jämväl kommissionens förslag till lagar om ändrad lydelse av vissa paragrafer i vattenlagen samt av 17 kap. 6 § handelsbalken undergått saklig ändring.

Specialmotivering.

Jag anhåller nu att få övergå till en närmare redogörelse för de ändringar i kommissionens förslag, vilka sålunda verkställts, och för de motiv, som vid ändringarnas verkställande varit bestämmande.

Till en början må framhållas, att förslaget begränsats till att avse viss kronojord. Frågan om utsträckande av förslagets tillämpning till ecklesiastik och annan publik jord lärer lämpligast böra göras till föremål för särskilt övervägande.

Den i kommissionens lagförslag använda beteckningen »lag om besittningsrätt för obegränsad tid» har, såsom redan berörts, utbytts mot beteckningen »lag om åborätt». Att så skett beror icke på att någon saklig ändring vidtagits beträffande den föreslagna besittningsrättens karaktär att vara till tiden obegränsad, utan dels därpå att man velat undvika att onödigt tynga rubriken med att låta berörda särmärke hos besittningsrätten komma till synes i densamma, dels ock på önskemålet att erhålla en rubrik, som redan från början vore för allmänheten så litet främmande som möjligt. Ur sistnämnda synpunkt har för det nya besittningsrättsinstitutet beteckningen *åborätt* funnits lämplig, därvid hinder för denna betecknings användande icke ansetts möta i det förhållandet, att liknande benämning sedan gammalt varit och i någon omfattning tills vidare ännu är i användning beträffande annat slag av besittningsrätt till kronojord än den nu förevarande.

I detta sammanhang må jämväl anmärkas, att enligt ifrågavarande lag upplåten jordenhet här genomgående benämnts fastighet i stället för, såsom i kommissionens förslag, lägenhet.

1 §. Den åborätt, som med förevarande lag åsyftas, har här erhållit sin definition, nämligen att vara en ärftlig och förytterlig besittningsrätt till jord för obegränsad tid.

Jag vill erinra därom, att upplåtelser av kronojord för nu avsett ändamål på grund av stadgandet i § 77 regeringsformen icke lärer kunna ske utan riksdagens bemyndigande. Frågan om den ordning, i vilken sådant bemyndigande må lämnas, har synts mig icke böra behandlas i förevarande lag, utan torde bliva föremål för särskild framställning.

Med anledning av en utav länsstyrelsen i Hallands län gjord anmärkning rörande bristande överensstämmelse mellan begreppet jordbrukslägenhet enligt förslaget och samma begrepp enligt 1919 års kungörelse angående statens egnahemslånerörelse må framhållas, att dylik överensstämmelse icke åsyftas och ej heller torde vara nödvändig.

2 § är hämtad från kommissionens förslag, men har i förtydligande syfte undergått redaktionell ändring.

3 §. Denna paragraf är densamma som 3 § i kommissionens förslag.

Den av kommissionen i dess förslag upptagna 4 § har funnits kunna utgå såsom saknande praktisk betydelse.

4 §, som upptager innehållet av kommissionens 5 och 7 §§, meddelar dessutom förbud mot upptagande i åborättsavtalet av bestämmelser till inskränkning av åborätten eller utvidgning av åbons skyldigheter enligt denna lag. Sådant förbud har ansetts böra meddelas, då det för beredande av verklig trygghet åt åbon är av vikt, att han genom enbart lagens stadganden får fastslagna grunddragen för såväl skyldigheter som rättigheter vid innehavet av jorden. Skulle ändock bestämmelse av annat slag hava intagits i avtalet, är den givetvis utan verkan mot åbon.

Genom meddelandet av ifrågavarande förbud har 6 § i kommissionens förslag gjorts överflödig, då förbudet uppenbarligen omfattar även förbehåll om befogenhet för kronan att frånträda avtalet med åbon i andra fall än där sådan befogenhet på grund av särskilt angivna omständigheter enligt lagen uttryckligen tillagts kronan såsom jordägare.

De fall, då möjlighet i berörda hänseende står öppen för kronan, upptagas i den nya lagtextens 6, 24 och 25 §§. — Beträffande uppsägningsrätt för åbon må här anmärkas, att efter den verkställda omarbetningen av förslaget dylik rätt icke tillkommer honom på grund av bestämmelse i lagen.

5 § motsvarar kommissionens 8 §. Tredje stycket i sistberörda paragraf har emellertid borttagits, då även utan ett sådant stadgande, som innefattas i nämnda stycke, länsstyrelsen torde vid antagande av åbo pröva vederbörandes lämplighet jämväl ur den synpunkt, varom där sägs. Dessutom har *dels* bland de närskylda till åbo, som omförmälas i paragrafens första stycke, ansetts böra upptagas adoptivbarn, *dels* tillagts ett

stadgande avseende att för angivna närstående säkerställa antagandet till åbo, där vederbörande icke befinnes uppenbart olämplig eller hans antagande till åbo över huvud taget skulle vara oförenligt med det vid åborättens upplåtande knutna ändamål, *dels ock* upptagits föreskrift därom att, i händelse av missnöje med beslut, varigenom länsstyrelse vägrat att som åbo godtaga den, som genom överlåtelse eller annorledes förvärvat åborätten, klagan må inom viss tid anhängiggöras vid domstol. Sistnämnda föreskrift har ansetts böra meddelas till åborättens tryggande.

6 § (motsvarande 9 § i kommissionens förslag). I första stycket har vidtagits sådan ändring, som betingas därav att dels rätt till uppsägning enligt den reviderade lagtexten förefinnes allenast för kronan, dels ock den av kommissionen föreslagna 37 § uteslutits.

Andra stycket är oförändrat, bortsett från ett förtydligande tillägg till dess första punkt samt upptagandet i den följande punkten av adoptivbarn bland där angivna närskylda till åbon.

7 och 8 §§ motsvara kommissionens 10 och 11 §§. I sakligt hänseende har här vidtagits endast den ändring, att den i sistnämnda paragraf på visst sätt angivna avbetalningstid satts till åtta år i stället för fem.

Beträffande motiveringen till ifrågavarande paragrafer vill jag särskilt framhålla, att vad kommissionen anfört till stöd för förslaget att låta åborätten vara ärftlig på samma sätt som annan lös egendom i åbons dödsbo borde synas fullt övertygande.

9 § motsvarar 12 § i kommissionens förslag, men har andra stycket i sistnämnda paragraf ansetts kunna utgå såsom innefattande allenast ett i sig självt onödigt, förtydligande av första stycket.

10 § (motsvarande kommissionens 13 §). Här har gjorts den ändring att fristen, inom vilken ansökan om åboskap skall ske, satts till trettio dagar, i stället för nittio, från det fånget ägde rum. En frist av nittio dagar torde vara för sitt ändamål onödigt rundligt tilltagen, vartill kommer att även hänsynen till en överlåtares av åborätten intresse kräver, att proceduren med ny åbos antagande icke drager alltför långt ut på tiden.

11 § innehåller samma bestämmelser som kommissionsförslagets 14 §. Viss redaktionell ändring har emellertid ansetts böra vidtagas.

12 § motsvarar i sak oförändrad 15 § i kommissionens förslag.

Den av kommissionen upptagna 16 § har här utelämnats, då vad däri föreskrivits om tillämpning beträffande flera efter delning uppkomna åborättsfastigheter av stadgandena om överlåtelse av rättigheten givetvis är att iakttaga dylik föreskrift förutan.

13 §, vilken motsvarar kommissionens 17 §, är av samma innehåll som denna.

14 och 15 §§ äro desamma som 18 och 19 §§ i kommissionens förslag. Vad särskilt angår föreskriften, att avgäld för en under åborätt upplåten fastig-

het skall utgå i penningar, blir denna givetvis icke rubbad därav att, på sätt jag kommer att föreslå, avgälden skall bestämmas efter uppskattning i naturaprodukter i stället för i penningar, såsom kommissionen förordat.

Mot bibehållandet av de i kommissionsförslaget upptagna 20—23 §§ har från olika håll gjorts anmärkning, varvid framhållits, att för ett rättsförhållande av ifrågavarande slag, där kronan stode såsom upplåtare, de föreslagna stagdandena icke vore av behovet påkallade, utan kunde ersättas genom förhandlingar och överenskommelse parterna emellan i det särskilda fallet. För min del kan jag ej annat än finna den synpunkt, som sålunda framförts, vara värd beaktande. Det torde icke kunna ifrågasättas, att icke åbon, exempelvis i fall enligt den av kommissionen föreslagna 20 §, skulle kunna vinna rättelse genom hänvändelse till länsstyrelsen eller eventuellt Kungl. Maj:t. Och lika uteslutet bör det enligt min mening vara, att åbon icke skulle i samtliga fall, som avses i dessa delar av förslaget och som för övrigt lära i verkligheten bliva sällan förekommande, vara tillförsäkrad såväl nedsättning i avgälden för fastigheten som den ersättning för skada, vartill han må vara befogad. För att likväl undvika tvekan huruvida enligt allmänna rättsregler åbon vore berättigad till nedsättning eller jämkning i avgälden, därest, såsom i kommissionens 22 och 23 §§ upptages, genom naturhändelse eller genom skiftesförrättning eller dom i ägotvist fastighetens ägor undergått avsevärdare minskning eller fastighetens värde för åbon i betydlig grad förringats, torde uttryckligt stadgande om dylik rätt för åbon kunna meddelas i annat sammanhang, lämpligen i 30 § av den överarbetade lagtexten.

Då jag alltså ansett mig kunna låta förevarande paragrafer utgå, innebär detta, att rätt att uppsäga åborättsavtalet av någon av de i samma paragrafer omförmälda anledningar icke förefinnes för åbon. — Vad angår stadgandet i andra stycket av förenämnda 23 § kan väl sägas, att i saknad av dylikt stadgande åbon blir försatt i alltför gynnsam ställning i förhållande till kronan, som fått vidkännas odlings- eller hävdeersättning eller kostnad för dikning eller annan vattenavledning. Men jag har trott kronan i detta fall kunna nöjas med möjligheten att, där ej uppgörelse om skälig förhöjning i avgälden kan träffas med åbon under löpande avgäldsperiod, låta vad kronan sålunda fått vidkännas utkrävas i form av höjd avgäld vid den nya avgäldssättning, som närmast därefter äger rum.

16 § är till innehållet oförändrat lika med 24 § i kommissionens förslag.

17 § (motsvarande 25 och 26 §§ samt första stycket av 29 § i kommissionens förslag). Föreskriften om åbos byggnadsskyldighet, sådan samma föreskrift här avfattats, innebär den sakliga ändring i motsvarande stadgande i kommissionsförslaget, att det överlämnats åt åbon att själv träffa avgörande angående den lämpligaste beskaffenheten av de för jordbruket

erforderliga byggnader, vilka det åligger honom att hålla å fastigheten. Någon våda härutinnan för kronans del torde icke behöva befaras, då dels enligt 25 § i det reviderade förslaget åbons underlåtenhet att hålla för jordbruket erforderliga byggnader utgör anledning till åborättens förverkande och dels, där kronan lämnar lån till byggnadernas uppförande, bland lånevillkoren lära intagas nödiga bestämmelser till tryggande av långivarens rätt.

I fråga om åbons skyldighet mot kronan att hålla den upplåtna fastigheten i gott stånd beträffande jordens hävd samt de för jordbruket erforderliga byggnader och andra anläggningar må här hänvisas till kommissionens utveckling av de synpunkter, som därutinnan göra sig gällande. För vinnande av största möjliga enkelhet i stadgandena om åbos skyldighet och kronans rättighet i förevarande avseende har jag emellertid trott det vara till fyllest med ett fastslående av åbons plikt att väl vårda fastigheten. Härigenom torde icke åstadkommas rubbning i det förhållandet, att det framför allt är i samband med en försäljning av åborätten å exekutiv eller annan offentlig auktion som kronan har anledning utkräva eventuellt anspråk på ersättning för den vanhävd, som må föreligga. — Efter den omgestaltning, första stycket av kommissionens 29 § sålunda erhållit, har andra stycket av samma paragraf ansetts lämpligen böra överföras till annat sammanhang.

Beträffande byggnadernas brandförsäkring har allenast ansetts nödigt föreskriva, att åbon skall svara för sådan försäkring till fulla värdet och att länsstyrelsen skall öva tillsyn härutinnan. De föreslagna bestämmelserna om beviljad brandskadeersättnings användande synas mig kunna ersättas med liknande föreskrifter i det kontrakt, som angående fastighetens upplåtande upprättas mellan kronan och åbon. Visserligen torde på sådant sätt icke bliva på förhand sörjt för att enskild person, som för fordran enligt 8 § hos åbon erhåller säkerhet i byggnaderna, får tillgodonjuta vad av brandskadeersättningen borde belöpa å hans fordran. Men då i allt fall en förutsättning även för tillämpningen av det av kommissionen föreslagna stadgandet skulle vara, att vederbörande försäkringsanstalt icke utbetalade ersättningsbeloppet till åbon annorledes än i samförstånd med länsstyrelsen, torde vid dylikt samförstånds åvägabringande jämväl den enskilde fordringsägarens intresse varda beaktat. Ett liknande förfarande praktiseras ju redan nu i fråga om inteckningshavare, i det att brandförsäkringsanstalterna allmänt söka skydda inteckningshavarnas rätt genom att i reglementen eller i försäkringsavtalen intaga bestämmelser, gående ut på att försäkringssumman skall för inteckningshavarnas räkning av försäkringsanstalten innehållas eller till offentlig myndighet överlämnas, därest ej ägaren styrker, att hans fastighet är fri från inteckning eller att inteckningshavarna medgivit försäkringsbeloppets utbetalande till honom.

18 § är av enahanda lydelse som 27 § i kommissionens förslag.

Det av kommissionen föreslagna stadgandet i dess 28 § har jag vid förslagets överarbetning funnit kunna utgå. Såsom kommissionen själv anför, ligger det nämligen i sakens natur, att åbo icke bör kunna efter gottfinnande bortföra från fastigheten vare sig byggnad, som är erforderlig för jordbruket och för vars förefintlighet han är ansvarig, eller stängsel och andra för stadigvarande bruk avsedda anläggningar. Därest dylikt bortförande i särskilt fall skulle påkallas, har givetvis åbon, även utan uttryckligt stadgande härutinnan, att för erhållande av tillstånd vända sig till länsstyrelsen, vilken det tillkommer att pröva, huruvida tillstånd må lämnas.

19 § (kommissionens 30 §). Första stycket av 30 § i kommissionens förslag innehåller bestämmelse av innehåll, att länsstyrelsen skulle, därest åbon bortförde gödsel eller stråfoder från fastigheten i den omfattning, att hävden äventyrades, äga förelägga honom att inom viss tid tillföra fastigheten viss myckenhet gödselmedel i det bortfördas ställe samt att, om föreläggandet ej efterkommes, åborättsavtalet kunde från kronans sida uppsägas. Denna bestämmelse, som förestavats av önskan att bereda kronan tillfälle att kunna inskrida mot åbon redan på ett stadium, då missbruk från åbons sida i det förevarande hänseendet icke kan anses innebära fara för fastighetens behöriga hävdande, har jag emellertid kommit att finna icke förenlig med förslagets bärande grundsats om åbons självständiga ställning och om hans rätt att i görligaste mån fritt bruka den jord, han innehar. Jag har förty låtit vid överarbetningen ifrågavarande bestämmelse utgå ur förslaget.

Med hänsyn härtill, och då enligt den reviderade lagtexten något fall av uppsägningsrätt för åbo icke förekommer, har i den här upptagna delen av berörda 30 § viss redaktionell ändring måst vidtagas. Därjämte har det i paragrafen föreskrivna skiljemannaförfarandet ansetts kunna utan närmare utformning angivas allenast genom hänvisning till vederbörligt rum i nyttjanderättslagen.

20 § (kommissionens 31 §). I likhet med kommissionen finner jag beträffande skogsfång och torvtäkt å fastigheten samt i fråga om avhändande från fastigheten av andra nyttigheter, som ej äro att hänföra till dess årliga avkastning, åbon icke kunna medgivas vidsträcktare rätt än en arrendator enligt nyttjanderättslagen. En oinskränkt rättighet för åbon i berörda hänseenden skulle till skada för fastigheten lätt kunna förleda till missbruk i vinningssyfte. Vad däremot angår svedjande eller verkställande av bränning av jord å fastigheten torde åbon kunna likställas med jordägare. Likaså finner jag det rimligt, att åbon i fråga om rätten till nyodling erhåller icke allenast en friare ställning än arrendator å kronan tillhörig jordbruksdomän, utan fullt samma rätt som skulle tillkomma honom, därest han vore ägare av jorden. Rätt till nyodling bör alltså stå åbon öppen. — På grund av vad sålunda anförts har jag vid av-

fattningen av förevarande paragraf låtit andra och tredje styckena av den av kommissionen föreslagna 31 § utgå.

Den i 32 § av kommissionens förslag upptagna hänvisning till annorstädes meddelade stadganden om jakt- och fiskerätt för brukare av annans jord har jag funnit kunna undvaras. Även utan sådan hänvisning bör vara tydligt, att rätten till jakt och fiske å en under åborätt upplåten fastighet tillkommer åbon.

21 och 22 §§ äro oförändrade upptagna efter 33 och 34 §§ i kommissionens förslag.

Det må i detta sammanhang påpekas att, därest ifrågavarande lagförslag varder antaget, anledning föreligger att, på sätt kommissionen jämväl anmärkt, efter ändring i vederbörlig ordning av 2 kap. 3 § bevillningsförordningen föreskriva, att bevillning för sådan fastighet, varom här är fråga, skall utgå samt erläggas av fastighetens innehavare.

Att åbon bör äga rättighet att, där han så finner nödigt, upplåta fastigheten till brukande åt någon bland sina närskylda torde vara obestridligt. För det fall åter, att upplåtandet skulle ske till annan än närskyld, har i kommissionens 35 § föreskrivits, att särskilt tillstånd därtill skulle meddelas av länsstyrelsen samt att sådant tillstånd ej finge lämnas, där ej åbon på grund av omyndighetstillstånd, hög ålder, sjuklighet eller liknande förhållande vore ur stånd att behörigen hävda fastigheten. Vid närmare övervägande av denna fråga har jag funnit mig icke böra föreslå bibehållande av förslaget härutinnan. Då man vill så långt sig göra låter bereda åbon en oberoende ställning, torde härmed vara bäst förenligt att medgiva åbon att även i förevarande hänseende fritt förfoga över fastigheten, blott han icke därigenom kränker statens berättigade intresse som fastighetens ägare eller äventyrar ändamålet med jordens upplåtande under åborätt. I förra avseendet framträder frågan om jordens behöriga hävdande, och torde härutinnan kronan icke kunna sägas bliva beträffande övervakande och eventuellt ingripande försatt i sämre ställning därigenom att åbon icke själv utan genom annan brukar den till honom upplåtna jorden. Vad hänsynen till åborättsupplåtelsens ändamål angår lärer tjäna såsom tillräckligt regulativ det tidigare föreslagna stadgandet, att åbon skall vara boende å fastigheten, såframt icke länsstyrelsen på grund av särskilda omständigheter medgiver honom befrielse därifrån. Till mitt ståndpunktstagande i denna del har även medverkat min önskan, att man måtte undvika tvister om ofta nog tveksamma frågor, huruvida en fastighet skall anses vara upplåten till brukande åt annan.

Då jag alltså ansett mig böra utesluta stadgandet i första stycket av kommissionens 35 §, beröres ju icke härav det föreslagna andra stycket av nyssnämnda paragraf. Jag har emellertid trott även detta kunna und-

varas, då det i allt fall torde gälla, att avtal om upplåtelse av en åborättsfastighet till brukande åt annan ej vore bindande utöver den tid, upplåtaren själv vore bibehållen vid åborätten.

23 § (kommissionens 36 §). I överensstämmelse med kommissionens förslag har föreskrivits skyldighet för åbo att för idkande av annan näring än jordbruk söka länsstyrelsens tillstånd, då särskilt område av fastigheten behöver tagas i bruk för näringen, ävensom stadgats, att tillstånd får lämnas blott under viss förutsättning samt att särskild avgäld skall erläggas för området. I förtydligande syfte har utsagts, att avgälden skall bestämmas i penningar i samband med tillstånds meddelande. Emellertid har jag funnit den anmärkning befogad, som av länsstyrelsen i Jämtlands län framställts beträffande påföljd i fall, då åbon underlåter att söka tillstånd. Liksom länsstyrelsen kan jag icke finna det tilltalande, att åbon skall kunna genom att undandraga sig fullgöra föreskriften om tillstånds sökande försätta kronan i sämre ställning och bereda sig själv ett avsevärt uppskov med den särskilda avgäldens erläggande. Jag föreslår därför ett tillägg till ifrågavarande bestämmelser av innehåll att länsstyrelsen, därest område av fastigheten av åbon utan tillstånd användes för omförmält ändamål, skall äga att efter erhållen kunskap om förhållandet bestämma avgäld för området för tid, varunder det otillåtna användandet pågått, samt att länsstyrelsen i berörda fall tillika skall ex officio pröva, huruvida tillstånd må meddelas. Finnes tillstånd icke kunna lämnas, har givetvis åbon att, efter föreläggande av länsstyrelsen, återställa området i förut befintligt skick. — Såsom påföljd för åbo, som bryter mot föreskriften om sökande av tillstånd, kvarstår därjämte, på sätt kommissionen föreslagit, att vid ny avgäldssättning för fastigheten i dess helhet den för densamma utgående avgälden skall kunna höjas utan inskränkning av viss maximigräns. Denna särskilda påföljd torde icke kunna undvaras såsom ett från åsidosättande av ifrågavarande föreskrift avhållande moment.

Vad angår kommissionens förslag, att stadgandet om sökande av tillstånd, då visst område av fastigheten behöver tagas i bruk för annan näring än jordbruk, skulle givas motsvarande tillämpning i fråga om uppförande å fastigheten av byggnad för uthyrning, har jag funnit samma förslag icke böra fasthållas. Visserligen skulle även i detta fall visst område av fastigheten tagas i anspråk för annat ändamål än jordbruk, men åtgärden lärer knappast kunna anses vara av beskaffenhet att betaga fastigheten dess egenskap av jordbruksfastighet. För övrigt torde i praktiken de fall bliva sällsynta, då åbon kan finna det med sin fördel förenligt att å fastighet av ifrågavarande slag uppföra byggnad för uthyrning.

Vid prövning av de bestämmelser, kommissionen i sin 37 § föreslagit rörande uppsägningsrätt med mera för det fall, att åbon försättes i kon-

kurs, har jag icke kunnat frånkomma den anmärkningen, att kommissionen härutinnan i allt för hög grad likställt åbon med en arrendator. Berörda bestämmelser äro ock avfattade i närmaste anslutning till vad allmänna arrendelagen stadgar i samma fråga vid arrendators konkurs. Jag kan icke finna denna kommissionens ståndpunkt tillfredsställande. I föreliggande fråga torde enligt min mening önskemålet att bereda åbon en självständig ställning föranleda, att särskilda bestämmelser icke varda meddelade. Försättes åbon i konkurs, utgör åborättsavtalet intet hinder för realisation av tillgångarna i boet. Åborätten är ju en boets tillgång, som borgenärerna må på ekonomiskt fördelaktigaste sätt realisera genom dess överlåtande å annan, till åbo antagbar person.

Jämväl 38 § i kommissionens förslag har ansetts kunna utelämnas. Motivet för det stadgande, som där upptagits, skulle vara den omständigheten, att kronan kunde hava betingat sig pant eller borgen för avtalets fullgörande från åbons sida samt att sålunda ställd säkerhet sedermera försämrades. Enligt min mening bör emellertid dylik säkerhet icke av kronan avfordras åbon.

24 § är densamma som 39 § i kommissionens förslag.

25 § (kommissionens 40 §). Från olika håll har framställts anmärkning mot de av kommissionen föreslagna bestämmelser rörande fall, då åborätten må vara förverkad. Det har ansetts, att de fall, då sådant förverkande kunde äga rum, vore för talrika och att ifrågavarande bestämmelser skulle hos åbon alstra en känsla av otrygghet, som borde vara främmande för den besittningsrätt, varom här är fråga. Ehuru berörda farhåga torde vara i viss mån överdriven, har jag vid förslagets överarbetande ansett mig böra taga hänsyn till densamma och därvid funnit de fall kunna utgå, i vilka såsom förverkandeskäl upptagits dröjsmål å åbons sida att erlägga avgäld för fastigheten eller köpeskillingen för byggnad, som övertagits från kronan. Dessutom hava på grund av tidigare vidtagna ändringar i lagförslaget jämväl de fall kunnat avlägsnas, då svedjande eller verkställande av bränning av jord å fastigheten eller dennas upplåtande till brukande åt annan ansetts böra föranleda åborättens förverkande. Beträffande övriga fall, i vilka åborätten skulle vara förverkad och kronan äga rätt att uppsäga avtalet — vilka fall i den reviderade lagtexten givits delvis annan avfattning — lärer icke med fog kunna påstås, att den ifrågasatta påföljden i och för sig är för sträng, i synnerhet med hänsyn till den samtidigt meddelade föreskriften att, om vad åbon i det särskilda fallet låtit komma sig till last finnes vara av ringa betydenhet, han ej må skiljas från åborätten, och till det i nästföljande paragraf upptagna stadgandet om viss preskriptionstid för kronans rätt att på grund av åborättens förverkande uppsäga avtalet. Därtill kommer, att påföljdens inträdande ju icke är ovillkorligt, utan att fastmer kronan städse har i sin hand att pröva, huruvida åbons försumlighet eller förseelse är

av beskaffenhet att böra föranleda avtalets uppsägande. Att kronan därvid skall framgå med största möjliga hovsamhet, torde kunna förutsättas.

26 § motsvarar 41 § i kommissionens förslag efter vissa redaktionella ändringar, närmast föranledda av den ändrade lydelse nästföregående paragraf erhållit.

27 § har upptagits efter 42 § i kommissionens förslag. Därvid har, närmast med hänsyn till att uppsägningsrätt enligt den omarbetade lagtexten icke tillkommer åbon, gjorts ändring beträffande hänvisningen till vissa paragrafer i 11 kap. rättegångsbalken och i fråga om stadgandet rörande uppsägnings verkställande hos annan än länstyrelsen.

28 § (motsvarande 43 och 44 §§ i kommissionens förslag). Efter de ändringar, lagförslaget under överarbetningen undergått, skulle dels uppsägningsrätt icke finnas stadgad för åbon (respektive hans konkursbo), dels ock kronans rätt att på grund av särskilt förhållande från åbons sida uppsäga avtalet vara begränsad till fall, som omförmälas i 25 § i den nya lagtexten. (Från 24 §, där fråga icke är om *uppsägning*, är här bortsett. Likaså kan i detta sammanhang bortses från kronans rätt enligt 6 § att mot lösen återtaga lägenheten på sätt, varom förmäles i 29 §.) Med hänsyn härtill bortfaller givetvis behovet av särskilda uppsägningstider såsom av kommissionen i dess 43 § föreslagits.

I kommissionens 44 § har ingen ändring vidtagits.

29 § (kommissionens 45 §). Det föreslagna första stycket i kommissionens 45 § har jag låtit utgå, då även utan dylikt stadgande icke torde ifrågakomma annat än att vad som föreskrivits beträffande avtalets upphörande för åbo gives motsvarande tillämpning, då åborätten obehörigen utövas av någon, som ej blivit antagen till åbo.

Andra stycket av berörda paragraf i kommissionens förslag har med i sak oförändrat innehåll upptagits i förevarande 29 §. På grund av förefintligheten av allenast en uppsägningstid enligt nästföregående paragraf i den omarbetade lagtexten, och då för det fall, varom nu är fråga, är nödigt medgiva längre rådrum med fastighetens avträdande än vid annan uppsägning från kronans sida, har här, i stället för hänvisning till vad förut stadgats, måst föreskrivas, att den uppsägning, som meddelandet om fastighetens återtagande av kronan innefattar, skall avse avflyttning å fardag, som inträffar näst efter etthundraåttio dagar från det nämnda meddelande delgavs vederbörande.

30 och 31 §§ (kommissionens 46 och 47 §§). Då det gäller att bestämma den årliga avgäld, som skall erläggas för en under åborätt upplåten småbruksfastighet, är det, såsom kommissionen i sina motiver framhållit, av vikt att avgälden städse kommer att utgå med belopp, som står i rättvist förhållande till jordens naturliga värde. Med hänsyn härtill har föreslagits, att avgälden skall bestämmas för viss tid i sänder och undergå ny uppskattning vid varje avgäldsperiods utgång. Den princip, som sålunda erhållit uttryck, lärer i och för sig icke kunna göras till föremål för be-

fogad anmärkning. Upplåtelsen är till tiden obegränsad, och det torde vara ogörligt att från början fastställa en avgäld, som oförändrad kan under olika tider motsvara uppgiften att vara skälig såväl för brukaren av jorden som för jordägaren. Däremot kan ifrågasättas, huruvida icke principen om avgäldens anpassning efter det naturliga jordvärdet skulle kunna effektivare och smidigare realiseras på det sätt, att avgälden bestämdes i vissa jordbruksprodukter, vilka i sin ordning konverterades i penningar efter markegångstaxa. Kommissionen har på anförda grunder funnit sig icke kunna anlita denna utväg, utan föreslagit avgäldens bestämmande i penningar för viss tid i sänder. Inom kommisionen har jag biträtt förslaget om penningavgäld, dock under förutsättning — såsom framgår av den av mig jämte annan ledamot i kommissionen avgivna reservation — att avgäldsperioderna icke finge i regel överskrida tjugu år. Emellertid har jag vid ytterligare övervägande funnit starka skäl tala för en anordning, enligt vilken på förberört sätt avgälden bestämdes i naturaprodukter. Erfarenheten från kristiden med dess utomordentliga växlingar i penning- och varupriser talar därför. Likaså det konstaterade missförhållandet under samma tid mellan arrendena för kronans utarrenrade jordbruksegendomar, å ena, samt egendomarnas nettoavkastning, å andra sidan. Då dessutom vissa i föreliggande ärende hörda myndigheter, som funnit anledning uttala sig i frågan, (kammarkollegium, lantbruksstyrelsen, länsstyrelsen i Hallands län) tillstyrkt avgäldens bestämmande i vissa jordbruksprodukter, har jag ansett denna anordning böra få tillämpning. Med ändring av förslaget härutinnan har alltså upptagits stadgande därom att avgäld för en under åborätt upplåten fastighet skall bestämmas i naturaprodukter att utgå i penningar efter visst markegångsvärde. För vinnande av större jämnhet i de årliga avgäldsbeloppen har därvid föreslagits, att konverteringen skall ske, icke efter betalningsårets markegångstaxa, utan efter medelmarkegångsvärdet under de senaste tio åren. De naturaprodukter, i vilka avgälden bestämmes, synas mig böra utgöra en, två eller flera av jordbruksnäringens i orten huvudprodukter allt efter de särskilda förhållandena å varje ort.

Då sålunda avgälden skall utgå i naturaprodukter, konverterade efter medelmarkegångsvärdet under de senaste tio åren, kunde det visserligen synas överflödigt att föreskriva avgäldens omreglering efter förloppet av vissa tidsperioder eller i allt fall vara av underordnad betydelse, huruvida avgäldsperioderna erhölle en längd av trettiotre år, såsom enligt förslaget, eller mindre. En reglering av avgälden lärer emellertid ändock vara erforderlig med hänsyn till de rent lokala förändringar i jordvärdet, som kunna inträffa genom ändrade kommunikationsförhållanden eller andra liknande omständigheter. Av skäl, som anförts i förenämnda reservation, har jag förordat avgäldsperioder av allenast tjugu år; och finner jag — med hänsyn jämväl till den möjlighet av automatisk förlängning av avgäldsperioden, som lagförslaget upptager (se andra stycket av

46 § i kommissionens förslag och 30 § i den nya lagtexten) — avgäldsperioder av denna längd vara till fyllest även efter införandet av stadgande om avgäldens bestämmande i naturaprodukter. Likaledes anser jag, att den tid, till vilken i särskilda undantagsfall avgäldsperiod må kunna utsträckas, icke bör göras längre än trettio år. Bestämmanderätt i sistberörda hänseende tillkommer Konungen i analogi med vad som gäller i fråga om utarrendering av kronodomäner.

Vad angår den gräns, utöver vilken avgälden vid dess omreglering icke skulle få höjas och som i förslaget satts till tio procent av den för löpande avgäldsperiod bestämda avgäld för fastigheten, har jag icke funnit anledning frånträda den mening, jag inom kommissionen intagit i denna fråga. Reservationen härutinnan, likasom beträffande avgäldsperiodernas längd, har ock erhållit anslutning av ett flertal i ärendet hörda myndigheter. Vid omarbetningen av förslaget har därför upptagits en maximigräns av tjugu procent. Med hänsyn därtill, att 23 § i kommissionens förslag med där stadgad uppsägningsrätt för kronan blivit vid överarbetningen utesluten, har synts nödigt vidtaga jämväl den förändringen i förevarande stadganden, att såsom undantag, jämte annat, från regeln om avgäldshöjningens begränsning angivits det fall, att kronan måst för fastigheten vid skifte tillagda ägor utgiva ersättning för odling eller bättre hävd eller fått vidkännas kostnad för dikning eller annan vattenavledning.

Såsom jag förut vid motiverandet av uteslutningen ur det föreliggande förslaget av de utav kommissionen upptagna 20—23 §§ haft anledning beröra, har jag ansett det böra här meddelas uttrycklig föreskrift om jämkning i avgälden även för det fall, att genom naturhändelse eller genom skiftesförrättning eller dom i ägotvist fastighetens ägor i mera betydande grad minskats eller fastighetens värde för åbon eljest avsevärt förringats.

Vad kommissionsförslaget innehåller rörande särskild avgäld för rätt till nyodling har givetvis här uteslutits, då upplåten åborätt enligt det reviderade förslaget innefattar dylik rättighet.

Övriga ändringar, som vidtagits i nu ifrågavarande paragrafer, äro av allenast formell natur. Sålunda har i den nya 30 §, motsvarande kommissionens 46 §, inryckts en från kommissionsförslagets 48 § hämtad föreskrift därom att jämkning i angivna fall i avgälden för återstående avgäldsperiod skall verkställas av länsstyrelsen. Orden »oberoende av jordens saluvärde» i 47 § i kommissionens förslag hava uteslutits såsom överflödiga, då det i allt fall med den avfattning, ifrågavarande bestämmelser erhållit, bör vara uppenbart, att jordens saluvärde icke får läggas till grund för fastställandet av den årliga avgäld, som skall för fastigheten utgå.

Slutligen må påpekas, att sådan särskild avgäld för skogsfång eller torvtäkt med mera, som föreskrives i sista stycket av 31 § (kommissionens 47 §), givetvis måste lika väl som den särskilda avgäld, varom förmäles

i 23 §, bestämmas i penningar samt att beträffande berörda avgälders omreglering något stadgande om viss maximigräns för avgäldernas höjande uppenbarligen icke kan ifrågakomma.

32 § (motsvarande 48—51 §§ i kommissionens förslag). Mot den av kommissionen förordade anordningen att åt en särskild nämnd, avgäldsnämnden, anförtro den förnyade uppskattning av avgälden för en under åborätt upplåten fastighet, som jämlikt förslaget skall äga rum före utgången av avgäldsperiod, har länsstyrelsen i Jämtlands län anmärkt, att sagda anordning syntes omständlig, kostsam och tidsödande, samt vidare anfört, att lika väl som den första avgäldssättningen kunde ske genom vederbörande domänuppskattningsnämnd borde även den följande kunna verkställas i samma ordning med länsstyrelsen såsom den bestämmande myndigheten. Vad sålunda anmärkts torde icke sakna fog och synes beaktansvärt redan på grund av den större enkelhet, som därigenom skulle vinnas åt de i förevarande hänseenden erforderliga lagbestämmelser. Likväl har jag — oavsett svårigheten att i denna lag inarbeta ett stadgande av enahanda innehåll som 6 mom. i kungörelsen den 4 juni 1908 angående förändrade grunder för förvaltningen av kronans jordbruksdomäner eller att i lagen härutinnan göra hänvisning till sistnämnda författning — funnit mig böra stanna vid kommissionens förslag att överlämna den senare avgäldsuppskattningen åt en särskild, i ärendet beslutande nämnd. Jag vill emellertid i detta sammanhang hava framhållit, att enligt min mening tillräckliga skäl icke torde föreligga för att anse domänintendent jävig att deltaga i förrättning, varom här är fråga. En domänintendent bör lika väl här som vid arrendeuppskattningarna kunna opartiskt bedöma uppkommande frågor och icke ensidigt taga hänsyn blott till vad för kronan rent affärsmässigt kan vara det fördelaktigaste.

Med anledning av ett uttalande av förenämnda länsstyrelse därom att av förslaget icke fullt tydligt framginge, huruvida vid den första avgäldssättningen det slutliga bestämmandet av avgäldens belopp skulle ankomma på länsstyrelsen, må framhållas, att beträffande varje utarrenderad kronodomän skall mot slutet av löpande arrendeperiod verkställas uppskattning med hänsyn till egendomens framtida disposition och att, i den mån på grund av sådan uppskattning Kungl. Maj:t komme att för sin del fatta beslut om egendomens upplåtande i särskilda brukningsdelar under åborätt, givetvis tillika av Kungl. Maj:t skulle bestämmas mot vilken avgäld vederbörande åborättsfastighet finge upplåtas.

De lagstadganden, som synts erforderliga i det föreliggande hänseendet och vilka i kommissionens förslag upptagits i dess 48—51 §§, hava här sammanförts i en paragraf. I fråga om ordningen för framställandet av jäv mot ledamot i avgäldsnämnd har därvid stadgande ansetts kunna meddelas blott genom hänvisning till visst rum i nyttjanderättslagen att i tillämpliga delar gälla.

Utöver avgäldsregleringen skulle enligt förslaget jämväl prövning av

vissa andra ärenden tillkomma avgäldsnämnden, vilka ärenden finnas omförmälda i kommissionens 59 och 60 §§, den sistnämnda jämförd med 55 §. Vid överarbetningen av dessa paragrafer har jag emellertid, såsom framgår av 35 och 39 §§ i den nya lagtexten, funnit berörda ärenden böra undandragas avgäldsnämnden och städse, där tvist föreligger, överlämnas till skiljemäns prövning.

33 § (motsvarande 52 § i kommissionens förslag). Ehuru beträffande klandertalan mot avgäldsnämnds beslut kan ifrågasättas, huruvida icke till vinnande av en mindre kostsam och tidsödande procedur borde föreskrivas, att sådan talan skulle föras i administrativ ordning, har jag dock ansett kommissionens häremot anförda skäl avgörande och förty bibehållit förslaget oförändrat.

34 § (motsvarande 29 § andra stycket samt 53 och 54 §§ i kommissionens förslag). Sedan under överarbetningen ur förslaget borttagits kommissionens 20 §, enligt vilken syn kunde för visst ändamål av åbon påkallas, kan syn förekomma blott i de fall, som omförmälas i 29 § andra stycket av kommissionsförslaget. De därstädes om sådan syn meddelade föreskrifter hava oförändrade upptagits i föreliggande paragraf, som tillika innefattar stadganden avsedda att motsvara innehållet i kommissionens 53 och 54 §§. Sistberörda innehåll har jag trott kunna med tillräcklig tydlighet delvis återgivas genom hänvisning till de rum i nyttjanderättslagen, som tjänat kommissionen till förebild för ifrågavarande bestämmelser.

35 § (kommissionens 55 §). Mot de föreslagna reglerna om kronans lösningsplikt i det fall, att en under åborätt upplåten fastighet jämlikt 6 § återtages av kronan, har länsstyrelsen i Jämtlands län anmärkt, att berörda regler kunde befaras komma att uppmuntra åbon eller en förvärvare av åborätten, som ej kunde antagas till åbo, att genom särskilda manipulationer framkalla inlösning. Länsstyrelsen ifrågasatte, huruvida det vore skäligt att lösen skulle utgivas av kronan för själva åborätten utöver värdet av den förbättring, fastigheten under besittningstiden vunnit. Men även om det finge anses lämpligt att låta åbon få någon del av den värdestegring, fastigheten i likhet med annan jord i orten undergått, vore det oriktigt att likställa detta fall med återköp eller förköp av äganderätten till en fastighet. Kronan vore fortfarande ägare och syntes även böra tillgodonjuta denna sin rätt; värdet av åborätten måste förty bestämmas med hänsyn härtill.

Vad sålunda anmärkts kan jag icke tillerkänna befogenhet. Det synes mig icke riktigt att, då kronan, under eljest givna förutsättningar, anser sig böra återtaga den en gång under åborätt för obestämd framtid upplåtna fastigheten, frånkänna åbon rätt att av kronan erhålla lösen för fulla värdet av åborätten.

I ett annat avseende har jag däremot funnit kronans föreslagna lösningsplikt kunna inskränkas, nämligen beträffande kreatur, redskap och

andra dylika lösören, som finnas å den fastighet, kronan skall återtaga. Ett stadgande om lösningsplikt för kronan i nu berörda hänseende skulle enligt min mening försätta kronan i en alltför ogynnsam ställning mot åbon. Dess förefintlighet torde för övrigt icke kunna anses vara av nämnvärd vikt för åbon, för vilken möjlighet alltid lärer finnas att, där överenskommelse om sagda lösörens övertagande av kronan ej kan träffas, på lika goda villkor avyttra desamma på annat håll.

Frågan om fastställandet av sådan ersättning, som omförmäles i sista stycket av förevarande paragraf, tillkommer — efter den ändring 59 § i kommissionens förslag undergått — städse i händelse av tvist skiljemäns prövning. Den i samma stycke angivna frist, inom vilken byggnad i visst fall skall vara bortförd från fastigheten, har ansetts kunna sättas till allenast nittio dagar i likhet med vad för motsvarande fall föreskrivits i 18 § av allmänna arrendelagen.

36 § (kommissionens 56 §). Såsom ytterligare utveckling av den vid nästföregående paragraf här ovan omförmälda anmärkning mot förslagets regler om kronans lösningsplikt har förenämnda länsstyrelse anfört, att det syntes länsstyrelsen vara oriktigt, att vid inlösen av åborätten på grund av dess försäljning lösesumman skulle motsvara vad köparen utfäst sig att betala. Det torde enligt länsstyrelsens förmenande med fog kunna befaras, att en bestämmelse sådan som den nyss anförda skulle alstra benägenhet att genom oriktiga uppgifter i köpebrevet framkalla ett högre, värdet ej motsvarande lösensbelopp. Mot försök i sådan riktning gåve möjligheten att bringa köparen på ed allenast ett ofullkomligt skydd. Och även utan något som helst bedrägligt förhållande från kontrahenternas sida kunde ifrågavarande bestämmelse föranleda en oskäligt hög löseskilling. Länsstyrelsen ansåge därför, att vid inlösen på grund av köp löseskillingen borde bestämmas efter enahanda grunder och på enahanda sätt som vid inlösen i andra fall.

Även i detta hänseende anser jag, att kommissionens förslag bör bibehållas oförändrat. Därtill kommer, att den framhållna faran av missbruk icke torde vara så stor i betraktande av att de fall, då kronan begagnar sig av sin rätt att återtaga fastigheten, lära bliva enstaka undantagsfall, vilka icke äro på förhand för vederbörande kända. Såsom motvikt mot eventuell frestelse att i köpehandlingen angiva högre köpeskilling än som betingats torde ock verka den omständigheten, att en hög köpeskilling för åborätten ju alltid giver belägg för skäligheten av en höjning av den för fastigheten utgående avgälden vid dennas omreglering.

37 och 38 §§ motsvara 57 och 58 §§ i kommissionens förslag och äro av samma innehåll som dessa.

39 § (kommissionens 59 §). Då det synts angeläget att icke åt avgäldsnämnden uppdraga andra frågor än sådana, som hava samband med avgäldsregleringen, har — såsom redan berörts — vidtagits den ändring i kommissionens förslag, att frågan angående omfattningen av kronans lös-

ningsplikt eller om beloppet av lösen eller ersättning för kostnad skall i händelse av tvist hänskjutas till prövning icke av avgäldsnämnden utan av skiljemän i den ordning, 2 kap. 8 § i lagen om nyttjanderätt till fast egendom stadgar. Det torde kunna antagas, att frågan även på detta sätt skall bliva underkastad fullt sakkunnig och opartisk behandling. I händelse av missnöje med skiljemännens beslut drages tvisten under rättens avgörande, såsom i nyssnämnda lagrum sägs.

På sätt kommissionen anfört i sina motiv till 56 och 59 §§ i förslaget skall stadgandet i nu ifrågavarande paragraf om ordningen för prövning av fråga, som här avses, träda i tillämpning, utom i det fall att överenskommelse ej träffas mellan kronan och åborättens innehavare, jämväl då enskild, som äger fordran, varför åborätten häftar, skulle kränkas i sin rätt genom att den lösesumma, kronan jämlikt 56 § (36 § i den reviderade lagtexten) hade att erlägga, bestämdes till utfäst köpeskillings belopp och då dylik fordringsägare icke biträder en mellan kronan och åborättsinnehavaren träffad överenskommelse av beskaffenhet av inverka på fordringsägarens rätt. För att tydligare utmärka detta har ordalydelsen i den föreliggande paragrafen delvis ändrats. Att på sådant sätt skiljemännen vid prövning av till dem hänskjuten fråga komma att få taga hänsyn även till annans rätt än de båda parters, vilka frågan närmast berör, torde icke behöva väcka betänklighet ur rättssäkerhetens synpunkt.

För ett stadgande sådant som det i 60 § i kommissionens förslag upptagna finnes, såsom vid 35 § i den nya lagtexten redan berörts, icke vidare plats efter den ändring, kommissionens 59 § undergått. Ersättningsfråga, varom i tredje stycket av berörda 35 § förmäles, skall således alltid, om ej överenskommelse träffas, prövas av skiljemän — givetvis i ett sammanhang med prövningen av sådan fråga, som jämlikt 39 § i samma lagtext tillika må hava hänskjutits till dem.

40 § är densamma som 61 § i kommissionens förslag.

Den av kommissionen upptagna 62 § har uteslutits såsom saknande tillämplighet, sedan kommissionens 20—23 §§ utgått ur förslaget.

41 § omfattar kommissionsförslagets 63 och 64 §§, i vilka vidtagits sådana jämkningar, som betingas av förut omförmälda ändringar i förslaget.

42—44 §§ äro av samma innehåll som 65—67 §§ i kommissionens förslag.

45 § (kommissionens 68 §). Här har vidtagits den ändring, att punkterna 1 och 4 i den av kommissionen föreslagna paragrafen uteslutits. Det torde nämligen med hänsyn till att åborätten icke kan göras till föremål för inteckning få anses uppenbart, att de i berörda punkter omför-

mälda stadgandena i utsökningslag och konkurslag icke äro tillämpliga beträffande åborätten.

Dessutom har på grund av den nya konkurslagens tillkomst ändring måst göras i fråga om de paragrafer i konkurslagen, vilka uttryckligen angivits.

46 § motsvarar 69 § i kommissionens förslag och är av samma innehåll som denna, dock med den jämkning, som betingas därav att enligt 5 § i den reviderade lagtexten missnöje med länsstyrelses beslut, varigenom någon, som genom överlåtelse eller annorledes förvärvat åborätten, förvägrats åboskap, skall instämmas till domstol.

47 § är densamma som kommissionsförslagets 70 §.

Kommissionsförslagets 71 § har uteslutits, då — såsom jag redan omnämnt — det nu föreliggande förslaget ansetts böra begränsas till att avse sådan kronan tillhörig jord, varom förmäles i 1 §.»

Föredragande departementschefen uppläser härefter ifrågavarande inom departementet utarbetade *förslag till lag om åborätt* av den lydelse, bilaga A vid protokollet i detta ärende utvisar, samt hemställer att lagrådets yttrande över förslaget måtte inhämtas för det ändamål, som i § 87 regeringsformen omförmäles.

Till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställan behagar Hans Maj:t Konungen lämna bifall.

Ur protokollet:
Rune Thygesen.

Bil. A.

Förslag
till
Lag
om åborätt.

Härigenom förordnas som följer.

1 §.

Jord, som tillhör kronan och står under dess omedelbara vård, må kunna för bildande av jordbruksfastigheter upplåtas mot avgäld under ärftlig och förytterlig besittningsrätt för obegränsad tid *(åborätt)*.

Sedan i vederbörlig ordning bestämmelse meddelats om jords upplåtande under åborätt enligt denna lag, tillkommer det länsstyrelsen att träffa avtal om jordens upplåtande till åbo samt att över upplåten jord hava tillsyn.

2 §.

Fastighet, som upplåtits under åborätt, skall brukas såsom en enhet för sig. Med länsstyrelsens medgivande må den dock med annan sådan fastighet förenas under ett bruk, så ock delas, där varje efter delningen uppkommen fastighet prövas vara tillräcklig för det med första upplåtelsen avsedda ändamål.

Från fastigheten må med länsstyrelsens medgivande kunna frånskiljas mindre område till byggnadstomt, upplagsplats, väg eller dylikt, såframt återstoden av fastigheten finnes vara för det med fastighetens upplåtande avsedda ändamål tillräcklig. Beträffande upplåtelse av sådant område skall denna lag icke tillämpas.

3 §.

Byggnader, stängsel och andra för stadigvarande bruk avsedda anläggningar, som finnas å fastigheten, skola, såvitt de ej tillhöra kronan, såsom tillbehör hänföras till åborätten.

Om antagande av åbo, så ock om åborättens övergång till ny innehavare.

4 §.

Då åbo av länsstyrelsen antages, skall det avtal, varigenom åborätten upplåtes, skriftligen upprättas.

Ej må i avtalet intagas bestämmelse, varigenom åborätten inskränkes eller åbon ålägges skyldighet utöver de i denna lag angivna grunder.

5 §.

Till åbo må antagas allenast svensk medborgare, som råder över sig och sin egendom. Förutvarande åbons make, bröstarvinge, adoptivbarn, syskon eller syskons avkomling, så ock efter länsstyrelsens beprövande annan, till vilken åborätten övergått genom arv, testamente eller gåva, äger att bliva antagen till åbo utan hinder därav att han ännu icke uppnått myndig ålder.

Har åborätten genom överlåtelse eller annorledes övergått till åbons make, skyldeman i rätt upp- och nedstigande led, adoptivbarn, syskon eller syskons avkomling, äge länsstyrelsen ej vägra godtaga honom såsom åbo, med mindre han finnes vara därtill uppenbart olämplig eller hans antagande till åbo eljest skulle vara oförenligt med det ändamål, för vilket åborätten upplåtits.

Finnes annan, till vilken åborätten övergått genom köp eller därmed jämförligt avtal, uppenbarligen hava förvärvat åborätten i syfte, som är oförenligt med det vid kronans upplåtelse av åborätten avsedda ändamål, må han ej antagas till åbo.

Vägrar länsstyrelsen att till åbo antaga den, som genom överlåtelse eller annorledes förvärvat åborätten, stånde honom öppet att i händelse av missnöje med beslutet instämma talan till domstol inom trettio dagar från det han av beslutet erhållit del.

6 §.

Överlåtelse av åborätt, som skett efter det kronan, där rätt därtill finnes i denna lag stadgad, uppsagt avtalet, vare utan verkan mot kronan.

Då åborätt genom överlåtelse eller annorledes övergått till ny innehavare, äge kronan rätt att mot lösen taga fastigheten åter på sätt 29 § omförmäler. Är den, till vilken åborätten övergått, förutvarande åbons make, skyldeman i rätt upp- och nedstigande led, adoptivbarn, syskon eller syskons avkomling eller har åborätten förvärvats genom inrop å offentlig auktion, som förrättas i den ordning utsökningslagen bestämmer eller eljest efter länsstyrelsens förordnande, äge kronan dock ej återtaga fastigheten, utan så är att hinder möter mot den nye innehavarens antagande till åbo efter vad i 5 § är stadgat.

7 §.

Vid bodelning äge make, till vars giftorättsgods åborätten hör, eller, där bodelning sker i anledning av makes död, efterlevande maken företräde till åborätten. Hör åborätt till dödsbo, som skall skiftas mellan arvingar, äge arvinge, som har större lott, företräde till åborätten framför arvinge, som har mindre lott. Hava flera lika lott och sämjas de ej, vilken av dem

skall äga företräde att övertaga åborätten, eller är någon av dem omyndig, då skall om företrädesrätten dem emellan lottas.

Delas fastigheten i flera för jordbruk avsedda fastigheter såsom i 2 § sägs, skall vad i första stycket är stadgat om företräde till åborätt gälla vid fördelningen av de särskilda åboratterna.

8 §.

Nu lämnar boet, sedan vid bodelning eller arvskifte åborätten tillagts en av delägarna, till följd därav annan delägare icke tillgång till vad av behållningen i boet på honom lagligen belöper; gör denne delägare anspråk på utlösen och uppgår lösesumman för honom eller, där lösen skall utgå till flera, sammanlagda lösesumman till minst tvåhundra kronor, vare den, som övertagit åborätten, berättigad gälda lösesumman genom att årligen intill dess lösesumman betalts erlägga en åttondel därav jämte ränta efter fem för hundra å skulden.

Om förmånsrätt för sådan fordran för utlösen är särskilt stadgat.

9 §.

Avtal om överlåtelse av åborätt skall upprättas skriftligen och i den ordning i övrigt, som gäller för köp av fast egendom. Vad överlåtaren må hava betingat sig för avstående av åborätten med den jordförbättring, som må hava vunnits, för byggnader, stängsel och andra för stadigvarande bruk avsedda anläggningar, för utsäde eller gröda samt för kreatur, redskap och andra liknande lösören, som kunna ingå i överlåtelsen, skall med angivande av varje belopp för sig upptagas i avhandlingen; och skall denna tillika innehålla de övriga villkor, varå överlåtelsen grundas.

10 §.

Den, som annorledes än genom upplåtelse från kronan åtkommit åborätt, varom i denna lag är fråga, söke hos länsstyrelsen att varda antagen till åbo. Ansökningen skall, där ej nedan annorlunda stadgas, ske inom trettio dagar från det fånget ägde rum. I fråga om giftorätt och arv skall tiden för ansökningen räknas från det bodelning eller skifte förrättades eller, där vid arv skifte ej erfordras för arvslottens bestämmande, från det bouppteckningen efter arvlåtaren avslutades. Har åborätten åtkommits genom testamente, skall tiden för ansökningen räknas från det testamentet blev ståndande; dock skall, där för tillämpning av testamentet erfordras skifte, tiden räknas från det sådant förrättades. Varder i annat fall före utgången av den för ansökningen stadgade tid tvist anhängig om fånget, skall tiden för ansökningen räknas från det dom i målet vunnit laga kraft.

Vid ansökningen foge sökanden sin fångeshandling i huvudskrift. Har åborätten sålts i den ordning utsökningslagen bestämmer eller eljest efter länsstyrelsens förordnande å offentlig auktion, skall vid ansökningen jämväl fogas protokoll över den för auktionen förrättade värdering.

Försummas ansökning, som i första stycket avses, äge länsstyrelsen på framställning av allmänne åklagaren i den ort, där fastigheten är belägen, eller av den, vars rätt är beroende därav att sådan ansökning göres, genom vite tillhålla den försumlige att fullgöra sitt åliggande. Låter han sig därav ej rätta, äge länsstyrelsen förelägga högre vite eller ock förordna, att åborätten med vad därtill hör skall säljas å offentlig auktion.

11 §.

Är sökande ej behörig att antagas till åbo, skall, där ej fastigheten återtages av kronan, länsstyrelsen giva honom lämpligt rådrum att överlåta åborätten till annan; äge ock länsstyrelsen den tid förlänga, om skäl till ytterligare rådrum föreligger. Försittes tid, som sålunda förelagts, eller varder, där sökanden överlåtit åborätten till annan, denne ej antagen till åbo, förordne länsstyrelsen, att åborätten med vad därtill hör skall säljas å offentlig auktion. Hade åborätten övergått genom en eller flera frivilliga överlåtelser och anmäles, innan kungörelse om auktionen utfärdats, att överlåtelsen eller överlåtelserna gått åter, äge dock länsstyrelsen låta därvid bero.

12 §.

Efter åbons död åligge dödsbodelägarna att inom etthundraåttio dagar från dödsfallet, där ej någon, till vilken åborätten övergått från den avlidne eller från dödsboet, sökt att varda antagen till åbo, hos länsstyrelsen anmäla lämplig person till handhavande för deras räkning av fastighetens skötsel. Försittes den tid, lägge länsstyrelsen dem annan kort tid före; fullgöra de ej föreläggandet, äge länsstyrelsen meddela förordnande, som i 11 § andra punkten sägs.

13 §.

Överlåter åbon åborätten till annan, svare ändock till de åbo åliggande skyldigheter, utan så är att den andre varder antagen till åbo. Därest kronan eller annan vill för åbo åliggande skyldighet, som skall fullgöras efter det åborätten övergått till ny innehavare, hålla sig till denne, äge rätt därtill, ändå att han icke blivit antagen till åbo.

Om åbons rättigheter och skyldigheter samt om åborättens upphörande.

14 §.

Fardag för tillträde och avträde av fastighet, som upplåtits under åborätt, är den fjortonde dagen i mars månad. Infaller fardag å söndag, skall tillträde eller avträde ske följande dag.

Fjorton dagar före tillträdesdagen äge tillträdaren få åt sig upplåten hälften i fastighetens hus.

15 §.

Avgäld för fastighet, som upplåtits under åborätt, skall utgå i penningar och, där ej annorlunda avtalats, erläggas i förskott å dag, närmast före den 14 mars, som av länsstyrelsen bestämmes. Avgälden inbetalas till länsstyrelsen eller till tjänsteman i orten, som förordnats till uppbördsman för sådan avgäld.

16 §.

Åbon skall vara boende å fastigheten, såvida ej länsstyrelsen på grund av särskilda omständigheter medgiver, att åbon må innehava fastigheten, ändå att han är bosatt annorstädes.

17 §.

Fastigheten skall på åbons bekostnad vara försedd med för jordbruket erforderliga byggnader.

Åbon vare skyldig att städse hålla fastigheten i gott stånd såväl i avseende å jordens hävd som beträffande byggnader och andra anläggningar, som erfordras för jordbruket.

Byggnader, varom här sägs, skola av åbon hållas brandförsäkrade till fulla värdet; och have länsstyrelsen häröver noggrann tillsyn.

18 §.

I fråga om hållande av hägnad äge åbon samma stängselvitsord och åligge honom samma skyldighet som jordägare.

19 §.

Har uppsägning av åborättsavtalet ägt rum eller har jämlikt 10, 11 eller 12 § förordnande meddelats om åborättens försäljning å offentlig auktion, må innehavaren av åborätten icke utan länsstyrelsens samtycke bortföra gödsel från fastigheten, ej heller, innan han avträder fastigheten, därifrån föra stråfoder; har han stråfoder kvar, då han skall avflytta, vare han pliktig att till i orten gångbart pris överlåta återstoden till kronan eller till ny åbo. Kan ej överenskommelse träffas om den ersättning, vilken därför bör utgå, skall frågan avgöras i den ordning, som i 2 kap. 8 § i lagen om nyttjanderätt till fast egendom finnes stadgad för där avsett fall.

20 §.

Åbon äge ej i annan mån än från kronans sida medgivits nyttja fastighetens skog eller taga torv från torvmosse, som hör till fastigheten; äge ej heller avhända fastigheten annat, som icke är att hänföra till dess årliga avkastning.

21 §.

Vill kronan låta anställa besiktning å fastigheten, vare åbon pliktig att lämna tillträde till fastigheten. Om tiden för besiktningen bör kronan i god tid förut underrätta åbon.

22 §.

Åbon ansvare för all skatt och annan allmän tunga, som för fastigheten utgår.

23 §.

Vill åbon å fastigheten idka annan näring än jordbruk och behöver för den näring särskilt område av fastigheten tagas i bruk, söke tillstånd därtill hos länsstyrelsen. Tillstånd, som nu sagts, må ej lämnas, om för näringens utövning skulle erfordras så stort område, att därigenom det med upplåtelsen avsedda ändamål skulle äventyras.

För område, som sålunda användes för annat ändamål än jordbruk, skall erläggas särskild avgäld, vilken vid tillstånds meddelande bestämmes i penningar efter ortens pris. Sker sådant användande av fastigheten tillhörande område utan tillstånd, bestämme länsstyrelsen efter erhållen kunskap om förhållandet ändock avgäld för området att utgå för tid, varunder detsamma för ändamålet använts, och pröve länsstyrelsen tillika, huruvida tillstånd må lämnas; åbon vare därjämte vid nästa avgäldssättning underkastad höjning av avgälden för fastigheten utan den begränsning, varom i 31 § sägs.

24 §.

Övergiver åbon fastigheten och lämnar den obrukad eller utan vård, må kronan genast återtaga den; äge ock rätt till skadestånd.

25 §.

Åborätten vare förverkad och kronan förty berättigad att uppsäga avtalet:

1. om åbon utan länsstyrelsens medgivande förenar fastigheten med annan fastighet under ett bruk eller delar densamma;
2. om han gör sig skyldig till överträdelse av bestämmelserna i 20 §;
3. om han från fastigheten utan tillstånd bortflyttar byggnad, stängsel eller annan för stadigvarande bruk avsedd anläggning, som är erforderlig för jordbruket, eller åsidosätter sin skyldighet att hålla byggnad försäkrad;
4. om han eljest icke håller för jordbruket erforderliga byggnader eller gör sig skyldig till uppenbar vanvård av fastigheten; eller
5. om han utan tillstånd bosätter sig annorstädes och icke flyttar åter till fastigheten inom nittio dagar efter därom erhållet föreläggande.

Finnes i fall, som denna paragraf avser, vad åbon låtit komma sig till last vara av ringa betydenhet, må ej åbon skiljas från åborätten.

Uppsäges avtalet, vare kronan berättigad till skadestånd.

26 §.

Har åbon låtit komma sig till last förhållande, varom i 25 § sägs, men sker i fall, som i punkt 1 eller 2 avses, icke uppsägning av avtalet inom etthundraåttio dagar från det länsstyrelsen fick kunskap om förhållandet eller har i annat fall rättelse skett innan kronan gjort bruk av sin rätt att uppsäga avtalet, äge kronan ej sedermera åberopa förhållandet såsom grund för åbons skiljande från fastigheten.

27 §.

Uppsägning, som i denna lag avses, skall ske skriftligen eller med vittnen, där ej skriftligt erkännande om uppsägningen lämnas; skolande vad i 11 kap. 11 och 14 §§ rättegångsbalken stadgas angående stämning äga motsvarande tillämpning i fråga om uppsägning.

Träffas ej åbo, vilken för uppsägning sökes, i sitt hemvist, varde uppsägningen i rekommenderat brev under hans vanliga adress lämnad å posten samt skriftlig underrättelse om uppsägningen meddelad hans husfolk, om sådant finnes, men eljest fäst å hans husdörr; skolande uppsägningen anses hava skett, när vad sålunda föreskrivits blivit fullgjort.

Har åbo, hos vilken uppsägning skall ske, ej känt hemvist här i riket och finnes ej heller känt ombud, som äger för honom mottaga uppsägning, må uppsägningen ske genom kungörande i allmänna tidningarna.

Stämning, däri talan föres om upphörande av avtal om åborätt, så ock ansökan om åbos vräkande gälle, där delgivning skett i behörig ordning, såsom uppsägning, ändå att vad här ovan är stadgat icke iakttagits.

28 §.

Sker uppsägning, äge åbon kvarsitta till nästa fardag, där ej rätten eller överexekutor prövar skäligt ålägga honom att avflytta tidigare. Hade åbon ej tillträtt fastigheten, när uppsägningen skedde, skall avtalet genast upphöra att gälla.

Prövas i tvist angående skyldighet för åbo att avträda fastigheten åbon vara pliktig att avflytta, äge rätten tillika, när skäl därtill äro, förordna, att utslaget må på sätt utsökningslagen bestämmer verkställas utan hinder därav att det icke äger laga kraft. Är sådant förordnande meddelat och fullföljes mot utslaget talan i högre rätt, äge, när skäl därtill äro, den rätt innan ändringssökandet slutligen prövas förordna, att vidare åtgärd för verkställighet icke må äga rum.

29 §.

Vill kronan begagna sig av den i 6 § stadgade rätt att taga fastigheten åter, kungöre det den nye innehavaren av åborätten sist inom nittio dagar

från det han med företeende av vederbörliga fångeshandlingar sökte att varda antagen till åbo; skolande dylikt meddelande tillika anses innefatta uppsägning till avflyttning å den fardag, som inträffar näst efter etthundraåttio dagar från det meddelandet delgavs honom, och om ordningen för delgivningen gälla vad ovan är i sådant avseende stadgat i fråga om uppsägning.

Hava flera, var efter annan, förvärvat åborätten utan att någon av dem blivit antagen till åbo, stånde kronan öppet att för fastighetens återtagande hålla sig till den, till vilken åborätten först övergått under sådana omständigheter, att fastigheten kan återtagas.

Om avgäldens bestämmande och om syn.

30 §.

Avgälden bestämmes för tjugo år i sänder, men må, efter ty Konungen förordnar, avgälden kunna bestämmas för annan kortare eller längre tid, dock ej över trettio år, vid första avgäldssättningen eller då fastigheten eljest upplåtes omedelbart från kronan, så ock, med åbons samtycke, då i övrigt särskilda omständigheter därtill föranleda.

Då delning av fastigheten äger rum eller tillstånd lämnas åbo att av fastigheten använda visst område för annat ändamål än jordbruk, skall i samband därmed ske jämkning i avgälden för återstoden av löpande avgäldstid. Detsamma gälle, därest genom naturhändelse eller genom skiftesförrättning eller dom i ägotvist fastighetens ägor i mera betydande grad minskats eller fastighetens värde för åbon eljest avsevärt förringats. Sådan jämkning verkställes av länsstyrelsen.

Där ej innan den 14 mars andra året före det, då avgäldstiden utgår, från någondera sidan påfordrats ändring i då utgående avgäld, vare samma avgäld gällande för ny avgäldstid om tjugo år.

31 §.

Avgälden för fastigheten skall bestämmas i naturaprodukter, men utgå i penningar efter medelmarkegångsvärdet under de senaste tio åren. Avgäldens bestämmande sker efter uppskattning av den behållna avkastning, som under medelgoda år erhålles av fastigheten, därest den brukas på sätt, som bäst överensstämmer med dess läge, storlek och beskaffenhet i övrigt. Tillika skall behörig hänsyn tagas till de förpliktelser, som utöver skyldigheten att utgiva avgäld åligga åbon enligt denna lag.

Finnes vid bestämmande av avgäld för ny avgäldstid avkastningens värde hava ökats eller minskats, skall hänsyn till den timade förändringen tagas endast i mån det är uppenbart, att den tillkommit utan åbos åtgärd eller vållande; och må, om avgälden anses böra höjas, förhöjning ej äga rum med mer än tjugo för hundra av den för löpande avgäldstid bestämda avgälden, där ej sådant fall är för handen, som i 23 § sista

punkten avses, eller ock kronan måst för fastigheten vid skifte tillagda ägor utgiva ersättning för odling eller bättre hävd eller fått vidkännas kostnad för dikning eller annan avledning av vatten.

Omfattar upplåtelsen rätt till skogsfång eller torvtäkt eller hör till fastigheten fiske av den betydenhet, att dess avkastning lämpligen kan för sig uppskattas, eller har medgivande lämnats åbon att annorledes än för fastighetens behov nyttja sten- eller kalkbrott eller sand-, grus-, ler- eller stentäkt å fastigheten, skall därför vid varje avgäldssättning bestämmas särskild avgäld i penningar efter ortens pris. I enahanda ordning skall företagas omreglering av sådan särskild avgäld, som bestämts jämlikt 23 §.

32 §.

Avgäld för ny avgäldstid fastställes av en för länet i dess helhet eller viss av länsstyrelsen bestämd del därav utsedd nämnd, avgäldsnämnden. Avgäldsnämnden skall bestå av tre med ortens lantbruk och affärsförhållanden förtrogna personer, av vilka en förordnas av länsstyrelsen samt de övriga utses den ena av landstinget och den andra av hushållningssällskapets förvaltningsutskott eller, om hinder därför möter, bägge av landstinget; dock skall, där fråga är om lägenhet i stad, som ej deltager i landsting, val, som efter vad nyss sagts skulle ankomma på landsting, i stället förrättas av stadsfullmäktige. För envar ledamot i nämnden skall i enahanda ordning utses suppleant.

Avgäldsnämnd tillsättes för fyra år i sänder. Den av länsstyrelsen förordnade ledamoten skall vara nämndens ordförande. Närmare bestämmelser om förfarandet vid avgäldssättningen meddelar Konungen.

Mot ledamot i avgäldsnämnd gälle de jäv, som enligt rättegångsbalken gälla mot domare; och skall beträffande ordningen för jävs framställande i tillämpliga delar gälla vad i 2 kap. 12 § i lagen om nyttjanderätt till fast egendom finnes stadgat.

Kostnaden för avgäldsnämndens sammanträde skall kronan vidkännas.

33 §.

Part, som är missnöjd med avgäldsnämnds beslut, äge efter stämning klandra detsamma vid domstol; instämme dock sin talan inom nittio dagar från det beslutet delgavs honom, eller vare beslutet gällande. Om vad missnöjd part sålunda har att iakttaga skall i beslutet lämnas tydlig hänvisning.

34 §.

Till efterrättelse mellan kronan och åbon skall hållas syn, när fastigheten tillträdes av åbo, som förvärvat åborätten omedelbart från kronan, samt när åborätten säljes i den ordning utsökningslagen bestämmer eller eljest enligt länsstyrelsens förordnande å offentlig auktion; ej må an-

gående fastighetens skick vid någondera tidpunkten bevisning annorledes föras. Syn må ej hållas i förra fallet tidigare än etthundraåttio dagar före tillträdesdagen eller senare än etthundraåttio dagar efter samma dag och i senare fallet längre tid än nu sagts före eller efter auktionsdagen.

Syn, varom i denna paragraf sägs, skall förrättas av minst två ojäviga personer, utsedda på sätt i 2 kap. 11 § i lagen om nyttjanderätt till fast egendom förmäles. Vid synen skall undersökas fastighetens skick i den utsträckning, som påpkallats eller därutöver av synemännen kan finnas nödig. Över vad vid synen förekommit skall upprättas skriftlig handling, som av synemännen undertecknas.

I övrigt skall beträffande synemän och syn, som här avses, vad i förenämnda lagrum ävensom i 2 kap. 12 och 13 §§ i samma lag finnes stadgat äga motsvarande tillämpning.

Kostnaden för synen skall förskjutas av kronan och stanna å denna utom i det fall, att vid syn med anledning av åborättens försäljning uppenbar vanvård befinnes föreligga; skolande för sådant fall åborättens innehavare vara skyldig vidkännas berörda kostnad.

Om åborättens inlösande till kronan och om dess försäljning enligt länsstyrelsens förordnande.

35 §.

Vid fastighetens återtagande jämlikt 6 § vare kronan skyldig utgiva lösen för åborätten med den jordförbättring, som må hava vunnits, för byggnader och andra tillbehör till åborätten samt för utsäde eller gröda å fastigheten.

Användes någon del av fastigheten för annat ändamål än jordbruk eller hava å fastigheten, efter det den uppläts av kronan, uppförts flera eller större byggnader än för fastighetens användande för jordbruksändamål skäligen kan anses nödigt, må sådant, ändå att länsstyrelsens medgivande till åtgärden lämnats, ej lända till förhöjning av den lösen, som kronan har att utgiva.

Byggnad eller annan anläggning, som icke inlöses av kronan, äge åborättens innehavare bortföra; återställe dock fastigheten i det skick, den hade före byggnadens eller anläggningens tillkomst. Äro till byggnad eller anläggning ämnen hämtade från fastigheten utan att vederlag därför utgått till kronan, må byggnaden eller anläggningen ej borttagas, innan värdet av vad från fastigheten tagits blivit kronan gottgjort; skolande ersättningen, där ej överenskommelse kan träffas, bestämmas i den ordning, som i 2 kap. 8 § i lagen om nyttjanderätt till fast egendom finnes för där avsett fall stadgad. Har i fall, varom nu är fråga, byggnad ej bortförts inom nittio dagar från det kronan tillträdde fastigheten, äge kronan låta sälja byggnaden å offentlig auktion för avträdarens räkning; är annan anläggning, som avträdaren ägt skilja från fastigheten, icke därifrån bortförd inom sagda tid, tillfalle den kronan utan lösen.

36 §.

Har åborätten övergått genom köp, skall för åborätten och vad kronan eljest har att lösa erläggas vad köparen därför må hava utfäst; dock skall vad sålunda stadgats icke lända till förfång för innehavare av fordran, som i 8 § avses, där åborätten häftar för den fordran.

Har utöver vad som innefattas i köpehandlingen bestämmelse träffats om skyldighet för köparen att något fullgöra eller förbehåll gjorts om nyttjanderätt eller förmån, vare det utan verkan mot kronan.

Där kronan det äskar, skall köparen vara skyldig att inför domstol med ed betyga, att mellan honom och säljaren blivit på god tro så avtalat som köpehandlingen utvisar.

37 §.

Har den egendom, som skall lösas, övergått genom annat fång än köp, skall lösen utgå efter dess värde, där övergången skett genom byte, vid den tid, då bytesavtalet slöts, men i annat fall vid den tid, då beslutet om fastighetens återtagande kungjordes åborättens innehavare.

Har den, till vilken åborätten övergått genom annat fång än köp, därvid ålagts förpliktelse mot förutvarade innehavare av åborätten eller annan, då skall vid åborättens inlösande i fråga om sådan utfästelse vad i andra och tredje styckena av 36 § stadgas i avseende å köp äga motsvarande tillämpning.

38 §.

Kronan vare skyldig ersätta den, från vilken fastigheten återtages, all nödig kostnad, som han må hava nedlagt å fastigheten med vad därtill hör och av kronan skall lösas, dock icke kostnad, som skäligen må anses hava erfordrats för fastighetens underhåll under den tid, han innehaft densamma.

39 §.

Föreligger tvist angående omfattningen av kronans lösningsplikt eller om beloppet av lösen eller ersättning för kostnad, som kronan har att utgiva, skall frågan hänskjutas till prövning i den ordning, som i 2 kap. 8 § i lagen om nyttjanderätt till fast egendom stadgas för där avsett fall.

Häftar åborätten för fordran, som i 8 § avses, vare överenskommelse mellan kronan och åborättens innehavare i fråga, varom här sägs, där den inverkar på fordringsägarens rätt, ej gällande med mindre han biträtt densamma.

40 §.

Å dag, då kronan äger tillträda fastigheten, skall kronan till avträdaren utgiva löseskillingen med avdrag för ersättning, som må tillkomma kronan, samt för fordran, som efter vad särskilt är stadgat skall utgå med förmånsrätt. Är löseskillingen ej då slutligt bestämd, gälde kronan ränta efter fem för hundra från tillträdesdagen.

41 §.

Har kronan återtagit fastigheten jämlikt 24 § eller upphör åborätten till följd av uppsägning i fall, som avses i 25 §, förordne länsstyrelsen, att åborätten med vad därtill hör skall säljas å offentlig auktion.

Sedan länsstyrelsen i nu nämnda fall eller eljest enligt denna lag meddelat förordnande om åborättens försäljning å offentlig auktion, skall det förordnande gälla, ändå att åborätten icke längre innehaves av den, som samma rätt enligt förordnandet skulle frångå.

42 §.

Åborätt, som enligt länsstyrelsens förordnande skall säljas å offentlig auktion, skall med vad därtill hör av utmätningsmannen i orten beskrivas och värderas, varvid särskilda värden skola angivas å åborätten med den jordförbättring, som må hava vunnits, å byggnader, stängsel och andra för stadigvarande bruk avsedda anläggningar samt å utsäde eller gröda; och äge utmätningsmannen, där så finnes nödigt, tillkalla sakkunniga personer att biträda vid värderingen. Utmätningsmannen avfordre ock åborättens innehavare de handlingar, vilka visa hans fång till åborätten eller tjäna till upplysning om nyttjanderätt till fastigheten, ävensom uppgift å dem, vilka hava fordran eller rättighet, som bör vid auktionen iakttagas.

Vad enligt 45 § gäller i avseende å försäljning av åborätt, som utmätts för fordran, samt om fördelning av köpeskillingen därför skall i tillämpliga delar iakttagas, när länsstyrelsen förordnat, att åborätt med vad därtill hör skall säljas å offentlig auktion; dock skall i ärendet så förfaras, som om försäljningen skulle ske till gäldande av fordran med bästa förmånsrätt i åborätten. De bestämmelser, som avse gäldenären, skola för sådant fall lämpas till den, som åborätten enligt förordnandet skall frångå, och vare denne pliktig betala kostnad, som ej kan i enlighet med 198 § utsökningslagen ur köpeskillingen gäldas. Ej må åborätten inropas av honom.

Särskilda bestämmelser.

43 §.

Vill kronan eller åborättens innehavare framställa fordringsanspråk på grund av åborättsavtal, anhängiggöre sin talan inom två år från det avtalet upphörde att gälla eller, där åborätten övergått från en innehavare till annan, från det den senare innehavaren blev antagen till åbo. Har syn, som jämlikt 34 § hållits i sammanhang med försäljning av åborätten, blivit klandrad, må talan anhängiggöras inom två år från det klandret blivit avgjort genom utslag, som äger laga kraft. Försittes den tid, vare rätt till talan förlorad. Är i rätt tid av endera talan anhängiggjord, äge den andre dock rätt till kvittning för fordran, som ej blivit sålunda bevakad.

44 §.

Häftar åbo, som skall avflytta från fastigheten, i skuld till kronan för avgäld eller för ersättning, som vid syn eller genom skriftlig överenskommelse blivit bestämd, eller är utskyld eller avgift, för vilken åbo skolat ansvara, icke av honom gulden, vare kronan berättigad att av åbon tillhöriga lösören och byggnader, som finnas å fastigheten, kvarhålla så mycket, som svarar mot dess fordran, till dess åbon gör rätt för sig eller ställer kronan säkerhet. Ej må dock sålunda kvarhållas egendom, som jämlikt 65 § utsökningslagen skall undantagas från utmätning.

Har kronan enligt skriftlig handling lämnat åbon lån för inlösen eller uppförande av byggnad, äge kronan för vad av lånet må vara oguldet enahanda rätt som nyss sagts.

45 §.

I fråga om åborätt enligt denna lag skall vad i utsökningslagen och konkurslagen är stadgat angående fast egendom äga motsvarande tillämpning med den inskränkning, som följer därav att inteckning i åborätten icke kan meddelas, samt med följande ändringar och tillägg i övrigt, nämligen:

1. Beträffande värdering av åborätt, som skall säljas i den ordning utsökningslagen bestämmer, gälle vad i sådant avseende stadgas här ovan i 42 § för det fall, varom där är fråga.

2. Vad i 82 § utsökningslagen samt 28 och 39 §§ konkurslagen sägs angående lagfart skall gälla om antagande till åbo; skolande vad förstnämnda lagrum innehåller i avseende å viss rättegångsdag lämpas till den helgfria dag, som infaller näst efter tjugu dagar från utmätningen.

3. Den, som skall förrätta auktion å utmätt åborätt, skall anskaffa bevis, i vad mån åborätten enligt den i 47 § här nedan omförmälda bok häftar för fordran, ävensom de för bestyrkande av gäldenärens rätt till åborätten erforderliga och ej redan mottagna handlingar, vilka kunna erhållas hos länsstyrelsen; skolande å sålunda anskaffade handlingar lämpas vad i 106 § utsökningslagen stadgas i avseende å handlingar, som omförmälas i 100 § samma lag.

46 §.

Över beslut, varigenom vid upplåtelse av åborätt omedelbart från kronan länsstyrelse vägrat att antaga sökande till åbo, må klagan ej föras. Anser någon sin rätt vara förnärmad genom beslut, som i annat fall jämlikt denna lag meddelats av länsstyrelse och mot vilket klagan icke bör föras vid domstol eller på sätt i utsökningslagen föreskrives, äge däröver hos Konungen i vederbörande statsdepartement anföra besvär i den ordning, som för ekonomimål i allmänhet är stadgad; dock må giltighet av föreläggande för den, till vilken åborätt övergått, att söka att varda antagen till åbo eller för dödsbodelägare efter åbo att anmäla lämplig

person till handhavande för deras räkning av fastighetens skötsel komma under bedömande endast i sammanhang med klagan över beslut, varigenom föreläggandet tillämpats.

47 §.

Hos länsstyrelsen skall föras bok över samtliga under åborätt enligt denna lag upplåtna fastigheter inom länet. I denna bok skall beträffande varje fastighet antecknas dess namn och beteckning i övrigt, åbons namn, hans fångeshandling och dagen för hans antagande till åbo, ansökan om åboskap, som beror på åtgärd, den årliga avgäld, som för fastigheten utgår, tiden när och för vilken avgälden senast fastställts, beloppet och beskaffenheten av fordran, för vilken åborätten enligt vad särskilt är stadgat må häfta, tid då syn å fastigheten senast hållits, ärenden, som angå brandförsäkring av fastighetens byggnader, så ock framställningar och beslut i andra ärenden, som rörande åborätten inkommit till länsstyrelsen.

Närmare föreskrifter om bokens inrättande och förande meddelar Konungen.

Denna lag skall träda i kraft den 1 januari 1924.

Bil. B.

Sammandrag av inkomna yttranden
över
kronolägenhetskommissionens betänkande II.

Överståthållarämbetet.

Man ställde sig synnerligen tveksam, huruvida de av kommissionen åberopade skäl för besittningsrättsinstitutet verkligen ägde den bärande kraft, att de borde föranleda införandet i vår lagstiftning av detta alldeles nya rättsinstitut.

Vidkommande önskvärdheten av att möjliggöra anskaffandet av eget jordbruk för personer, som ej ägde kontant köpeskilling, borde betänkas, att vederbörande ju i allt fall måste bebygga lägenheten. Varifrån skulle han få pengar härtill, då han ej hade någon säkerhet att bjuda? Det bleve, såsom också kommissionen förutsatt, kronan, som finge släppa till icke blott jorden utan även det erforderliga kapitalet. Visserligen hade föreslagits förmånsrätt enligt 17: 6 handelsbalken; men det kunde i längden bliva en dyrbar affär för staten att på detta sätt kanske bli ägare av byggnaderna å den ena lägenheten efter den andra. Emellertid hade staten redan slagit in på en annan väg, som på ett vida enklare och bättre sätt ledde till målet, nämligen genom meddelande av egnahemslån i med äganderätt upplåtna områden. Härigenom vunnes vida bättre garanti för att en lägenhetsspekulant skulle lyckas i sitt företag. Därtill komme, att vederbörande finge ett helt annat intresse, en helt annan kärlek till den jord, han själv ägde, än till den, som han visste tillhöra en annan. Förevarande lag skulle därför bliva endast en lag på papperet, och sådana lagar borde man undvika.

Farhågan att lägenhet upplåten under äganderätt skulle kunna komma i händerna på köpare, som använde den för annat ändamål än som avsetts, syntes knappast vara berättigad. Det torde höra till sällsyntheterna, att någon inköpte ett till jordbruk lämpligt område med uppförda byggnader för att använda det till annat än drivande av jordbruk; och skulle sådant någon gång hända, torde ett statsintresse därigenom knappast bliva læderat.

Att staten framdeles skulle vilja använda ett för jordbruk upplåtet område till ett för det allmänna viktigare ändamål, torde likaledes höra till sällsyntheterna. Skulle det inträffa, hade ju staten alltid expropriationsrätten att tillgripa.

Hela förslaget verkade, som en utländsk planta, vilken ej passade i vår jordmån; och försöket att införa den skulle säkerligen icke i längden lyckas, utan blott medföra — utan nytta — avsevärda kostnader för det allmänna i form av byggnadslån.

Förslaget *avstyrktes* alltså.

Länsstyrelsen i Stockholms län.

Enligt länsstyrelsens mening borde äganderättsupplåtelser vara det principiella och således försäljning under äganderätt förbliva huvudfor-

men för de statliga jordupplåtelserna till egnahemsbildning liksom för småbruksrörelsen i allmänhet. Utgångspunkten vore alltså den, att upplåtelse med besittningsrätt endast borde ifrågakomma, om och i den mån särskilda förhållanden gjorde försäljning under äganderätt olämplig eller oanvändbar.

Länsstyrelsen anslöte sig till fullo till synpunkten att jordupplåtelser till mindre bemedlade skulle kunna främjas genom att någon köpeskilling icke ifrågakomme. Denna synpunkt vore för länsstyrelsen ett avgörande skäl att *i princip godtaga* de sakkunnigas tanke om skapandet av en ny, tryggad besittningsrätt.

Emellertid gällde det skilda synpunkter, då man å ena sidan ville underlätta för vissa kategorier av lämpliga småbruksbildare möjligheten att övertaga jord och å andra sidan sökte tillvarataga eventuella framtida statsintressen rörande upplåten jord. Det sätt, varpå dessa synpunkter i förslaget blivit genomförda i enhetliga regler, hade lett till konsekvenser, som länsstyrelsen icke kunde anse lyckliga.

Länsstyrelsen ville obetingat tillstyrka, att för vederbörande upplåtelsetagare stode öppet att i sinom tid inlösa området med äganderätt. Denna inlösningsrätt komme säkerligen att förr eller senare användas, och i sådana fall bleve besittningsrätten i stort sett en mer eller mindre kortvarig övergångsform till det upplåtna områdets förvärvande med äganderätt. Men om så vore, måste det starkt ifrågasättas, huruvida verkligen för dylika upplåtelser samma regler vore erforderliga som för de upplåtelser, vilka skedde under förutsättning att kronan ämnade för framtiden åt sig bevara äganderätten. Det kunde knappast vara riktigt och lyckligt att för upplåtelser av förra slaget, vilka faktiskt vore avsedda att bliva och säkerligen komme att bliva en övergångsform, skapa en lagstiftning, som i hela sin läggning förutsatte ett varaktigt rättsförhållande.

I synnerhet gällde denna anmärkning i fråga om de talrika kontrollbestämmelserna. De minutiösa och invecklade föreskrifterna härutinnan kunde befaras motverka hela det nya institutets ändamål, göra det impopulärt och framkalla slitningar. Framförallt måste kontrollsystemet förefalla onödigt besvärande för den kategori av upplåtelser, som avsåges att förbindas med inlösningsrätt.

Den frågan inställde sig då, huruvida ej denna kategori upplåtelser borde åtminstone i vissa avseenden skiljas från övriga upplåtelser genom något olika bestämmelser. Ett dylikt särskiljande syntes även motiverat i fråga om föreskrifterna rörande avgäld. För upplåtelser med inlösningsrätt torde tidsperioden utan olägenhet kunna bestämmas till 33 år (om över huvud taget för dessa upplåtelser behövde stadgas föränderlig avgäld); varemot vid upplåtelser av jord, som kronan ville bevara i sin ägo, skäl kunde finnas att begränsa perioden till 20 år enligt herrar Ingeströms och Linders' reservation.

Rörande omfattningen av de fall, i vilka kronan kunde anses böra åt sig bevara äganderätten till upplåten jord och sålunda icke medgiva inlösningsrätt, borde såsom grund för dylikt förbehåll knappast uppställas synpunkten att förebygga de upplåtna områdenas överlåtelse till andra ändamål än jordbruk. Uppställdes den synpunkten, skulle inlösningsrätt över huvud taget icke kunna medgivas i någon väsentlig utsträckning. — Likaledes måste man ställa sig tvivlande till att såsom grund för dylikt förbehåll om kronans framtida äganderätt lägga synpunkten att staten ville åt sig säkerställa väntad stegring i det naturliga jordvärdet. Reser-

vanten professor Wohlins anförande häremot vore beaktansvärt. Även en dylik grundsats skulle för övrigt kunna göras gällande beträffande det stora flertalet upplåtelser och därmed praktiskt taget i det närmaste omöjliggöra inlösningsrätten. — Enligt länsstyrelsens mening borde staten medgiva inlösningsrätt vid alla de upplåtelser, där icke jordens bevarande i statens ägo direkt påkallades av dess eventuella framtida användning till allmänna ändamål.

Länsstyrelsen förordade alltså en *överarbetning av förslaget* i syfte att dels särskilja kategorierna av upplåtelser med och upplåtelser utan inlösningsrätt, dels giva förstnämnda kategori största möjliga omfattning, dels för båda kategorierna, men i synnerhet den förstnämnda, väsentligen förenkla föreskrifterna om kontroll över upplåtelsetagaren.

Härutöver anmärktes, att de på länsstyrelserna lagda uppgifterna vore alltför omfattande och säregna för nuvarande arbetskrafter samt att lagstiftningen under alla omständigheter måste förbindas med ett ordnande av kreditfrågan.

Länsstyrelsen i Uppsala län.

Beviskraften hos den allmänna motiveringen för besittningsrätten förutsatte tydligen dels att avsevärd fara hotade för missbruk (användande för främmande ändamål) från lägenhetsägares sida, dels ock att denna fara ej vore möjlig att undanröja med bibehållande av äganderättsupplåtelse. Varken det ena eller det andra kunde emellertid anses vara genom hittills vunnen erfarenhet ådagalagt. Kommissionen själv tänkte sig ju upplåtelse med äganderätt förekomma vid sidan av den föreslagna upplåtelsen under besittningsrätt.

Motivet att jorden framdeles kunde bliva erforderlig för något särskilt statsändamål, vadan det vore av vikt för kronan att kunna återtaga jorden utan expropriation, kunde tydligen anses sakna egentlig bärkraft.

Något starkare vore argumentet att egnahemsbyggare befriades från kapitalutlägg för jorden. Men kronan kunde lika gärna som att nöja sig med en låg avgäld för besittningsrätten, kreditera hela köpeskillingen och uppskjuta amorteringen till en tid, då egnahemsbyggaren »kommit sig för».

Möjligheten att periodiskt höja avgälden vore icke mycket värd i betraktande av alla villkor och inskränkningar, som vore förbundna därmed. Om man ansåge sig kunna räkna med en fortgående stegring i jordvärdet, borde för ifrågavarande mark, liksom beträffande fast egendom i allmänhet, hänsyn härtill tagas på annat sätt än genom en periodisk revision av slutna föryttringsavtal.

De förespeglade lyckliga följderna av besittningsrätten motsvarade alldeles icke de nationalekonomiska och sociala fördelar, som erkänt vore förenade med jordäganderätt. Därtill komme, att besittningsrätten föranledde en omfattande och svår administration. Både tid och sakkunskap skulle komma att saknas för länsstyrelserna.

Förslaget *avstyrktes* således. Till stöd härför kunde ytterligare åberopas att, om upplåtelse under ständig besittningsrätt skedde i avsevärd utsträckning, kunde det icke förväntas att rättsinstitutet erhölle någon större varaktighet. Besittningsrätten stode alltför nära äganderätt för att innehavaren i längden skulle låta sig nöja med sin särställning och däri liggande förplikelser och inskränkningar. Opinionen komme att fordra, att ifrågavarande åbor befriades från avgäld och uppsikt samt finge äganderätt. Och denna opinion för åbornas frigörelse bleve svår att motstå. I bästa fall komme det att stanna vid ett slags motsvarighet till skattelösen, med synnerligen ringa lösesumma.

Länsstyrelsen i Södermanlands län.

Länsstyrelsen kunde ej finna mer än ett av de mot äganderätten anförda skälen vara av beskaffenhet att förtjäna vidare beaktande, nämligen det som avsåge svårigheten att anskaffa kontant köpeskilling. Men länsstyrelsen kunde ej vara med om att rätta lösningen av spörsmålet skulle vara funnen genom den föreslagna besittningsrätten, ett mellanting mellan äganderätt och arrenderätt med en vidlyftig och invecklad apparat av bestämmelser och undantag. Äganderätten ansåges bland vårt folk såsom den mest betryggande och eftersträvades av varje verklig egnahemsbyggare. Man hade bort närmare undersöka de möjligheter, som kunde finnas att utan kontant köpeskilling, men med rätt till framtida billig avlösning under äganderätt upplåta kronojord mot viss årlig avgäld.

Såsom ytterligare betänklighet mot förslaget komme, att länsstyrelserna icke skulle kunna på tillfredsställande sätt fullgöra alla de åligganden, som enligt förslaget skulle tillkomma dem, åligganden för vilka det fordrades såväl tid som stor sakkunskap inom lanthushållningens område. Redan nu vore landskontorens arbetsbörda vid bristningsgränsen och i vissa fall redan därutöver.

Av angivna skäl måste länsstyrelsen på det bestämdaste *avråda* från all lagstiftning, som ålade landskontoren ökade bördor utan att samtidigt anvisa, huru dessa bördor skulle kunna bäras.

Vad anginge detaljerna funne länsstyrelsen dem vara omsorgsfullt genomtänkta. Reservanternas anmärkningar syntes likväl förtjäna beaktande.

Länsstyrelsen i Östergötlands län.

Länsstyrelsen ansåge icke att ifrågakomna för vår gällande lagstiftning främmande upplåtelseform skulle erbjuda avsevärda fördelar framför äganderättsupplåtelserna. Erfarenheterna från åborättsinstitutets historia tydde på att den ständiga besittningsrätten av allmänheten i regel ansåges långt mindre eftersträvansvärd än äganderätten med dess obeskurna dispositionsfrihet och de fördelar, en ägd fastighet såsom kreditobjekt erbjöde sin ägare. — Jämväl borde beaktas, att den nya upplåtelseformen komme att åsamka statsverket ganska betydliga kostnader för förvaltning, syner, värderingar och övriga kontrollåtgärder.

På grund härav och då det statliga främjandet av egnahemssträvandena under nu rådande förhållanden lämpligast torde ske genom fullföljande och utveckling av de hittills följda linjerna (beredande av lån och upplåtelse av mark från kronans fastigheter), kunde länsstyrelsen *icke tillstyrka* förslagets upphöjande till lag.

Länsstyrelsen i Jönköpings län.

De sakkunniga syntes icke hava förebragt vägande skäl för åsikten, att vid ifrågavarande jordupplåtelser besittningsrätten skulle vara att föredraga framför äganderätten. Att skatteköpen under gångna tider omfattats med ett så stort intresse torde visa, att äganderätten värderades högre än åborätt eller annan mer eller mindre inskränkt besittningsrätt. Likasom skatteköpen i stort sett medverkat till det svenska jordbrukets framåtskridande, torde även de nu ifrågasatta jordupplåtelserna medföra avsevärt större fördelar i nationalekonomiskt hänseende, om de skedde med äganderätt, än om de skedde under besittningsrätt.

För övrigt skulle enligt förslaget åborna vara underkastade sådana begränsningar vid brukandet av jorden, att de närmast kunde likställas med arrendatorer. Fråga vore om länsstyrelserna hade erforderlig sakkunskap för sina uppgifter enligt förslaget.

På grund av dessa skäl kunde länsstyrelsen *icke tillstyrka* bifall till förslaget.

Länsstyrelsen i Kronobergs län.

Visserligen kunde påvisas vissa olägenheter av upplåtelse med äganderätt, men å andra sidan borde fördelarna icke underskattas. Och det föreföllе länsstyrelsen som om det föreslagna besittningsrättsinstitutet ingalunda skulle erbjuda motsvarande fördelar. Särskilt hade äganderättupplåtelse ett givet företräde, då det gällde att bibehålla intresset hos vederbörande för bildande av egna hem; full äganderätt vore säkerligen det, som främst eftersträvades av egnahemsbildaren. Med hänsyn till att åbon såväl i fråga om byggnaderna som ock beträffande jordens hävd skulle vara underkastad uppsikt och besiktningar och att besittningsrätten av olika anledningar kunde förverkas torde vara att befara, att den nya upplåtelseformen icke skulle bliva tillräckligt eftersträvad. — Professor Wohlins reservation innehölle flera vägande skäl mot förslaget. Särskilt ville länsstyrelsen understryka, att länsstyrelserna skulle sakna lämpliga organ för fullgörande av sina nya upgifter.

Länsstyrelsen hade stannat vid den meningen att främjandet av egnahemsrörelsen bäst skedde genom upplåtelser med äganderätt. Obehörig spekulation torde vad särskilt skogen anginge kunna stävjas genom en rationell skogslagstiftning och i övrigt genom andra åtgärder än de föreslagna besittningsrättsupplåtelserna.

På grund härav kunde länsstyrelsen alltså *icke tillstyrka* det föreliggande lagförslaget.

Länsstyrelsen i Kalmar län.

Vid förslagens granskning hade länsstyrelsen *icke funnit anledning till några mera väsentliga erinringar,* utan syntes förslagen innefatta ett verksamt medel till befrämjande av egnahemsbildning å kronojord.

Länsstyrelsen i Gottlands län.

Länsstyrelsen, som icke funne förhållandena inom länet vara av beskaffenhet att särskilt påkalla tillkomsten av den ifrågasatta upplåtelseformen, finge i huvudsaklig anslutning till professor Wohlins reservation *avstyrka* förslagets läggande till grund för lagstiftning i ämnet.

Alternativt framhölles betydelsen av sådana jämkningar i förslaget, att upplåtelsens karaktär kunde i vidsträcktare mån närma sig äganderätt. Särskilt framhölles, att förhöjning i den en gång fastställda avgälden icke borde ifrågakomma.

Länsstyrelsen i Blekinge län.

Det på obehövligheten av kontant köpeskilling grundade skälet för besittningsrättens tillämpande hade åtminstone teoretiskt sett sitt berättigande. Men länsstyrelsen vore ej övertygad om att i praktiskt hänseende det framlagda förslaget skulle i vidare mån underlätta för den obemedlade att skaffa sig ett eget hem. Vederbörande skulle ju själv bebygga sin lägenhet; och om staten ej tillhandahölle erforderligt penningbelopp i dess helhet, skulle det kanske för den obemedlade snarare bliva svårare att anskaffa detta belopp än köpeskillingen för både jord och hus med fastigheten som pantobjekt. Det borde också påpekas att, då det som här gällde jordbrukslägenheter av ej alltför ringa storlek, inköpspriset icke brukade bestämmas med hänsyn till byggnadernas verkliga kostnadsvärde, utan ansågos byggnaderna böra inräknas i köpet till ett ej obetydligt reducerat belopp. Förslaget syntes ej heller medgiva åbon att för nybyggnad obehindrat få använda å lägenheten till äventyrs befintlig skog. — Läns-

styrelsen ansåge därför, att åtminstone i de södra delarna av riket det nya upplåtelsesystemet skulle komma till ringa, om ens någon användning. Äganderätten innebure en stor lockelse jämförd även med den tryggaste besittningsrätt. I förevarande fall vore besittningsrätten därtill förenad med många inskränkningar och straffbestämmelser, som kunde verka avskräckande.

Möjligen kunde förhållandena i Norrland vara annorlunda än i rikets södra delar; och då egnahemsrörelsen borde på allt sätt främjas, syntes det länsstyrelsen att, om en ny upplåtelseform med tryggad besittningsrätt skulle ifrågakomma, förslaget i stort sett måste anses utgöra en god lösning av frågan.

Såsom detaljanmärkning syntes det länsstyrelsen egendomligt, att ingen som helst bestämmelse funnes om hur länsstyrelserna skulle övervaka, att förseelse från åbons sida ej förelåge. En uttrycklig föreskrift att landsfiskal och fjärdingsman vore skyldiga rapportera till vederbörande länsstyrelse, när helst någon förseelse mot givna föreskrifter bleve dem kunnig, vore det minsta, som behövdes för vinnande av den allra nödvändigaste kontrollmöjlighet. Att föreskriva besiktningar med vissa års mellantid måste däremot anses mindre lämpligt såväl ur kostnadssynpunkt som med hänsyn till den avoghet, åborna säkerligen skulle hysa häremot.

Trettiotreårsperioderna ansåge länsstyrelsen vara för långa, då förhållandena i de flesta fall underginge väsentliga förändringar under vida kortare tid. Föreskriften att efter 33 år höjning av avgälden finge ske med högst tio procent vore för snäv, då även under normala förhållanden penningvärdets fall ej kunde beräknas lägre än en procent årligen och åtminstone denna minskning borde kunna vid den nya avgäldssättningen fullt kompenseras. I dessa hänseenden biträdde alltså länsstyrelsen reservanterna Ingeströms och Linders' mening.

Länsstyrelsen i Kristianstads län.

Enligt länsstyrelsens mening mötte mot den föreslagna besittningsrätten såsom form för jordupplåtelser av ifrågavarande slag stora betänkligheter. De talrika bestämmelserna, åsyftande kontroll över lägenhetens skötsel och innebärande inskränkningar i brukarens dispositionsrätt, gjorde att besittningshavarens rörelsefrihet såsom jordbrukare ej bleve större än en vanlig arrendators. Blott äganderätten förmådde skänka såväl säkerhet i innehavet som intresse för jordens omsorgsfulla hävdande. Staten komme för övrigt att vid tillämpning av besittningsrätten åsamkas stora kostnader för förvaltning, syner och värderingar.

Länsstyrelsen anslöte sig förty till professor Wohlins reservation samt *avstyrkte* förslaget och förordade utarbetande av en jordupplåtelseform efter mönster av preussiska räntegårdsinstitutet på principen »köp mot avgäld».

Länsstyrelsen i Malmöhus län.

Länsstyrelsen anmärkte till en början, att intensiteten i egnahemsströvandena under de senare åren märkbart avtagit och att uppfattningen om allmännyttan av jordbruksjordens splittring i småbruk, särskilt efter krigsåren undergått någon ändring, vadan det kunde ifrågasättas, huruvida fullgoda skäl verkligen förefunnes att nu söka genom mer eller mindre konstlade medel framdriva en sådan splittring.

Mot det föreliggande förslaget hade länsstyrelsen redan vid första studiet av betänkandet bibragts betänkligheter, som sedermera vunnit i styrka. De sammanfölle med reservanten professor Wohlins invändningar

mot förslaget, och länsstyrelsen hade funnit sig kunna helt ansluta sig till den mening, denne reservant sökt göra gällande. Länsstyrelsen delade, ock hans tvekan rörande länsstyrelsernas lämplighet och sakkunskap inför sina uppgifter enligt förslaget. Redan nu vore arbetsbördan alltför stor, och åtminstone för Konungens befallningshavande i Malmöhus län, där det funnes mer än ett tusental hemman av sådan natur, att styckning till småbruk kunde ifrågakomma, skulle helt visst en särskild organisation behövas för handhavande av tillsynen över besittningsrätterna. Säkerligen komme kostnaderna för institutets genomförande icke att stå i rimligt förhållande till statens inkomster av upplåtna besittningsrätter.

Länsstyrelsen kunde följaktligen *icke tillstyrka*, att förslaget upphöjdes till lag.

Länsstyrelsen i Hallands län.

Vid det nuvarande systemet i fråga om upplåtelser av lägenheter från kronans jordbruksdomäner lådde den betänkliga svagheten, att ganska ringa säkerhet funnes för att det behjärtansvärda ändamål, för vilket kronan iklädde sig betydliga ekonomiska uppoffringar, bleve uppnått och för framtiden tryggat. Några effektiva garantier för att de upplåtna lägenheterna skulle bibehållas i händerna på personer av den samhällsklass, för vilken de vore avsedda, funnes icke och torde, såsom utredningen visade, icke heller med nuvarande lagstiftning kunna åstadkommas. En författning av det syfte, som det nu framlagda förslaget avsåge att vinna, måste därför anses vara av behovet påkallad.

Då man emellertid granskade lagförslaget, bleve man betänksam med hänsyn till det invecklade system, som ansetts behövligt, med dess överväldigande mängd av minutiösa detaljbestämmelser, alltför ingripande i den enskildes yrkesutövning. Särskilt för personer ur den samhällsklass, från vilken besittningsrättsinnehavarna skulle hämtas, torde lagen vara alltför svårbegriplig och därjämte verka i viss mån misstänkt såsom innebärande ett opåkallat förmynderskap. Men kanske kunde genom bearbetning av förslaget en hel del bestämmelser av nu antydda betänkliga innehåll uteslutas, respektive förenklas. Allenast under förutsättning härav ansåge sig länsstyrelsen kunna *tillstyrka*, att en lagstiftning, huvudsakligen byggd på de grundsatser lagförslaget innehölle, finge komma till stånd.

Beträffande detaljerna anmärktes följande.

Att bestämma avgälden för så långa perioder som 33 år till vissa fixa penningbelopp syntes icke lämpligt i betraktande av de växlingar, såväl penningvärdet som jordvärdet under så långa tider gärna underginge. Vida bättre syntes vara att fastställa avgäldsbeloppet å värdet av vissa jordbruksprodukter, konverterade efter en moderniserad markegångstaxa. Kommissionens skäl häremot syntes icke överbevisande, helst då tillbörligen beaktades det inflytande, världsmarknadspriset numera hade å prisbildningen beträffande jordbruksprodukter i vårt land. Måhända vore dock tioårigt medelmarkegångspris riktigare än årspris. — Skulle fixa penningavgälder likväl bibehållas, tillstyrkte länsstyrelsen herrar Ingeströms och Linders' reservation med yrkande om tjuguårsperioder. Likaledes tillstyrktes samma reservanters förslag om maximihöjningens bestämmande till tjugo procent.

Om icke den dyrbara förvaltningsapparaten kunde väsentligen inskränkas, förefölle det som om statens för ändamålet utgivna medel icke komme att stå i något förnuftigt förhållande till resultaten. Det gällde nämligen

här vitt kringspridda, var för sig ganska små lägenheter, från vilka kronans årsinkomst genom avgälder bleve ganska ringa. Och kronan komme att få vidkännas betydande kostnader för såväl syner och besiktningar som andra förvaltningsändamål. Att statsverket skulle göra besparingar (vid jämförelse med arrendesystemet) på den grund, att byggnadskyldigheten skulle fullständigt övertagas av brukaren, måste betraktas som en illusion, enär väl den avgäld, staten erhölle, bleve under i övrigt lika omständigheter minskad i direkt proportion till statens minskade åtaganden.

Därjämte uttalade länsstyrelsen de starkaste betänkligheter mot förslaget att till länsstyrelserna överlämna en mängd uppdrag beträffande de ifrågavarande besittningsrättslägenheterna. Länsstyrelserna sutte näppeligen inne med nödig sakkunskap härutinnan. Därest icke det mesta av de åsyftade bestämmelserna skulle befinnas kunna saklöst undvaras, syntes det lyckligast att hela befattningen med dessa frågor överlätes åt något annat administrativt organ.

Slutligen påpekade länsstyrelsen, att nya regler för lån från jordförmedlingsfonden blivit av Kungl. Maj:t och riksdagen antagna under år 1919, vilka i §§ 15 och 16 innehölle föreskrifter om upplåtelseformen arrende med köprätt. Dessa föreskrifter avveke från vad som förutsatts av kommissionen, vilken syntes icke hava beaktat desamma. Den erfarenhet, som kunde vinnas av det sålunda numera införda systemet av arrende med köprätt, torde vara av en viss betydelse för den föreliggande frågan. — Likaledes borde beaktas, att i § 5 av kungörelsen den 27 juni 1919 ang. statens egnahemslånerörelse definitionen å jordbrukslägenhet vore förändrad gent emot vad kommissionen anfört.

Länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län.

Vad anginge ifrågasatta missbruk i fråga om upplåtna egnahemslägenheters användande för avsett ändamål visade utredningen, att antalet missbruk varit försvinnande litet i förhållande till de upplåtna lägenheternas antal.

Kraftigare gällde givetvis det åberopade skälet rörande svårigheten att skaffa kontant köpeskilling. Men länsstyrelsen vore icke övertygad om att frågan genom förslaget att utbyta äganderätt mot besittningsrätt emot avgäld vore löst på lyckligaste sätt. Äganderättens begrepp vore för djupt rotat hos den svenske lantmannen för att ett besittningsrättsinstitut i ny form skulle ha någon framtid för sig. Att mark, varpå man nedlade intresse, arbete och kostnader, borde vara ens egen vore nog den allmänna uppfattningen.

Den föreslagna besittningsrätten skulle ock genom den mångfald av bestämmelser, som tillkommit i syfte att skydda statens rätt, komma att hos besittaren alstra en känsla av ofrihet och otrygghet. — Förvaltningen, som skulle åligga länsstyrelserna, komme att kräva väsentlig utökning av deras arbetskrafter, om över huvud taget länsstyrelserna vore kompetent myndighet härutinnan. — Det kunde ifrågasättas, huruvida icke det med förslaget avsedda ändamålet vunnes lättare på den väg, som professor Wohlin anvisat i sin reservation, eller upplåtelse av mark med äganderätt emot viss avgäld.

Det föreliggande förslaget bleve alltså av länsstyrelsen *avstyrkt.*

Länsstyrelsen i Älvsborgs län.

Mot den föreslagna upplåtelseformen kunde med allt skäl invändas, att besittningsrätten, hur den än omgärdades, icke medförde den säkerhet i innehavet, som vore äganderätten ensam förbehållen och utan vilken det

rätta intresset hos odlaren icke kunde påräknas. Full samhörighet med jorden kunde enligt länsstyrelsens uppfattning blott vinnas i förening med äganderätt. Därtill kunde den föreslagna kronouppsikten befaras giva anledning till olust och otrevnad.

Beträffande detaljerna anmärktes, att länsstyrelserna belastats med en uppsikt i olika hänseenden, vilken länsstyrelserna näppeligen bleve i stånd att effektivt upprätthålla.

Reservanterna Ingeströms och Linders' mening i fråga om avgäldsperiodens längd biträddes av länsstyrelsen.

Länsstyrelsen i Skaraborgs län.

Förslaget innebure visserligen ökade möjligheter för de minst bemedlade att förvärva jord; men dels torde samma syfte ernås vida enklare genom ändring i gällande lagbestämmelser, avseende ett förbilligande av köpevillkoren, och dels torde med hänsyn till de i regel låga köpeskillingarna och förmånliga betalningsvillkoren samt möjligheterna till egnahemslån kunna ifrågasättas, huruvida en person, som såge sig utestängd enbart av kostnadsfrågan, över huvud taget kunde anses kvalificerad att omhändertaga ett mindre jordbruk, då väl vissa ekonomiska förutsättningar dock tarvades.

Syftet att på ett effektivare sätt förebygga spekulation i egnahemslägenheter torde likaledes kunna vinnas lika väl genom vissa ändringar i eller tillägg till gällande lagbestämmelser, t. ex. införande av strängare bestämmelser om lägenheternas bebyggande och överlåtelse samt om styrkandet av vederbörandes lämplighet.

Betänkligheterna mot avhändandet från kronans sida av dispositionsrätten till nyupplåtna områden till förfång för något framtida statsbehov berörde knappast den praktiska sidan av saken och kunde därför lämnas ur räkningen.

Även om besittningsrätten gjordes aldrig så tryggad, kunde den ändå ej tillnärmelsevis jämföras med äganderätt. Kärleken till den egna torvan vore och förbleve drivkraften till arbete och sparsamhet.

Slutligen anmärktes, att förslaget förutsatte en jämförelsevis tungrodd och dyrbar administration, vilket särskilt under nuvarande förhållanden väckte betänklighet.

På grund av vad sålunda anförts *avstyrktes* förslaget.

Länsstyrelsen i Värmlands län.

Äganderätt vore högsta form för upplåtelse av jord. De anmärkningar, som häremot anförts såsom motiv för besittningsrättens behövlighet, torde äga ringa stöd från erfarenheten själv. Vad anginge att jorden komme att upplåtas kostnadsfritt (utan köpeskilling), så hade besittningsrätten icke kunnat utformas utan invecklade reglerande bestämmelser för bevarande av kronans rätt emot åbon, och hade de därav följande inskränkningarna i åbons dispositionsrätt visat sig av beskaffenhet att i vitala delar neutralisera upplåtelsens värde för åbon. Genom en mångfald lagbestämmelser för besittningsrättens bringande över, så nära som möjligt, till äganderätten hade syftemålet så långt ifrån uppnåtts, att åbons ställning blivit icke blott otrygg för tillfället utan därtill givits ovisshet om framtida utsikt till lägenhetens förvärvande med äganderätt. Staten, som bland annat icke kunde släppa jordvärdestegringen, stode åbon emot i en så viktig sak som friköpsrätten; och även i andra delar bure förslaget prägel av statsintressets motsättning mot åbons. — Förutsättningen för ett verkligt odlingsintresse vore känslan av frihet och samhörighet med torvan; men

härför krävdes ett visst mått av rörelsefrihet och förfoganderätt över jorden med dess tillbehör, fördelar som nog vore ensamt äganderätten förbehållna. Förslaget påminde för mycket om svunna tiders landboförhållanden vid kronojords besittande och innebure ett steg till återgång mot dessa av statsmakterna näppeligen åtrådda tvångsförhållanden, där brukaren allenast ägde byggnaderna.

Länsstyrelsen vore därför av den övertygelsen, att den föreslagna upplåtelseformen icke kunde finnas för det allmänna eftersträvansvärd, och funne sig föranlåten att med *avstyrkande* av förslaget ansluta sig till professor Wohlins reservation.

Länsstyrelsen i Örebro län.

Länsstyrelsen delade icke de sakkunnigas uppfattning, att den nya upplåtelseformen skulle bliva lika lockande som äganderättsupplåtelse. Exempel kunde hämtas från den gamla åborätten. Att denna icke bestått berodde för visso på att åborna i längden icke funnit åborätten motsvara de anspråk, man måste ställa på en god och lämplig upplåtelseform, och därför genom en slutligen allt enhälligare opinion framtvingat rätt till friköp. Länsstyrelsen ansåge, att så komme att gå jämväl med det nu föreslagna besittningsrättsinstitutet.

Länsstyrelsen vore vidare icke övertygad om att den av de sakkunniga såsom en särskild vinst framhållna omöjligheten att inteckna under besittningsrätt upplåten lägenhet verkligen vore att betrakta som en fördel. Nödigt kreditobjekt komme nämligen att saknas, i allt fall för anskaffning av erforderliga medel till inventarier och utsäde. Staten hade man tänkt sig skola i övrigt träda hjälpande emellan genom uppläggande av en särskild fond eller inrättande av en särskild kreditkassa. Såsom säkerhet hade föreslagits viss förmånsrätt för ogulden köpeskilling och lån enligt skriftlig handling till byggnadernas uppförande eller inlösen. Men kunde det vara ekonomiskt tillrådligt att basera kreditgivning åtminstone i större skala på en så pass oviss säkerhet som rätt till viss förmånsrätt vid konkurs, i all synnerhet som ju förmånsrätten icke vore absolut beträffande lån för byggnaders uppförande och inlösen. Här hade ju endast föreslagits förmånsrätt för skriftlig handling å dylikt lån; men intet hindrade, att flera dylika skriftliga handlingar kunde upprättas, vilka alltså skulle gå in med samma rätt, och kunde således den förmånsrätt, som tillkomme den statliga fonden eller den särskilda kreditkassan, bliva tämligen värdelös.

Av det sagda framginge, att länsstyrelsen icke hyste någon tilltro till att ett antagande av de sakkunnigas förslag skulle utgöra någon insats av egentligt värde i strävandet att skapa nya, bärkraftiga småbruk. — Vad detaljerna anginge hade länsstyrelsen ej ingått på någon närmare granskning av desamma; men länsstyrelsen hölle före, att förslaget innehölle så minutiösa bestämmelser, att en alltför stor arbetsbörda och ett alltför stort ansvar skulle komma att åvila länsstyrelserna vid deras handhavande, samtidigt som inspektioner m. m. komme att draga avsevärd årlig kostnad. Därtill skulle tillvaron av alla dessa varandra kompletterande bestämmelser, som förslaget innehölle, verka avskräckande på dem, som eljest kunde vara hågade och lämpade att skaffa sig ett eget hem. Länsstyrelsen fann sig därför böra bestämt *avstyrka*, att förslaget antoges.

Den väg, som enligt länsstyrelsens mening säkrast ledde till målet, torde vara att förbättra möjligheterna att genom äganderätt åtkomma

jord för småbruk. Svårigheten med kontant köpeskilling torde kunna avhjälpas på det sätt, att staten läte hela köpeskillingen innestå mot inteckning löpande med skälig ränta, möjligen räntefri de första åren till dess köparen hunnit komma sig något så när i ordning. Om denna form förbundes med rätt för inteckningshavaren, staten, att uppsäga lämnat lån vid konstaterad vanhävd eller lägenhetens försäljning till person, som icke kunde räknas till småbrukarnas kategori eller som ämnade använda lägenheten till främmande ändamål, skulle ju nackdelarna vid denna upplåtelseform ytterligare minskas. En annan utväg torde vara att söka å våra förhållanden aptera det preussiska räntegårdssystemet. Visserligen skulle även i båda dessa fall visst övervakande från statens sida vara erforderligt, men det skulle kännas varken så tryckande för dem det gällde eller så ansvarsfullt för länsstyrelserna som förhållandet skulle vara med det övervakande, vilket ansetts nödvändigt beträffande besittningsrättshavarna.

Länsstyrelsen i Västmanlands län.

Länsstyrelsen hade, vad själva huvudprincipen för förslaget anginge, icke känt sig övertygad av de skäl kommissionen anfört för införandet i vår rätt av ett i huvudsak från förgångna tider lånat och mot utvecklingens gång stridande rättsinstitut sådant som den föreslagna åborätten. Länsstyrelsen *anslöte sig i huvudsak till de åsikter, vilka uttalats av reservanten professor Wohlin,* och förmenade, att de av honom anförda teoretiska skälen vore tungt vägande.

Av gjorda rön och erfarenheter inom Västmanlands län kunde man enligt länsstyrelsens förmenande icke finna anledning till den av kommissionen föreslagna reformen, såvitt denna avsåge förhindrande av återförsäljning och lättande (genom frånvaron av kontant köpeskilling) av hittills gällande villkor för förvärv av kronolägenhet. Det enda, som skulle kunna anmärkas, vore att upplåten lägenhet understundom givits alltför liten areal för att kunna med visshet antagas erbjuda brukaren nödig utkomst.

Vidare syntes det länsstyrelsen som om de nu medgivna jordupplåtelserna från kronan skedde under villkor, som vore fullt lika förmånliga, om ej förmånligare, än de i besittningsrättsförslaget angivna. Särskilt påpekades i detta sammanhang byggnadsskyldigheten enligt förslagets 25 §. Åbon skulle vara underkastad sträng kontroll att denna skyldighet fullgjordes och under samma kontroll vara pliktig hålla jorden i gott stånd såväl i avseende å jordens hävd som beträffande byggnader och andra anläggningar. Nu förhölle det sig ju så i denna del av landet, att faktiskt köpvärdet av en jordbruksfastighet icke överstege värdet av de å fastigheten befintliga byggnader, om desamma skulle uppföras nya. Under sådana förhållanden syntes det länsstyrelsen som om de villkor, på vilka åbon förvärvade sin fastighet, vore allt annat än fördelaktiga i jämförelse med de villkor, som bjödos vid upplåtelse under äganderätt. Under förutsättning av ett strängt utkrävande av kronans rätt skulle åbon kunna sägas vara skyldig att omedelbart erlägga hela köpeskillingen för fastigheten och ändå ej bliva ägare till densamma. Visserligen förespeglades åbons bispringande genom ett statligt kreditsystem. Utan all säkerhet torde emellertid ett sådant system ej kunna få anlitas. Genom transaktionen med kronan hade åbon ej i sina händer fått något hypotisabelt förmögenhetsobjekt och för honom återstode då knappast annan utväg än den personliga borgen. Men denna art av säkerhet kunde medföra för-

pliktelser vida mer betungande än vad den skriftliga handlingen gåve vid handen, förpliktelser ägnade att ytterligare försvaga åbons ställning som självständig jordägare.

Enligt länsstyrelsens förmenande vore sålunda egnahemsköpet från staten, sådant det nu vore ordnat, vida förmånligare för köparen än åborätten för åbon — alldeles oavsett i övrigt den oberoende ställning, egnahemsköparen framdeles intoge i jämförelse med den på så många sätt bundna åbon. Länsstyrelsen vågade uttala den övertygelsen att, om båda sätten för upplåtelse bibehölles fakultativt vid sidan om varandra, åborätten icke skulle komma till den vidsträckta användning kommissionen syntes avse samt att i allt fall den klass av jordbrukare, som förvärvades genom besittningsrättsupplåtelser, icke skulle bliva av den goda beskaffenhet och till det gagn för landet, som av kommissionen förespeglades.

Beträffande själva författningsförslaget såsom sådant kunde länsstyrelsen ej undgå att anmärka, att bland följdförfattningarna saknades en ofrånkomlig sådan, nämligen angående särskild organisation inom länsstyrelserna för utövandet av deras övervakande myndighet enligt förslaget. Länstyrelsen hade för sin del redan förut under sin tillsyn 72 kronodomäner och 143 ecklesiastika boställen. Redan dessa ställde på länsstyrelsen anspråk, som med tillgänglig arbetskraft och tillgänglig speciell sakkunskap endast med svårighet kunde fyllas. Länsstyrelsen kunde absolut icke därutöver betungas med något hundratal under åborätt upplåtna lägenheter utan att å ämbetet inrättades en särskild med sakkunnig kraft försedd domänbyrå, som därjämte torde till sin hjälp behöva i orterna anställda kronorättare.

Länsstyrelsen i Kopparbergs län.

Granskningen av förslaget hade icke givit anledning till någon anmärkning, varför länsstyrelsen *ej hade något att erinra* mot förslagets upphöjande till lag. Vad särskilt professor Wohlins reservation anginge hade länsstyrelsen med hänsyn till reservationens i åtskilliga hänseenden otydliga innehåll icke ansett sig kunna fästa något avseende vid densamma.

Länsstyrelsen i Gävleborgs län.

Länsstyrelsen hade *ej funnit något att erinra* mot förslaget, utan ansåge det förtjänt att i huvudsak komma till genomförande. Dock ville länsstyrelsen fästa uppmärksamheten på att länsstyrelsernas medverkan vid den föreslagna besittningsrättens tillämpning påkallats i en sådan omfattning, att länsstyrelsernas arbetsbörda komme att avsevärt ökas. Det måste därför vid förslagets genomförande tillses, att länsstyrelsernas tillgång till erforderliga kompetenta arbetskrafter vederbörligen förstärktes.

Länsstyrelsen i Västernorrlands län.

Det vore en svaghet hos lagförslaget, att det byggde enbart på besittningsrätten såsom form för ifrågavarande jordupplåtelser med uteslutande av äganderätten. De skäl mot upplåtelse under äganderätt, som kommissionen anfört, syntes knappast övertygande och borde i varje fall icke få från statens sida utgöra hinder för att bereda det befolkningslager, som här vore i fråga, möjlighet att förvärva äganderätt till den brukade jorden. Utvägar borde finnas för överkommande av svårigheten med kontant köpeskilling. Köpeskillingarna för ifrågavarande lägenheter kunde och borde sättas mycket lågt; i vissa fall borde upplåtelse ske till och med utan vederlag. Ansåges jord eller viss lägenhet så värdefull, att en större köpeskilling borde utgå, torde en kombination av besittningsrätt och äganderätt kunna tänkas sålunda, att brukaren under exempelvis de första

tio åren, tills han kommit i gynnsammare ekonomisk ställning, finge innehava jorden under besittningsrätt mot årlig avgäld och därefter erhölle rätt att förvärva äganderätten till jorden mot en köpeskilling motsvarande avgäldsbeloppet, kapitaliserat efter fem procent.

De rena förvaltningskostnader, som vore förenade med upplåtelse, under besittningsrätt och som torde uppgå till relativt avsevärda belopp, kunde inbesparas och staten därigenom beredas möjlighet att mot mindre vederlag upplåta jorden under full äganderätt.

Om man närmare skärskådade de villkor, under vilka besittningsrätt enligt förslaget skulle medgivas, torde med skäl kunna ifrågasättas, huruvida en upplåtelse under sådan rätt kunde giva brukaren den känsla av trygghet, som även enligt kommissionens mening vore ett huvudvillkor för varje jordbrukare. Åtskilliga för brukaren väsentliga inskränkningar vore nämligen upptagna i förslaget.

Beträffande synpunkten att jorden skulle kunna framdeles behövas av kronan för annat allmännyttigt ändamål anmärktes att, ehuru dylika fall kunde förutsättas bliva sällsynta, jorden borde kunna återförvärvas av kronan genom expropriationsförfarande och detta förfarandes betryggande fördelar tillgodokomma även innehavare av sådan jord, varom här vore fråga. Och vad anginge förhållandet att avgälden för den upplåtna jorden icke skulle från början fastställas till visst oföränderligt belopp anmärktes, att även härigenom starkt framhölles skillnaden mellan ägande- och besittningsrätt samt de fördelar och olägenheter, som vore förenade med de olika upplåtelseformerna. Ägaren bleve ju delaktig av stegringen i jordvärdet, under det att besittningsrättshavarens intressen härutinnan skulle tid efter annan regleras av staten. Men denna med tiden skeende värde- eller förmögenhetstillväxt utgjorde en väsentligt bidragande orsak till trygghetskänsla för ägaren och hans efterkommande samt en välförtjänt för att ej säga nödvändig ersättning för odlarens möda.

Vidare återfunnes i förslaget en mängd bestämmelser, som vore ägnade att framhålla skillnaden mellan äganderätts- och besittningsrättshavare och inskränkte den senares fria dispositioner av sin jord — bestämmelser, vilka försatte brukaren i en ställning, som icke varit av kommissionen avsedd, nämligen kronotorparens i stället för den frie och besuttne jordbrukarens.

Länsstyrelsen hemställde därför om sådan *omarbetning av lagförslaget*, att möjlighet bereddes för jordförvärv under äganderätt, där icke vederbörande föredroge ett förvärv under allenast besittningsrätt.

Länsstyrelsen i Jämtlands län.

Mot principen att kronojord skulle kunna upplåtas under besittningsrätt på obegränsad tid hade Konungens befallningshavande *intet att erinra*, då det därmed icke vore avsett att utesluta upplåtelse under äganderätt, vilken upplåtelseform utan tvivel vore att som regel föredraga. Till att användas vid sidan av den sistnämnda i fall, där det mötte svårigheter för hugade och lämpliga egnahemsspekulanter att kunna anlita denna upplåtelseform, syntes ett institut av huvudsakligen nu föreslagna beskaffenhet väl försvara sin plats.

Det vore en brist hos lagförslaget att i detsamma kronan och åbon betraktats som två parter med skilda intressen, alldeles i paritet med en privat jordägare och hans arrendator, vilkas mellanhavande måste, där de ej komme överens, slitas genom vanlig rättegång inför domstol. Då den ena kontrahenten vore kronan, i vars intresse det ingalunda låge

att pressa åbon till för honom betungande prestationer, och då de verkande myndigheterna enligt all erfarenhet i allmänhet visat sig fullt ömma såväl för den enskilda partens som för kronans bästa, hade det enligt länsstyrelsens omdöme icke varit behövligt eller ens lämpligt att ordna rättsförhållandena efter reglerna för enskild jordägare och landbo, där intressena bröte sig mot varandra på ett helt annat sätt. Förhållandet mellan kronan som jordägare och åbon hade, om denna skillnad behörigen beaktats, kunnat ordnas under vida enklare former än som nu blivit fallet. Som det nu förelåge hade lagförslaget erhållit en bredd och en omfattning, som med andra utgångspunkter icke varit nödiga. Detta måste särskilt anses olämpligt med avseende å en lag, som så speciellt berörde och vore avsedd för gemene man. För framkallandet av känslan av oberoende vore denna synpunkt (i fråga om lagstadgandenas stora mängd) icke utan sin betydelse; och vore det därför önskligt, att en omläggning av förslaget ägde rum i antydd riktning, för att det måtte kunna göra därmed åsyftat gagn.

I 20—23 §§ hade bland annat för vissa tvistefrågors lösning ställts i utsikt avtalets brytande och skadeståndstvist vid domstol. I här omhandlade fall, vilka för övrigt knappast borde kunna förutsättas, torde någon svårighet icke böra möta för åbon att få rättelse genom hänvändelse till länsstyrelsen, eventuellt genom besvär hos Kungl. Maj:t. Uppkomna missförhållanden borde avhjälpas i godo, »lagas efter omständigheterna», och hänvisningar till avtalets brytande eller rättegång såsom rättsmedel undvikas. — Vad särskilt anginge förhöjning i avgälden med anledning av lägenhetens förbättring, som åstadkommits på kronans åtgörande eller bekostnad, syntes åbon böra under alla förhållanden vara skyldig att vidkännas den avgäldsförhöjning, som skäligen kunde därav föranledas. Häri låge ingen orimlighet vid jämförelse med självägare; och för åbon bleve det i alla händelser en lättnad, att kostnaden bestritts av kronan.

Beträffande 31 och 36 §§ anfördes, hurusom i samband med meddelande av tillstånd till nyodling eller användande av någon del av lägenheten för annan näring än jordbruk av länsstyrelserna skulle bestämmas den särskilda avgäld, som för dessa fall borde utgå. Häremot syntes intet vara att erinra. Men för det fall, att åbon underläte att söka tillstånd, föranledde ett sådant undandragande från hans sida allenast därtill, att han vid *nästa* avgäldssättning påfördes avgäld med den för övrigt i fråga om en sådan tilläggsavgift, varom här vore fråga, betydelselösa påföljden, att avgäldsförhöjningen finge överstiga det eljest stadgade maximum av tio procent av det förut utgående avgäldsbeloppet, något som väl även måste gälla för det avgäldsbestämmande, vilket skedde i sammanhang med tillstånds meddelande. För den före sagda avgäldssättning löpande tiden syntes däremot någon annan åtgärd från kronans sida ej kunna företagas än att mot åbon instämma talan till domstol om bestämmande av avgäld för det ifrågakomna området och om skadestånd. Genom ett dylikt undandragande av lagens föreskrift kunde alltså åbon försätta kronan i en vida sämre ställning och bereda sig ett sannolikt betydande uppskov med att utgöra den avgäld, vartill han borde vara förbunden. Det syntes därför vara skäl att tillägga länsstyrelserna rätt att även för sist omförmälda fall bestämma den särskilda avgäld, som skäligen borde utgå, räknat från den tid området i fråga av åbon togs i användning för det åsyftade ändamålet, ett bestämmande, som borde äga rum så snart förhål-

landet komme till vederbörande länsstyrelses kännedom. Något skäl att här, mer än då tillstånd söktes, avvakta nästa avgäldssättning eller påtvinga kronan omvägen att instämma saken till domstol syntes ej föreligga.

Vad anginge sättet för avgäldens bestämmande syntes det givet, att vid lägenhetens första upplåtande detta komme att ske i samma ordning som bestämmandet av egendomens framtida disposition. Det framginge ej fullt tydligt av förslaget, om det slutliga bestämmandet av avgäldens belopp och uppgörandet av åboavtalet skulle ankomma på länsstyrelsen, vilket eljest syntes överensstämma med förslagets läggning i övrigt, eller genom den myndighet, som träffade avtal om utarrendering, där sådan skulle äga rum, nämligen domänstyrelsen.

I fråga om förnyat uppskattande och fastställande av avgälden föresloges, att detta icke skulle äga rum i samma ordning som det första fastställandet, utan genom en i särskild ordning tillsatt och fungerande så kallad avgäldsnämnd och, i händelse av missnöje med dess beslut, genom domstol. För sin del kunde länsstyrelsen icke annat än finna sagda ordning nog så omständlig, kostsam och tidsödande. Kunde den första avgäldssättningen, som dock på grund av föreskrifterna i 47 § måste bliva grundläggande för den följande avgäldssättningen, ske genom domänuppskattningsnämnden och domänstyrelsen eller länsstyrelsen, så borde även den följande kunna ske i samma ordning, dock att i sådant fall länsstyrelsen, på grund av dess ställning till åboförhållandet, borde under alla omständigheter bliva den bestämmande myndigheten. Såsom kommissionen själv framhölle borde sagda nämnd vara till kompetensen fullt jämförlig med den föreslagna avgäldsnämnden; och om man ansåge domänintendenten, där sådan funnes, icke lämplig att i dessa fall fungera såsom ordförande, kunde man, såsom skedde i län där domänintendent saknades, överlåta åt vederbörande länsstyrelse att utse ordförande, vartill alltid borde finnas kompetent person bland de länsagronomer, jordbrukskonsulenter med flera, som funnes i varje län. Vad själva avgäldens fastställande beträffade borde detta utan tvekan kunna ske genom länsstyrelsen, som i flera andra fall enligt förslaget fått sig denna funktion anförtrodd och vilken icke torde behöva misstänkas för någon särskild, hård behandling av åbon. Härav följde, att missnöje med uppskattningen, vid vilken åbon liksom enligt förslaget borde kallas att närvara, och det därpå grundade fastställandet borde anföras i administrativ väg, vilken i förevarande fall borde erbjuda full trygghet för åbon och ej genom en kostsam och tidsödande procedur vid domstol.

Vad som i viss mån kunde göra tillsättande av denna så kallade avgäldsnämnd berättigat vore, att åt denna jämväl uppdragits att, vid bristande överenskommelse mellan kronan och besittningshavaren angående lösningsplikt och löseskilling, avgöra en sådan fråga. Av förslaget framginge ej fullt tydligt, om nämndens avgörande skulle vara slutligt eller, i händelse av missnöje därmed, frågan kunde dragas under domstol; det ville nästan synas som om det förra vore meningen. Enligt länsstyrelsens uppfattning torde en sådan fråga som denna kunna i första hand hänskjutas till en nämnd, sammansatt av sakkunniga personer i huvudsaklig överensstämmelse med förfarandet vid tillsättandet av skiljenämnd — man kunde lämpligen begränsa rätten att utse ledamöter av nämnden till att göras bland personer, som vore valbara till exempel till ledamöter i expropriationsnämnd — och därvid uppdraga åt domaren att utse ordförande. I varje fall syntes part ej böra betagas rätten att få

en dylik fråga prövad av domstol, därest han ansåge sig ej kunna åtnöjas med nämndens beslut; här vore nämligen en fråga av helt annan innebörd än då det gällde ordnandet av förhållandet till åbon under dennes besittningstid.

I fråga om 47 § anslöte sig länsstyrelsen till herrar Ingeströms och Linders' reservation. Därjämte anmärktes på olikheten i det använda uttryckssättet angående normen för avgäldssättning i första och sista styckena, ehuru någon olikhet i sak icke vore avsedd eller borde vara avsedd, i det att i sista stycket insatts orden »efter ortens pris», som däremot ej förekomme i första stycket.

Beträffande syn enligt 53 § syntes till förenkling av proceduren utan olägenhet och med lika stor trygghet för åbon kunna åt länsstyrelsen överlåtas att inom de angivna kategorierna kalla båda synemännen.

Reglerna om kronans rätt och plikt att inlösa en åbolägenhet enligt 55 och följande paragrafer syntes vara oförmånligare för kronan än som vore skäligt och nödigt. Det kunde sättas i fråga om det vore skäligt, att lösen skulle utgivas av kronan för själva besittningsrätten utöver värdet av den förbättring, som lägenheten under besittningstiden vunnit. Men även om det finge anses lämpligt att, till åbons större likställighet med en ägare, låta honom i denna form få någon del av den värdestegring, lägenheten i likhet med annan jord i orten vunnit, måste det anses oriktigt att likställa detta fall med återköp eller förköp av äganderätten till en fastighet. Kronan vore fortfarande ägare och syntes även böra tillgodonjuta denna sin rätt; värdet av besittningsrätten måste därför bestämmas med hänsyn härtill. Att svårigheter mötte vid ett sådant bestämmande — liksom för övrigt vid varje slags dylik uppskattning — vore uppenbart, men dessa borde dock ej vara avsevärt större än vid en uppskattning enligt förslaget.

Alldeles oriktigt syntes det länsstyrelsen vara, att vid inlösen av besittningsrätt på grund av dess försäljning lösesumman skulle motsvara vad köparen utfäst sig att betala. Det kunde nämligen befaras, att en dylik bestämmelse skulle kunna framkalla benägenhet att genom oriktiga uppgifter i köpebrevet framkalla ett högre, värdet ej motsvarande lösensbelopp. Mot försök i sådan riktning gåve möjligheten att bringa köparen på ed allenast ett ofullkomligt skydd. Men även utan något som helst bedrägligt förhållande kunde bestämmelsen föranleda en oskäligt hög löseskilling. Länsstyrelsen ansåge därför, att löseskillingen borde vid inlösen på grund av köp bestämmas efter enahanda grunder och på enahanda sätt som vid inlösen i andra fall.

Å andra sidan skulle länsstyrelsen för sin del finna önskligt att, till beredande av större självständighet och trygghet i besittningsrätten, fallen, då kronan ägde inlösa en åbolägenhet, inskränktes och bleve begränsade till ett minimum.

Slutligen anfördes, att på grund av den befattning, som enligt förslaget skulle läggas på länsstyrelserna, det torde bliva nödvändigt att å landskontoret upprättades en särskild avdelning för jordfrågor, till vilken kunde förläggas såväl nu ifrågavarande som en del andra frågor rörande jorddelning och utarrenderingen av kronojord.

Länsstyrelsen i Västerbottens län.

Enligt länsstyrelsens mening vore det uppenbart, att det vida övervägande antalet jordsökande önskade vinna äganderätt. Därför borde vid egnahems- och småbruksrörelsen äganderätten såsom upplåtelseform före-

trädesvis komma till användning. Men det vore av stor betydelse, att vederbörande jordspekulanter också erbjödes en form för upplåtelse av kronojord, vilken innebure, att någon köpeskilling ej behövde ifrågakomma, samtidigt som upplåtelseformen beredde brukaren och hans efterkommande trygghet i besittningen av lägenheten med därå nedlagda förbättringar. Ifrågavarande lagförslag syntes i dessa och andra avseenden kunna för stora delar av landet bliva av betydelse för småbruksrörelsens utveckling; och länsstyrelsen *anslöte sig därför principiellt till detsamma.*

I fråga om detaljerna hade länsstyrelsen ej funnit anledning till erinran annat än mot den föreslagna periodens längd, i vilket avseende länsstyrelsen anslöte sig till den mening, som innefattades i herrar Ingeströms och Linders' reservation.

Länsstyrelsen i Norrbottens län.

Enligt vad länsstyrelsen hölle för sannolikt vore det framlagda lagförslaget knappast i någon högre grad ägnat att främja egnahemsrörelsen. Den omständigheten att egnahemsbyggaren varken ägde eller kunde komma att äga den jord, varå han nedlade arbete, samt de rigorösa bestämmelser, som skulle reglera hans ställning i förhållande till staten, komme säkerligen att hos honom alstra en känsla av ofrihet och tvång, som menligt skulle återverka på hans intresse för det egna hemmets uppdrivande till den nivå, som vore möjlig.

Att möjlighet beretts kronan att återtaga upplåten lägenhet under vissa förutsättningar vore ju visserligen gott, men vad härigenom vunnits vore av tvivelaktigt värde, då det skett genom uppoffrandet av möjligheten att bereda egnahemsbyggaren äganderätt till den mark, som erbjödes honom för bildandet av egna hemmet. Folklynnet vore sådant, att den verksammaste sporren till ansträngningar vid jordens brukande vore den arbetandes medvetande om att jorden vore hans egen. Möjligheten till jordförvärv enligt förslaget komme enligt länsstyrelsens mening icke att i större utsträckning utnyttjas; till äventyrs toges den i anspråk såsom en nödfallsutväg eller ett sätt för tillfället, men därigenom vore ju målet, egnahemsrörelsens befrämjande, icke nått. — Länsstyrelsen kunde därför *icke förorda* förslagets antagande till lag.

Beträffande detaljerna anmärktes följande. I förslaget återfunnes icke den inskränkningen i dess tillämplighetsområde, som direktiven utmärkte (»med undantag av kronoparker och överloppsmarker i de sex nordligaste länen»). — Av förslaget framginge icke vem som skulle besluta om lägenhets upplåtande, ehuru sådant syntes hava förutsatts skola ske genom länsstyrelsen. — I 8 § saknades föreskrift huruvida med besittningsrätt, som förverkats, skulle avses besittningsrätt enligt förslaget eller besittningsrätt till kronojord i allmänhet. Likaså saknades bestämmelse om den myndighet, som skulle verkställa den i paragrafen omförmälda prövning; antagligen vore det länsstyrelsen, men detta borde klart utsägas. — I 9 § funnes ej föreskrift om huru lösen skulle bestämmas. Visserligen vore i 59 § stadgat, att till avgäldsnämnd skulle hänskjutas frågan om lösenbeloppets bestämmande, därest överenskommelse ej träffats om dess storlek; men stadganden för motsatt fall saknades, såvitt länsstyrelsen kunde finna.

Direktionen över Danviks hospital.

De anmärkningar kommissionen framställt mot äganderätten såsom form för upplåtelse av småbruk, kunde vid första påseendet förefalla rätt så övertygande, men förlorade dock i betydelse vid närmare granskning.

Frihet från köpeskilling innebure väl en fördel för eventuella spekulanter. Men ett jordbruk krävde även rörelsekapital för anskaffande av inventarier. Och därtill komme här byggnadsskyldigheten, som åvilade brukaren. Detta vore förslagets svaga punkt, då det gällde obemedlade småbrukare. Vore brukaren själv ägare av lägenheten, kunde han använda denna som kreditobjekt och få erforderliga penningmedel mot inteckning; men denna möjlighet saknade den, som vore blott besittningsrättshavare. Staten hade ju förutsatts skola träda hjälpande emellan genom att lämna dylika småbrukare lån på fördelaktiga villkor; men det saknades utredning om möjligheten att finansiera en upplåtelse i större skala enligt det föreslagna systemet.

Till skydd mot spekulation med upplåten lägenhet eller till förhindrande, att den frånginge vederbörande samhällsklass, borde staten kunna genom lagstiftning om förköpsrätt i dylika fall sätta sig i tillfälle att begagna sig av sådan rätt och i köpebreven intaga villkor härom. — Beträffande önskemålet att kronan skulle kunna annorledes än genom expropriation (eller eventuellt förköpsrätt) vid förefallande behov åter få disponera över upplåten lägenhet påpekades, att denna förmån enligt förslaget skulle stå till buds blott under vissa förutsättningar samt att en dylik kronan förbehållen rätt onekligen innebure för besittningsrättshavaren ett moment av osäkerhet.

Lagförslaget såsom sådant innehölle — och måste till tryggande av statens berättigade intresse innehålla — en mängd fiskaliska bestämmelser, vilka alltid måste av brukaren kännas som ett tryckande förmynderskap. Ja, brukaren enligt förslaget skulle i sin verksamhet vara betydligt mera bunden än åbon enligt den gamla åborätten; och denna hade ju i längden icke blivit till lags för åborna, vilka visat sig föredraga äganderätten och köpt sig fria.

Beträffande särskilda detaljer förklarade sig direktionen i fråga om avgäldstidens längd (46 och 47 §§) till fullo instämma i vad reservanterna Ingeström och Linders härutinnan anfört.

Direktionen anmärkte slutligen, att de sakkunniga, ehuru deras uppdrag av den 10 juni 1912 icke omfattat upplåtelser från annan jord än kronans, likväl föreslagit, att lagen skulle gälla även ifråga om annan publik jord. Till sådan jord räknades Danviks hospitals hemman (33 till antalet och med angivna arealer), vilkas sönderstyckande och upplåtande för obegränsad tid på de i förslaget angivna villkor skulle bliva till stor ekonomisk skada för hospitalet och jämväl i övrigt medföra olägenheter.

På grund av vad sålunda anförts *avstyrkte* direktionen det föreliggande lagförslaget, vilket enligt direktionens förmenande varken vore ägnat att befrämja de mindre bemedlades åstundan att komma i besittning av en egen torva och därå försörja sig eller ur nationalekonomisk synpunkt hade någon betydelse för folkförsörjningen.

Lunds domkapitel.

Domkapitlet, som i ärendet hört domkyrkorådet såsom förvaltare av Lunds domkyrka och hennes egendom, ville icke se förslaget tillämpat på domkyrkohemmanen, då detsamma skulle allvarligen hota domkyrkans framtida ekonomiska ställning. Domkapitlet *avstyrkte* förty förslaget på det allvarligaste, »desto mera som detsamma stode i strid mot testatorernas avsikt att de till Lunds domkyrka donerade hemman, som visserligen borde lämna arrendatorerna skälig utkomst, dock i första hand skulle med sin avkastning komma domkyrkan till godo».

I fråga om detaljerna anmärktes, att bestämmelsen i 47 § om höjning av avgälden endast i den mån det vore uppenbart, att avkastningens värde stegrats utan åbos åtgärd, vore i motiven så starkt preciserad att en förhöjning praktiskt taget torde bliva synnerligen svår att åstadkomma. I varje fall vore alltför snäva gränser dragna för densamma. — Reservanterna Ingeströms och Linders' anförande till 46 och 47 §§ framhölls såsom välgrundat. Och det påpekades, att de sakkunniga enhälligt givit sitt erkännande åt de former, som för närvarande tillämpades vid utarrendering av domkyrkans hemman och enligt vilka arrendeavgiften sattes i spannmålslösen efter medelmarkegång samt någon särskild gräns ej vore fastställd för höjning eller sänkning av arrendet, vilket däremot i varje enskilt fall bestämdes efter tagen hänsyn till alla därå inverkande omständigheter.

Lantbruksstyrelsen.

I likhet med kommissionen hölle jämväl lantbruksstyrelsen före, att vid fastighetsförvärv för bildande av egna hem utlägget av kontant köpeskilling i icke oväsentlig grad minskade möjligheterna för särskilt den mindre bemedlade lantarbetarklassen att erhålla jord för dylikt ändamål. Då upplåtelse under äganderätt för närvarande alltid vore förbunden med erläggande av någon köpeskilling, ville lantbruksstyrelsen med anledning av kommissionens förevarande förslag för sin del framhålla som önskvärt att om möjligt lättnad härutinnan åvägabragtes.

Beträffande befarad spekulation med de under äganderätt upplåtna lägenheterna ville lantbruksstyrelsen villigt medgiva, att möjlighet till sådan spekulation icke vore utesluten. Och enligt lantbruksstyrelsens förmenande syntes härutinnan åtgärder för tillgodoseende av statens intresse av egnahemsrörelsens utveckling vara påkallade.

Då det gällde att väga fördelen av att hindra vederbörande från skuldsättning genom inteckning av den innehavda jorden, måste enligt lantbruksstyrelsens mening jämväl beaktas svårigheterna för nytillträdande nyttjanderättshavare att för bestridande av eventuella odlingskostnader och för inköp av inventarier och utsäde anskaffa erforderliga medel. Avskärandet av utvägen med inteckningsförfarandet syntes därför vara förbundet med betydande olägenheter.

Att med besittningsrättsinstitutets införande en i jämförelse med äganderättsinstitutet väsentligen bättre form för jordupplåtelser från kronans mark skulle vara funnen, kunde lantbruksstyrelsen sålunda icke till fullo vitsorda. Äganderätten såsom upplåtelse- och besittningsform innebure högst avsevärda fördelar och vore av stor betydelse för alstrande av det rätta intresset hos brukaren. Besittningsrättsinstitutet rådde väl bot för vissa olägenheter; men det syntes med sina minutiösa bestämmelser vara alldeles för komplicerat samt för småbrukaren svårfattligt och föga ägnat att väcka förtroende. Man kunde väl ifrågasätta, huruvida besittningsrättsinstitutet skulle kunna förenklas och bringas att medgiva en oundgängligen nödvändig större rörelsefrihet för brukare. Men lantbruksstyrelsen vore i likhet med kommissionen övertygad om nödvändigheten av detaljerade bestämmelser, därest kronans rätt skulle kunna behörigen tillvaratagas.

Det vore anmärkningsvärt, att enligt kommissionens motivering besittningsrätten ansetts böra kunna under vissa villkor övergå till äganderätt, men att detta synnerligen gagneliga förslag dock icke kommit till uttryck

i lagtexten och ej heller till sina detaljer utformats i motiveringen till densamma.

Vidkommande detaljbestämmelserna syntes avgälden lämpligen hava bort bestämmas att utgå i vissa å lägenheten alstrade produkter efter medelmarkegångspris för längre tid. Därest avgälden baserades på medelmarkegångsvärdet under en följd av år, torde de av kommissionen mot markegångstaxan såsom grundval för avgäldens fixerande anförda skäl i huvudsak bortfalla. — Skulle i enlighet med kommissionens förslag avgälden komma att utgå i penningar ville lantbruksstyrelsen beträffande avgäldsperiodens längd, som i förslaget upptagits till 33 år, tillstyrka bifall till herrar Ingeströms och Linders' reservation härutinnan.

En berättigad anledning till anmärkning utgjorde de stora förvaltningskostnaderna, som vid förslagets tillämpning skulle uppkomma för staten och som helt visst skulle medföra, att statens behållning av avgälderna reducerades till ett minimum. — Vidare anmärktes, att bestämmelserna om besittningsrättens förverkande syntes vara av den art, att de i hög grad torde betaga vederbörande den känsla av trygghet, vilken besittningsrättsinstitutet avsett att skapa.

Ehuru lantbruksstyrelsen på såväl principiella som praktiska grunder sålunda funnit anledning till erinringar mot förslaget, hölle dock styrelsen före, att — särskilt med hänsyn till den benägenhet för införande av besittningsrättsinstitutet, som på sina håll framträtt, och på det att ingen tänkbar utväg på detta viktiga område måtte lämnas oförsökt — det torde finnas *fog för att förverkliga kommissionens förslag*, därvid detsamma dock i viss mån syntes böra undergå *omarbetning*. I detta hänseende framhölles, att rätt till friköp lagligen borde medgivas, liksom ock att lättnader beträffande den betungande kontrollen borde genomföras. Vidare borde ändrade bestämmelser givas om avgäldsperiodens längd i enlighet med förenämnda reservation.

Slutligen framhölles önskvärdheten av att möjlighet till övertagande av kronojord med äganderätt alltjämt lämnades öppen. I sådant hänseende torde böra utredas, huruvida icke vid köp av kronojord för bildande av småbruk vissa lättnader skulle kunna från det allmännas sida beredas.

Domänstyrelsen.

Mot innehållet i lagförslaget i dess helhet ville domänstyrelsen framhålla, att här i landet, där folklynnet, åtminstone i de mellersta och södra delarna, avgjort önskade komma till äganderätt, det säkerligen bleve en mycket svår uppgift att få lantarbetarebefolkningen att sträva för ett eget hem med besittningsrätt med samma trägna iver som för det helt egna hemmet, och att denna upppgift ej underlättades genom den avfattning lagförslaget erhållit med dess mångfald av bestämmelser, som inskränkte besittningsrättshavarens förfoganderätt över den upplåtna fastigheten.

Gränserna för den föreslagna lagstiftningens tillämplighetsområde vore angivna i kommissionens uppdrag, men lagförslagets text och motiv syntes giva vid handen, att kommissionen utgått från att den nya jordupplåtelseformen skulle vinna tillämpning i större omfattning än det kommissionen meddelade direktiv angåve. Fasthölle man emellertid vid den begränsning, direktivet innefattade (»med undantag av kronoparker och överloppsmarker i de sex nordligaste länen»), komme man till den slutsatsen att nu ifrågavarande lagstiftning ej skulle nämnvärt inverka på förhållandena i de sex nordligaste länen, då därvarande kronoparker och

överloppsmarker uttryckligen undantagits och då jordbruksdomäner, som ägdes och utarrenderades av kronan, ej förekomme därstädes i nämnvärd omfattning. Med stöd av den erfarenhet, som vunnits vid upplåtelser med stadgad åborätt, förefölle det visserligen styrelsen sannolikt, att förutsättningarna för att en jordupplåtelseform av nu föreslagen typ skulle vinna insteg, vore större i Norrland än i övriga delar av landet; men styrelsen ansåge sig ej av denna orsak böra bringa på tal lagförslagets tillämplighet i norra delarna av riket och detta så mycket mindre som inom ramen för det uppdrag, som lämnats norrländska kolonisationskommittén, jämväl fölle frågan, huruvida vid kolonisation å de norrländska kronoparkerna kolonaten borde upplåtas med äganderätt eller med nyttjanderätt av ett eller annat slag.

Vid granskning av lagförslaget hade domänstyrelsen funnit anmärkningsvärt att, ehuru byggnaderna å upplåten lägenhet skulle ägas och underhållas av åbon, man ansett nödigt tillgripa de stränga kontrollföreskrifter förslaget innehölle beträffande byggnadernas beskaffenhet, tiden för deras uppförande, brandförsäkring och brandstodens användande m. m. — Föreskriften om särskilt tillstånd för byggnad till uthyrning syntes icke vara av behovet påkallad; ej heller garantierna mot obehörigt uppförande av överloppsbyggnader. — Anmärkningsvärd vore också den lätthet, varmed åborätten kunde förverkas; påföljden syntes i många fall onödigt sträng. — Vad anginge de periodiskt återkommande regleringarna av avgälden så förefölle, ur synpunkten att staten skulle förbehållas rätten till sådan värdestegring, som ej berodde på brukarens arbete, det reservationsvis framförda förslaget om tjuguårsperioder samt tjugu procent såsom maximum för avgäldshöjning vara väl befogat. Huruvida det däremot läte sig göra att vid ny avgäldssättning med visshet utröna, huru stor del av den värdestegring en lägenhet till äventyrs undergått, som hade sin grund i åbos arbete eller kostnader, och huru stor del, som kunde anses orsakad av en allmän stegring av jordvärdet inom orten, vore tvivel underkastat.

Vidkommande synpunkten att genom besittningsrättsupplåtelser bäst skulle kunna vinnas, att de upplåtna lägenheterna användes för avsett ändamål och undandroges att bliva föremål för obehörig spekulation i förvärvssyfte, anmärkte domänstyrelsen, att den av kommissionen under år 1913 föranstaltade undersökning angående iakttagna fall av missbruk utvisade, att vad i berörda hänseende förekommit icke vore av beskaffenhet att giva avsevärt stöd åt införandet av en lagstiftning av den ingripande betydelse, varom här vore fråga.

Domänstyrelsen hade alltså den uppfattningen, att egnahemsrörelsens utveckling bäst främjades genom äganderättsupplåtelser. För att ur det nuvarande systemet borteliminera den oförnekliga svagheten, att en om ock obetydlig del av köpeskillingen måste ersättas kontant vid tillträdet, och därigenom skapa vidgade möjligheter för de minst bemedlade att av kronan erhålla jord för drivande av egna jordbruk, syntes det ej vara av nöden att tillgripa den utväg kommissionen föreslagit. De mindre bemedlades jordförvärv syntes kunna underlättas lika effektivt genom införande av en jordupplåtelseform i stil med det preussiska räntegårdsinstitutet, där någon köpeskilling ej behövde erläggas vid tillträdet, utan betalningen utginge i form av årlig avgäld.

På grund av vad sålunda anförts, hemställde domänstyrelsen, att Kungl. Maj:t ville låta utarbeta *förslag till sådan ändring i gällande grunder för*

upplåtande av egnahemslägenheter från vissa kronoegendomar, att möjlighet bereddes för jordförvärv utan erläggande av köpeskilling vid tillträdet.

Kammarkollegium (som för sitt yttrande haft tillgängliga samtliga övriga utlåtanden i ärendet).

För den principiella frågan, huruvida den föreslagna nya lagstiftningen kunde anses vara av behovet påkallad eller icke, bleve, såvitt kollegium kunde inse, avgörande i vad mån kommissionens kritik av äganderätten såsom upplåtelseform kunde anses befogad. Vid granskning av vad kommissionen därutinnan anfört hade kollegium emellertid icke kunnat undgå att i vissa avseenden komma till ett annat resultat än kommissionen.

Vad först anginge anmärkningen att vid äganderättsupplåtelser till egna hem staten saknade garanti för att upplåten lägenhet icke användes för annat ändamål än med upplåtelsen avsetts, framginge av den undersökning, som verkställts genom kommissionens egen försorg, att de fall, då missbruk i berörda avseende förekommit, varit så försvinnande få i förhållande till antalet under årens lopp gjorda egnahemsupplåtelser, att faran för dylika missbruk åtminstone icke vore konkret. Det kunde i och för sig icke vara lämpligt att för allenast den teoretiska möjligheten av dylikt missbruk utbyta äganderättsformen, vars förtjänster kommissionen själv vitsordat, mot ett nytt invecklat besittningsrättsinstitut. Och skulle i framtiden nu befarade missförhållande framträda i någon så anmärkningsvärd omfattning, att ett ingripande från statsmakternas sida kunde anses påkallat, vore givetvis genom den här ifrågasatta lagen ingenting vunnet beträffande de talrika egnahemslägenheter, som statsverket under årens lopp upplåtit under äganderätt. Med avseende å dem skulle följaktligen under angivna förutsättning i allt fall krävas en lagstiftning i här berörda syfte. Vid sådant förhållande föreläge desto mindre anledning att i enahanda syfte nu åvägabringa särskild lagstiftning med avseende å de egna hem, som statsverket hädanefter komme att upplåta.

Såsom skäl för införandet av en ny upplåtelseform kunde kollegium än mindre godtaga kommissionens anmärkning att kronan icke kunde, sedan hon avhänt sig jord för småbruksändamål, utan kostnader och omgång återvinna dispositionsrätten till densamma för annat ändamål. Kollegium hade svårt att inse, varför just statsverket, som, i motsats till vad i allmänhet vore förhållandet med enskilde, till sitt förfogande hade expropriationsinstiutet, skulle ha ett särskilt behov av att kunna revidera sina föryttringsavtal med avseende å fast egendom. Kronan tillhörig mark, varom man kunde antaga, att den tilläventyrs komme att erfordras för tillgodoseende av annat allmänt ändamål än bildandet av egna hem, borde enligt kollegii mening icke avhändas statsverket. Den allmänna nyttjanderättslagen erbjöde, enligt kollegii åsikt, för dylikt fall tillräckligt fria former för egnahemsintressets tillgodoseende i händelse egnahemsupplåtelse av dylik mark i något enstaka fall skulle anses böra förekomma.

Om kollegium alltså funne kommissionens nu berörda två anmärkningar mot äganderättsformen vara av ringa värde, ville kollegium däremot gärna erkänna befogenheten av vad kommissionen anfört beträffande önskemålet att bereda mindre bemedlade eller obemedlade möjlighet att utan erläggande av köpeskilling förvärva jord för bildande av egna hem. Kollegium biträdde kommissionens uppfattning att för tillgodoseende av detta önskemål den ständiga besittningsrätten borde komma till användning, och ville kollegium, utöver vad kommissionen i denna del yttrat, för

egen del anföra att, ehuruväl det tilläventyrs vore lagtekniskt möjligt att genomföra sådan revision av äganderättsinstitutet, att statsverket utan alltför stor risk kunde kreditera förvärvaren av en egnahemslägenhet hela köpeskillingen, måste givetvis en dylik revision avse så betydande inskränkningar i den normala utövningen av äganderätten, att densamma till sitt innehåll i själva verket komme att framstå såsom allenast en besittningsrätt, ehuru under äganderättens yttre beteckning. I valet mellan en så beskaffad ytterligt urvattnad äganderätt och en besittningsrätt, vilken uttryckligen angåve sig såsom sådan och avsedd för ett visst syfte, föredroge kollegium utan tvekan den senare. Kollegium hölle nämligen för betänkligt, att jordäganderätten sådan densamma historiskt utvecklat sig i landet utan tvingande skäl gjordes till föremål för ingrepp från lagstiftningens sida med resultat, att densammas innehåll och av allmänna rättsuppfattningen omfattade helgd alltmer komme att förflyktigas.

Då kollegium sålunda ansåge, att ständig besittningsrätt borde komma till användning vid kronans egnahemsupplåtelser i syfte att obemedlade eller mindre bemedlade vid tillträde till jorden kunde befrias från köpeskillingens erläggande, följde därav, att det besittningsrättsinstitut, som för sådant ändamål borde tillskapas, allenast skulle utgöra ett medel att av kronan förvärva fast egendom för bildande av s. k. eget hem. Från kronans sida borde besittningsavtalet bliva ett regelrätt föryttringsavtal. Valet av upplåtelseform — besittnings- eller äganderätt — borde bliva fullt och uteslutande beroende av förvärvarens vilja. Den, som antagits till åbo, borde ock, så snart han kunde och så önskade, sättas i tillfälle att utbyta sin besittningsrätt mot full äganderätt. Av denna kollegii uppfattning om det nu ifrågasatta besittningsinstitutets ändamål följde vidare att den, så länge besittningsrätten bestode, från lägenheten utgående avgälden borde motsvara räntan å det belopp, som vid första upplåtandet fastställdes såsom lägenhetens saluvärde. Avgälden borde utgå i en av jordbruksnäringens i orten huvudprodukter (jordebokens huvudräntepersedlar) lämpligt sammansatt ränta, löst i penningar efter medelmarkegångspris, och köpeskillingen sedermera fixeras efter avgäldens vid varje tidpunkt efter viss procent uträknade kapitalvärde.

Denna av kollegium sålunda intagna ståndpunkt ifråga om besittningsrättens begränsade uppgift gjorde det icke möjligt att förorda det av kommissionen nu framlagda förslaget i sin nuvarande avfattning. Just den omständigheten, att kommissionen sökt med sitt förslag realisera syftemål, som enligt kollegii åsikt lämpligen icke bort, i allt fall icke i detta sammanhang, tillgodoses, hade medfört, att förslagets bestämmelser blivit alltför invecklade och onödigt betungande icke blott för åbon, utan även för de myndigheter, som skulle komma att tillse deras efterlevnad. Länsstyrelserna skulle säkerligen icke med nu tillgängliga arbetskrafter kunna effektivt utöva denna tillsyn, och kostnaderna för en rimlig utökning av nämnda arbetskrafter ävensom för tillämpning av förslagets föreskrifter i övrigt skulle säkerligen, trots kommissionens försäkringar i motsatt riktning, bliva betydande.

Kollegium *avstyrkte* alltså, att det föreliggande förslaget upphöjdes till lag, men hemställde att detsamma med iakttagande av kollegii ovan anförda synpunkter måtte *omarbetas*. Till denna hemställan föranlätes kollegium emellertid foga ytterligare följande erinran.

Även om genom den föreslagna ständiga besittningsrätten förvärvaren

av en lägenhet bereddes möjlighet att tillträda jorden utan erläggande av köpeskilling för densamma, vore därmed hans kreditbehov icke på långt när tillgodosett. Kommissionen förutsatte att, såsom ock kollegium funne rimligt, åbon i regel skulle själv förse lägenheten med åbyggnader. Helt naturligt ålåge det honom ock att anskaffa nödiga inventarier. Huru det skulle bliva möjligt för en obemedlad eller mindre bemedlad åbo att anskaffa härför erforderliga helt visst betydande penningbelopp, hade kommissionen ansett sig böra allenast helt ytligt antyda. Kollegium delade kommissionens mening däruti, att den föreslagna ständiga besittningsrätten icke borde få bliva ett allmänt kreditobjekt. Till skillnad från vad fallet vore med t. ex. tomträtten skulle den ständiga besittningsrätten icke kunna intecknas eller på annat sätt pantsättas. Till följd härav skulle åbon i regel bliva hänvisad till det allmänna för att erhålla en för honom nödvändig kredit. Det hade synts kollegium ändamålslöst att genom den föreslagna lagstiftningen bereda kredit allenast med avseende å köpeskillingen utan att samtidigt tillgodose nu ifrågavarande kreditbehov i övrigt. Så länge sistnämnda kreditfråga icke blivit ordnad, skulle den föreslagna lagstiftningen komma att sakna materiellt underlag för sin tillämpning. En förutsättning vid kollegii hemställan om det föreliggande förslagets omarbetning i angivet syfte vore alltså, att samtidigt toges under övervägande på vad sätt medel skulle av statsverket kunna anskaffas och ställas till förfogande för beviljande av kredit åt innehavare av ifrågavarande slag av egnahemslägenheter.

Vid granskning av förslagets särskilda bestämmelser hade kollegium icke funnit det ändamålsenligt att ingå i en kritik av sådana föreskrifter, vilka uppenbarligen stode i strid mot kollegii ovan uttalade uppfattning om besittningsrättens begränsade uppgift att allenast vara ett medel att i sinom tid förvärva äganderätt till sådana lägenheter, varom här vore fråga. Sådana bestämmelser i förslaget, som inskränkte åbons befogenhet att å lägenheten idka annan näring än jordbruk eller å lägenheten uppföra byggnad till uthyrning, vore sålunda icke förenliga med kollegii uppfattning om åboavtalet såsom ett föryttringsavtal. I stort sett syntes det kollegium icke vara lämpligt att stadga andra inskränkningar i åbons rättighet att förfoga över lägenheten än sådana, som vore nödiga för tryggande av kronans fiskaliska intresse av att avgälden i behörig ordning erlades. Beträffande förslagets föreskrifter om avgäldens bestämmande hänvisades till det föregående.

Med avseende å de dryga byggnadskostnaderna torde föreskriften i 25 §, att lägenheten skulle vara försedd med åbyggnader enligt ortens sed, icke vara lämplig. Byggnadssättet i orten torde understundom vara långt ifrån ekonomiskt. Det syntes därför lämpligare föreskriva, att lägenheten skulle vara försedd med nödiga åbyggnader.

De i 40 § uppräknade anledningarna till besittningsrättens förverkande syntes hava erhållit en alltför sträng karaktär. Enligt kollegii åsikt borde bestämmelserna härutinnan så långt ske kunde mildras på det sätt, att möjlighet bereddes åbon att inom viss frist iakttaga rättelse.

De i 20, 21, 22 och 23 §§ meddelade, från den allmänna nyttjanderättslagen hämtade bestämmelserna torde utan olägenhet kunna utgå ur förslaget. Likaledes torde anledning saknas till det i 32 § gjorda stadgandet angående åbons rätt till jakt och fiske.

Beträffande till sist den föreslagna besittningsrättens tillämplighetsområde ifrågasatte kollegium nödvändigheten och lämpligheten att i förslaget inrycka en bestämmelse av 71 paragrafens innehåll. Huruvida annan publik jord än kronojord kunde komma att tagas i anspråk för upplåtande av egna hem, vore en fråga, som ännu stode öppen. Från formell synpunkt torde inga olägenheter möta mot att stadgandet utginge och lagens rubrik i överensstämmelse härmed erhölle erforderlig ändrad lydelse.

Utdrag av protokollet, hållet i Kungl. Maj:ts lagråd den 27 juni 1923.

Närvarande:

justitierådet SUNDBERG,
regeringsrådet THULIN,
justitierådet STENBERG,
justitierådet KÖERSNER.

Enligt lagrådet tillhandakommet utdrag av protokollet över jordbruksärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet den 8 januari 1923, hade Kungl. Maj:t förordnat, att lagrådets yttrande skulle för det ändamål, som i § 87 regeringsformen omförmäles, inhämtas över ett inom jordbruksdepartementet utarbetat förslag till lag om åborätt.

Förslaget, som finnes bilagt detta protokoll, hade inför lagrådet föredragits av hovrättsrådet John Samuelson.

Detsamma gav anledning till följande uttalanden av lagrådet och dess särskilda ledamöter.

Förslagets allmänna grunder.

Lagrådet:

Syftet med det föreliggande lagförslaget är att till främjande av egnahems- och småbruksrörelsens utveckling skapa en ny form för jordupplåtelser från kronojord. Man har emellertid icke tänkt sig, att den nya upplåtelseformen skulle utesluta den hittills allmännast tillämpade eller jordens överlåtande med äganderätt. Tvärtom är uttryckligen framhållet, att båda systemen skulle komma till användning vid sidan av varandra, därvid valet mellan dem skulle bero på omständigheter, som i det särskilda fallet föranledde, att åt endera formen borde givas företräde.

Mot tillämpning av äganderätten vid ifrågavarande upplåtelser har framställts anmärkning i väsentligen två hänseenden, nämligen dels därutinnan, att staten ej vunne säkerhet för att det sociala syftet med jordens avhändande bleve för framtiden tryggat, i det att jorden kunde komma att övergå till personer, som använde den för andra ändamål än det avsedda, och dels med hänsyn till svårigheten för de befolkningslager, som man ville förhjälpa till eget hem, att anskaffa det kapital, som erfordrades för köpeskillingens erläggande. Dessa olägenheter skulle undgås, därest upplåtelsen skedde visserligen för obegränsad tid och med en rätt, som vore ärftlig och förytterlig, men dock allenast med besittningsrätt, som tilläte kronan att under vissa omstän-

digheter återtaga fastigheten och medgåve vederlagets utgående i årlig avgäld. Med en sådan upplåtelseform skulle även vinnas den fördelen, att staten, såsom fortfarande ägare av jorden, kunde under lättare former än medelst expropriation åter komma i besittning av densamma, i händelse den bleve behövlig för något mera omedelbart statsändamål, och att staten jämväl bereddes särskild möjlighet att göra sig till godo uppkommen värdestegring, som ej härrörde av innehavarens arbete och kostnader. Det nya institutet skulle, såsom det blivit karaktäriserat, innebära en upplåtelseform, som, jämte förmånen av frihet från köpeskilling, beredde brukaren och hans efterkommande trygghet i besittningen av den upplåtna fastigheten med därå genom deras arbete och kostnader åstadkomna förbättringar, men tillika i erforderlig mån bibehölle äganderätten hos kronan.

I anledning av vad sålunda anförts *mot* äganderätten och *för* ständig besittningsrätt såsom form för egnahems- och småbruksupplåtelser må några erinringar göras. Den mindre bemedlade jordförvärvarens intresse i att ej behöva på en gång erlägga ett för hans förhållanden stort köpeskillingsbelopp kan i väsentlig mån tillgodoses även vid försäljning, om staten för främjande av det sociala syftet medger förmånliga betalningsvillkor, och det lärer ej vara oförenligt med en äganderättsupplåtelse, att vederlaget i sin helhet bestämmes i årlig avgäld, med eller utan rätt för köparen att, därest han framdeles skulle finna det med sin fördel förenligt, avlösa avgälden efter viss grund. Att avgälden genom penningvärdets fall så småningom nedsjunker till en obetydlighet kan väsentligen förebyggas därigenom att densamma bestämmes i naturapersedlar. Ur förvärvarens synpunkt får ej heller förbises den stora fördel, som, därest han vinner äganderätt, ligger däri, att för det kreditbehov, som väl nästan alltid yppar sig, då det gäller uppförande eller övertagande av jordbruksbyggnader och anskaffande av inventarier, är att tillgå säkerhet i fastighetsinteckning; i brist av sådan säkerhet lärer han vara hänvisad att anlita det ur många synpunkter olämpliga borgenssystemet eller blir det ofrånkomligt, att staten genom lån möjliggör ej blott fastighetens bebyggande utan även dess förseende med inventarier. Vad angår de statens intressen, som ovan berörts, bör givetvis vid disposition av jord, som kronan med någon sannolikhet kan förväntas framdeles behöva för något statsändamål, icke ifrågakomma upplåtelse annorledes än med nyttjanderätt för viss tid, och i andra fall lärer — frånsett expropriationsmöjligheten — syftet kunna väsentligen vinnas genom införande av förköpsrätt. Förslag därutinnan har avgivits av lagberedningen (i »Förslag till jordabalk III»), som till stöd för detta förslag hänvisat till vikten för det allmänna, att, särskilt när jord överlåtes i visst syfte, bereda sig ett fortfarande inflytande å utvecklingen och förhindra, att denna under inverkan av spekulationen förryckes. Vidkommande särskilt det allmänna intresset i fråga om tillgodogörande av värdestegring av angiven art, torde detta intresse lämpligen icke böra beträffande ifrågavarande fastigheter tillgodoses i annan mån än genom beskattning å fastigheter i allmänhet.

I betraktande av anförda omständigheter och med tanke även därpå att i folkmedvetandet lärer finnas en rotad övertygelse om äganderättens ovillkorliga företräde framför varje annan upplåtelseform, synes det kunna sättas starkt i fråga, huruvida verkligt behov föreligger att för kronans jordupplåtelser till enskilda införa den nu föreslagna typen. Lagrådet anser sig emellertid nu icke hava att närmare ingå på denna fråga utan allenast att till besvarande upptaga spörsmålet, huruvida — under den antagna förutsättningen, att för kronans omförmälda upplåtelser bör vara att tillgå ej blott äganderättsinstitutet utan även någon art av besittningsrätt för obegränsad tid — den utformning av en sådan rätt, som det remitterade förslaget innehåller, är av beskaffenhet att kunna godtagas.

Därvid lärer till en början beträffande de särskilda bestämmelserna i förslaget en anmärkning av mera allmän innebörd vara på sin plats. Den föreslagna besittningsrätten eller, såsom den i förslaget benämnes, åborätten är ett mellanting mellan äganderätt och arrenderätt; och åtskilliga bestämda uttalanden i motiven giva vid handen, att man velat göra innehavarens ställning så trygg som möjligt, så mycket liknande en ägares, som är förenligt med samtidigt tillgodoseende av de synpunkter, vilka föranlett frångående av äganderättsformen i förevarande fall. Det har alltså gjorts ett försök att förlika statens och åbons stridiga intressen. Att härvid uppnå ett tillfredsställande resultat är givetvis vanskligt. Härom bär ock förslaget vittne. Det innehåller nämligen enligt lagrådets mening så allvarliga inskränkningar i åbons rätt, att det lärer kunna befaras, att åborättsupplåtelser komme att bliva föga begärliga.

Värdet av att åborätten skall vara förytterlig förringas väsentligen genom kronans diskretionära prövningsrätt vid antagande av åbo, som fått åborätten på sig överlåten. Denne har att räkna med möjligheten att bliva frånhänd åborätten antingen genom dess försäljning på offentlig auktion, varvid det lätt nog kan inträffa, att han icke återfår den köpeskilling han för rätten erlagt till överlåtaren, eller ock därigenom att kronan begagnar sin återtagningsrätt. I sistnämnda fall skall visserligen kronan i lösen utgiva vad köparen utfäst för själva åborätten med tillbehör av byggnader, erforderliga för jordbruket. Men har åbon vid förvärvet av åborätten övertagit annan egendom, såsom överloppshus, särskilda anläggningar eller inventarier, är kronan ej skyldig lösa denna egendom, utan köparen kan bliva utsatt för betydliga förluster vid dess realiserande. Ej heller må lämnas ur sikte den olägenhet, som vållas därav att förvärvaren under en tid av tre månader kan få vänta på besked, huruvida kronan kommer att utöva sin lösningsrätt eller icke, varefter minst sex månader, men ofta längre tid, komma att förflyta, innan kronan tillträder fastigheten, samt att det åligger förvärvaren att under denna tid vårda jord och byggnader, något som icke lärer kunna ske utan att han tillträder fastigheten och förskaffar sig för skötseln erforderliga inventarier och utsäde. Även om det må antagas, att, emot vad i förslaget synes vara avsett, avtal om överlåtelse regelmässigt ordnas så, att

den överlåtande åbon kvarsitter å lägenheten, intill dess det blir klart, huruvida förvärvaren eller kronan skall övertaga åborätten, komma nu angivna omständigheter att bidraga till skapande av ett betänkligt osäkerhetstillstånd.

Ett ömtåligt moment innefattar även förslagets bestämmelser om eventuellt förverkande av åborätten, om också detta moment huvudsakligen lärer få betydelse, när det gäller att bedöma åborätten såsom grundval för kreditgivning.

Till minskande av åborättens värde bidraga vidare förslagets bestämmelser angående periodisk reglering av avgälden, även om förhöjningen av avgälden för varje period är begränsad till vissa procent av förut utgående avgäld och sålunda är till sitt maximibelopp beräknelig. Med anledning av att enligt förslaget värdeökning, som beror på åbons åtgärder för jordförbättring och dylikt, ej får tagas i beräkning vid bestämmande av avgäld för ny avgäldstid må jämväl uppmärksammas svårigheten att skilja mellan sådan värdeökning och s. k. oförtjänt värdestegring; även kan det vara vanskligt att bedöma, i vilken mån uppkommen värdeökning är att hänföra till själva jorden eller till åbons därå uppförda byggnader och anläggningar.

Frånsett nu anmärkta förhållanden, vilka äro ägnade att ur innehavarens synpunkt försvaga åborätten, innehåller förslaget åtskilliga stadganden, som, med förebilder i arrendelagen, synas utan skäl göra där upptagna principer tillämpliga å den nya besittningsrätten och därigenom mera än nödvändigt likställa denna med arrenderätten. Den förändring, som i detta avseende skett vid överarbetningen inom jordbruksdepartementet av kronolägenhetskommissionens förslag i ämnet, lärer ej vara till fyllest.

Skall det nya institutet bliva av praktiskt värde, är det enligt lagrådets uppfattning nödvändigt att — låt vara med eftergivande i viss mån av det publika intresset — stärka åbons ställning åtminstone i vissa av de utav lagrådet berörda hänseendena. Huru långt lagrådets ledamöter anse en sådan ändring av det remitterade förslaget böra sträcka sig, framgår av deras yttranden vid de särskilda paragraferna.

En omarbetning av förslaget synes i allt fall erforderlig med hänsyn till ett särskilt spörsmål, vars lösning är av största betydelse för lagens gestaltning. Lagrådet syftar på frågan, på vilket sätt erforderlig säkerhet må beredas för sådana fordringar hos innehavaren av åborätten, för vilkas utfående borgenären anses böra äga viss företrädesrätt att anlita åborätten med vad därtill hör. Dylika fordringar äro enligt det förslag till ändring i 17 kap. 6 § handelsbalken, som lagrådet nu även har att granska, dels kronans fordringar å ogulden avgäld för den upplåtna fastigheten och för utskyld eller annan avgift, som bort av åbon gäldas, å ogulden köpeskilling för byggnader å fastigheten eller återbetalning av lån, som av statsmedel lämnats åbon för inlösen eller uppförande av byggnader, samt å vanhävdsersättning, dels ock fordran, som uppkommit sålunda, att delägare i bo, till vilket åborätten hör, vid bodelning eller arvskifte måst lämna annan delägare, som fått åborätten

sig tillagd, anståud med betalning av utlösen. Med avseende å dessa fordringar har förslaget sökt skapa en kreditbas genom att till en förmögenhetsenhet sammanföra själva den ständiga besittningsrätten samt de byggnader och andra för stadigvarande bruk avsedda anläggningar, som finnas å den upplåtna jorden och vilka i förslaget betecknas såsom tillbehör till åborätten. I denna åborätt med tillbehör har kronan och den enskilde borgenären för ifrågavarande fordringar tillerkänts förmånsrätt enligt 17 kap. 6 § handelsbalken. För vissa kronans fordringar har därjämte stadgats retentionsrätt i åbons lösören och byggnader å fastigheten; och genom att giva utsökningslagens och konkurslagens regler angående exekution i fast egendom motsvarande tillämpning i fråga om åborätt har förslaget velat stärka förmånsrätten så, att den vid exekutiv auktion må kunna göras gällande även utom konkurs och utan att, vad kronan angår, förutsättningarna för utövande av retentionsrätt äro för handen.

Så vitt angår kronans fordringar å avgäld samt utskylder och andra avgifter ävensom å vanhävdsersättning, i den mån sådan vid dessa avtal kan tänkas förekomma, synas förenämnda, efter mönster av arrendelagen föreslagna förmånsrätt och retentionsrätt vara till fyllest. Beträffande däremot övriga fordringar, vilka säkerligen ofta komme att uppgå till avsevärda belopp, lärer anordningen med en förmånsrätt, som ej är förbunden med panträtt, i alltför ringa grad tillgodose fordringsägarnas anspråk på säkerhet. I regel upphör förmånsrätten, när åborätten övergår från gäldenären till annan person; endast vid konkurs eller utmätning kan den göras gällande. Inträffar konkurs och är åborätten då fortfarande i gäldenärens ägo, har borgenären företräde enligt angivet rum i förmånsrättsordningen till betalning ur vad för åborätten med dess tillbehör inflyter vid realisation i konkursen, och i händelse av utmätning kan förmånsrätten göras gällande gent emot annan fordran, för vilken utmätning samtidigt vinnes; vid utmätning enbart för den andra fordringen tages däremot ej hänsyn till förmånsrätten, såvida ej retentionsrätt äger rum. Den förmånsberättigade har jämväl, om annan fordringsägare vunnit utmätning av egendom, som är föremål för förmånsrätten, eller sådan egendom föryttrats genom lösöreköp, möjlighet att få åbon försatt i konkurs och såmedelst tillgodogöra sig förmånsrätten. Den endast för kronan gällande retentionsrätten kan utövas allenast då åbo skall avflytta från fastigheten; och den extraordinära anordning, som, på sätt nyss nämnts, likställer åborätten med fast egendom, är såsom tillämplig blott vid exekutiv auktion, och icke vid frivillig försäljning, endast av begränsad betydelse.

Skall verklig säkerhet för ifrågavarande fordringar i någon mån beredas borgenärerna, lärer vara nödvändigt, att panträtt i åborätten med tillbehör tillerkännes dem. Frågan blir då, huru denna panträtt lämpligast bör åstadkommas. Att för ändamålet taga till förebild de s. k. sjöpanträtterna torde näppeligen vara att tillstyrka. Det synes ej givas annan lämplig utväg för ändamålets vinnande än att bereda möjlighet till inteckning i åborätten. I sammanhang med förslaget har ifrågasatts ändring av 17 kap. 6 § handels-

balken, varigenom skulle införas en slags inskrivning för vissa av de förmånsrätter, om vilka nu är fråga, i det att för fordran å arvsutlösen förmånsrätten gjorts beroende av att fordringen inom viss tid anmälts för antecknande i en hos länsstyrelsen förd bok över åborätter. Denna anordning är dock icke ägnad att giva nödig stadga åt förmånsrätten; och att gå vidare på den sålunda inslagna vägen genom att låta inskrivning hos administrativ myndighet skapa panträtt står i avgjord strid mot den hos oss hittills upprätthållna grundsatsen, att inskrivning av panträtt skall ske hos domstol.

Möjlighet till inteckning i åborätten synes kunna bäst beredas därigenom att densamma konstrueras efter mönster av tomträtten. Hinder härför torde icke ligga i den omständigheten, att åborätten i motsats mot tomträtt upplåtes utan tidsbegränsning; och ej heller i övrigt torde avgörande skäl kunna anföras emot att så ordna saken. En given förutsättning är emellertid, att själva åborätten och fång till sådan rätt, lika med vad förhållandet är med tomträtt, varder föremål för inskrivning. Därigenom skulle dock även i övrigt vinnas beaktansvärda fördelar, bland annat därutinnan, att i tiden för meddelande av inskrivning av åborätten erhölles en fix tidpunkt för uppkomsten av det egendomskomplex, som åborätten med tillbehör i rättsligt hänseende skall utgöra. Utan olägenhet synes inskrivningen kunna ske i tomträttsprotokollet.

I visst sammanhang med den nu behandlade frågan står spörsmålet, i vilken mån åbofastighet skall äga kameral självständighet. Om redan den omständigheten, att åborätten är till tiden obegränsad, härvid har betydelse, blir behovet av ett fastställande av fastighetens område större, därest inskrivning och inteckning skall kunna äga rum. Någon gång inträffar måhända, att genom hemmansklyvning redan uppkomna fastigheter bliva upplåtna med åborätt, men för avskiljande av åborättsfastigheter lämpar sig tydligen ej detta jorddelningsinstitut. Däremot kan ägostyckning eller, inom stads område, avstyckning komma till användning. Är fastighet, som skall upplåtas med åborätt, ej avskild på något av dessa sätt, bör viss fordran uppställas i fråga om bestämmande av områdets storlek, läge och gränser. I sådant avseende torde kunna föreskrivas, antingen att området skall vara kartlagt på sätt i lagen om hemmansklyvning, ägostyckning och jordavsöndring stadgas beträffande jordområde, som avsöndras för alltid, eller ock att området blivit vid lantmäteriförrättning angivet, utstakat och kartlagt såsom i fråga om upplåtelse under vattenfallsrätt skall ske.

På grund av det anförda förordar lagrådet den omarbetning av förslaget, att den däri avsedda upplåtelsen ordnas enligt grunderna för gällande lagstiftning om tomträtt. Vid bifall härtill torde bestämmelser erfordras av huvudsakligen följande innebörd. Avtal, varigenom kronan upplåter åborätt från jord, som må göras till föremål för sådan upplåtelse, skall upprättas skriftligen, varvid i handlingen uttryckligen angives, att upplåtelsen avser åborätt enligt nu ifrågavarande lag, och hänvisning göres till vederbörliga

jorddelningshandlingar och karta. Angående inskrivning av kronans upplåtelse av åborätt skall i tillämpliga delar gälla vad beträffande inskrivning av tomträtt är stadgat i 4 kap. av lagen om nyttjanderätt till fast egendom och i lagen om inskrivning av tomträtt och vattenfallsrätt samt av fång till sådan rätt. Först genom inskrivning bringas alltså i tillämpning regeln därom att byggnad, stängsel eller annan för stadigvarande bruk avsedd anläggning, som finnes å den upplåtna jorden, såsom tillbehör hänföres till åborätten. Överlåtelse av åborätt skall ske skriftligen och med vittnen. I fråga om inskrivning av åborätt, som efter överlåtelse eller genom annat fång övergått till ny innehavare, tillämpas bestämmelser motsvarande de för tomträtt gällande. Då emellertid i förevarande fall giltigheten av åbobyte skall vara beroende på myndighets prövning, synes bevis om att den, som söker inskrivning, blivit antagen till åbo, böra fordras som förutsättning för rätt till inskrivning. Beträffande inteckning i åborätt skola i tillämpliga delar gälla 4 kap. nyttjanderättslagen samt lagen om inteckning i tomträtt och vattenfallsrätt, varvid stärbhusdelägare, som nödgas underkasta sig tvångslösen av sina andelar i åborätten, måste tillerkännas rätt att, där för lösesumman inteckning i åborätten kan ifrågakomma, erhålla sådan utan medgivande av den, som fått övertaga åborätten. Även övriga föreskrifter i nu berörda lagar, liksom vad i andra lagar och författningar finnes stadgat om tomträtt, göres i tillämpliga delar gällande med avseende å åborätten.

De i det remitterade förslaget innefattade bestämmelserna lära, även om de omarbetas i enlighet med vad lagrådet nu hemställt, vara av den art, att deras upptagande i lag, stiftad enligt § 87 regeringsformen, endast delvis är nödvändigt. Dylik lagstiftning torde nämligen erfordras allenast i fråga om vad som har sin motsvarighet i 4 kap. nyttjanderättslagen samt nämnda lagar om inskrivning och inteckning ävensom beträffande de från allmänna regler om delning av makars bo och dödsbo avvikande stadgandena angående företrädesrätt till åborätt, som finnes i boet. Om, såsom lämpligt lärer vara, förstnämnda delar av den nya lagstiftningen inarbetas i de omförmälda tre lagarna och bodelningsstadgandet i giftermåls- och ärvdabalkarna, skulle särskild lag om åborätt ej bliva erforderlig.

Möjligen skall det emellertid anses önskligt att giva för kronan tvingande karaktär åt vissa andra föreskrifter, t. ex. rörande den avgäld, som skall erläggas för nyttjanderätten, kronans rätt att vägra godkännande såsom åbo av den, till vilken åborätten genom överlåtelse eller annorledes övergått, förutsättningarna för kronans befogenhet att återtaga upplåten åborätt samt densammas förverkande. Utvidgas civillagen till att omfatta bestämmelser även i dessa ämnen, torde en fristående lag om åborätt vara att föredraga.

I den mån de åborätten reglerande stadgandena sålunda ej upptagas i civillag, äro de av beskaffenhet att hänvisas till en författning, tillkommen i den ordning § 77 regeringsformen angiver.

Lagrådets granskning av de särskilda stadgandena i förslaget kommer

att ske utan hänsyn till om desamma böra inflyta i civillagstiftningen eller icke.

Thulin:

Jag har väl ansett mig nu böra till detaljerat besvarande upptaga allenast spörsmålet, huruvida — under förutsättning att för kronans ifrågavarande jordupplåtelser bör vara att tillgå ej blott äganderättsinstitutet, sådant det för närvarande utformats, utan även någon art av besittningsrätt för obegränsad tid — den utformning av en sådan rätt, som det remitterade förslaget innehåller, är av beskaffenhet att kunna godtagas. Den frågan återstår emellertid att besvara, om icke de syften man med det remitterade förslaget avsett att vinna bättre skulle kunna ernås genom modifikationer i den nuvarande äganderätten. Vid förslagets utarbetande synes man hava utgått från att, då kommissionens förslag därom att vid överlåtelse av fast egendom, som ägde rum från kronan, skulle få göras förbehåll, som inskränkte förvärvarens så ock ny ägares rätt att överlåta eller inteckna egendomen, i enlighet med lagrådets avstyrkande ej föranlett någon åtgärd, denna väg ej vidare vore framkomlig. Till denna uppfattning kan jag icke ansluta mig. Skulle, på sätt enligt min mening är fallet, avsevärda olägenheter visa sig vara förbundna med den föreslagna besittningsrätten på obegränsad tid, synes mig nämnda fråga böra upptagas till förnyad prövning; och finner jag för min del principen om äganderättens helgd icke vara så bärande, att den bör vara till hinder för att, särskilt då det gäller upplåtelse från kronojord, i äganderätten göra de modifikationer, som kunna erfordras för ovannämnda syftemåls vinnande. Det synes mig därför lämpligt, att, innan beslut fattas om införande av det nya åborättsinstitutet, undersökning verkställes, om icke såväl statens som de mindre bemedlades berättigade intressen bättre skulle kunna tillgodoses genom upplåtelse under äganderätt mot avgäld och med erforderliga inskränkningar i äganderätten. Den utländska lagstiftningen lämnar därvid god vägledning, och har jag för egen del, ehuru tiden ej medgivit mig att i detalj ingå på frågan, kommit till den uppfattningen, att en sådan lagstiftning skulle bliva vida mindre specialiserad än den föreslagna och bättre stämma med den rådande rättsuppfattningen inom vårt land, på samma gång den även från det allmännas sida skulle kräva mindre omfattande uppsikt. Helt säkert komma, om det nya åborättsinstitutet skulle få mera allmän tillämpning, stora svårigheter att yppa sig för vederbörande myndigheter att med nuvarande arbetskrafter fullgöra de skyldigheter, som enligt det framlagda förslaget skulle åligga dem.

Beträffande förslagets terminologi må anmärkas följande.

Uttrycket åbo tages stundom i dagligt tal i så vidsträckt betydelse, att det användes även om ägaren till en jordegendom, för såvitt han bor å densamma och själv brukar den, men i regel avses såväl i författningar som eljest med åbo allenast den, som på viss tid eller under ärftlig besittning innehar annans jord; och sedan numera vid upplåtelse på viss tid eller livstid av nyttjande-

rätt till jord de i lag meddelade bestämmelserna om arrende i allmänhet tillämpas, begagnas uttrycket åbo, till skillnad från arrendator, företrädesvis om den, som innehar annans jord under ständig eller ärftlig besittningsrätt. Även vissa i enskild ägo varande egendomar innehavas under åborätt, t. ex. en del under bruk skatteköpta hemman. Då emellertid i författningar uttrycket stadgad åborätt användes, avses i allmänhet ej dessa egendomar utan allenast kronan eller allmänna inrättningar tillhörande hemman och lägenheter, som enligt särskilda författningsbestämmelser innehavas under ständig eller ärftlig besittningsrätt. Beträffande sistnämnda hemman och lägenheter skiljes väl någon gång mellan fastigheter under stadgad åborätt och övriga besittningsrättsfastigheter, men där beteckningen hemman och lägenheter under stadgad åborätt ensam användes, inbegripas därunder i regel samtliga under ständig eller ärftlig besittningsrätt upplåtna egendomar av ovan angivet slag.

Ärftlig och förytterlig besittningsrätt till kronojord enligt förevarande förslag torde därför utan vidare vara att hänföra under begreppet stadgad åborätt. Vid sådant förhållande och då, i motsats till vad departementschefen antagit, hittillsvarande bestämmelser om stadgad åborätt fortfarande och säkerligen ännu i lång framtid komma att hava ej ringa tillämpning, synes det mindre lämpligt att giva en författning med vissa bestämmelser angående en ny form för sådan åborätt, som ej å de förutvarande åborätterna skulle vara tillämplig, beteckningen lag om åborätt. Skall beteckningen åborätt bibehållas, bör lagens rubrik utbytas mot lag om upplåtelse av viss jord under åborätt. Lämpligare vore dock att tillskapa en helt ny beteckning och t. ex. i viss analogi med tomt- och vattenfallsrätt benämna den upplåtna rätten *jordbruksrätt,* med eller utan tillägg av ständig.

I detta sammanhang anser jag mig även böra beröra en annan fråga. I åtskilliga författningar, t. ex. skiftesstadgan, vattenlagen, gruvestadgan, jaktlagen, stängselförordningen, bevillningsförordningen, likställes i vissa avseenden innehavare av ständig besittningsrätt med jordägare. Därvid förekomma olika uttryck, t. ex. innehavare av stadgad åborätt, innehavare av ständig besittningsrätt, innehavare av stadgad åborätt eller annan ständig besittningsrätt, kronohemmansåbo. Men vare sig det ena eller andra uttrycket använts, torde innehavaren av ärftlig och förytterlig besittningsrätt enligt förevarande förslag utan vidare få anses falla därunder och sålunda i ifrågavarande hänseenden bliva likställd med jordägare, där ej annat uttryckligen föreskrives. Någon ändring i eller tillägg till dessa författningar skulle vid sådant förhållande ej erfordras för annat fall än att likställighet med jordägare ej avses. Där sådan likställighet ej anses lämplig, bör emellertid för innehavare av besittningsrätt enligt förevarande förslag användas en beteckning, som ej, på sätt fallet är med den i en del av de remitterade författningsförslagen använda beteckningen »besittningsrätt för obegränsad tid (åborätt)», kan föranleda sammanblandning med förut befintliga åborätter, utan

bör i stället, om den upplåtna rätten skall benämnas åborätt, beteckningen »åborätt enligt förevarande lag» användas.

Förslaget synes emellertid hava ställt sig på den motsatta ståndpunkten och utgått från att vad som i särskilda lagar föreskrivits om ständig besittningsrätt och stadgad åborätt ej vore tillämpligt å åborätt enligt förslaget, där ej uttrycklig bestämmelse därom meddelats. Går man ut från denna uppfattning, torde det vara nödvändigt, att densamma får ett tydligare uttryck än som skett i de remitterade förslagen, och kan det i alla händelser ifrågasättas, om icke med denna uppfattning jämväl i andra fall än förslagen angiva åbo borde tillerkännas samma likställighet med jordägare, som tillkommer innehavare av ständig besittningsrätt eller stadgad åborätt.

Även i övrigt kan mot förevarande förslag i terminologiskt avseende riktas en del anmärkningar.

Med *åborätt* avses ärftlig och förytterlig besittningsrätt för obegränsad tid mot avgäld till viss kronojord. Med *fastighet* betecknas den under sådan åborätt upplåtna jorden, inklusive den jordförbättring som vunnits. Åborätten utgör själva besittningsrätten, men såsom *tillbehör till åborätten* räknas byggnader, stängsel och andra för stadigvarande bruk avsedda anläggningar, som finnas å fastigheten. Stundom användes emellertid i förslaget fastighet i sådan mening, att därmed avses ej endast jorden utan även åborätten med tillbehör, se t. ex. 21 och 38 §§; och under det i en del fall åborätten och dess tillbehör hållas skilda från varandra, se t. ex. 9, 35 och 42 §§, tages åborätt på andra ställen såsom beteckning jämväl för dessa tillbehör. I 42 § räknas felaktigt till dessa tillbehör även utsäde och gröda, och på flera ställen hänföres, likaledes felaktigt, den jordförbättring, som vunnits, till åborätten.

Enligt förslaget kallas den, som av vederbörlig myndighet antagits till innehavare av åborätten, *åbo,* vare sig han tillträtt densamma eller icke. Den, till vilken åborätten övergått men som ej blivit av vederbörande myndighet antagen till åbo, benämnes, åtminstone om han tillträtt fastigheten, *innehavare av åborätt;* och användes detta sistnämnda uttryck jämväl där såväl åbo som ej till åbo antagen innehavare avses. Detta senare har dock ej skett konsekvent, utan skulle, på sätt av förarbetena till förslaget framgår, i vissa fall stadganden, som efter orden gälla endast åbo, vara tillämpliga jämväl å den, som ej blivit till åbo antagen, även där det ej uttryckligen utsagts i lagen. Särskilt har departementschefen i detta hänseende framhållit, att det även utan uttryckligt stadgande icke torde ifrågakomma annat än att vad som föreskrivits beträffande avtalets upphörande för åbo gåves motsvarande tillämpning, då åborätten obehörigen utövades av någon, som ej blivit antagen till åbo. Den sålunda uttalade uppfattningen kan jag ej biträda utan torde — där icke av uttryckligt stadgande framgår, att vad som föreskrivits för åbo jämväl skall gälla den, till vilken åborätten övergått men som ej antagits till åbo — i fall där sådan tolkning åsyftas åbo böra utbytas mot innehavare av åborätt.

Sundberg, Stenberg och *Kôersner:*

Enligt vår mening lärer vad i lagar och författningar finnes föreskrivet beträffande stadgad åborätt icke utan vidare kunna vinna tillämpning å den nu föreslagna åborätten.

Tveksamt synes vara, om så kan bliva fallet i fråga om stadganden, som avse ständig besittningsrätt. Huru härmed än må förhålla sig, torde, till vinnande av full klarhet, den nya lagstiftningen lämpligen böra intaga den ståndpunkt, att icke heller sistnämnda stadganden äro i vidare mån än särskilt utsäges tillämpliga å det nya upplåtelseinstitutet.

Rubriken.

Kôersner:

Det är visserligen synnerligen önskvärt, att åt det nya institutet gives en kort och karaktäristisk benämning. Men att därvid tillgripa beteckningen åborätt synes icke kunna förordas, då denna beteckning har burskap såsom benämning för en redan existerande, låt vara ej mera så ofta förekommande, rätt till kronojord. Beteckningen åborätt bör så mycket hellre undvikas, som dess användning möjligen kan föranleda, att föreskrifter i andra författningar, avseende s. k. stadgad åborätt, komma att, mot vad som torde vara det riktiga, tillämpas på det nya rättsinstitutet även för fall, då särskild föreskrift därom icke givits.

Thulin:

Jag hänvisar till vad jag angående rubriken anfört i mitt särskilda yttrande beträffande förslagets allmänna grunder.

1 §.

Lagrådet:

Den jord, från vilken upplåtelse under den nya formen må ske, skall enligt förslagets motivering vara kronojord, som ej innehaves med stadgad åborätt eller är till visst statsändamål anslagen. Det synes lämpligt, att denna beteckning i förslaget användes och att sålunda tydligt angives, att förslaget avser jord av samma slag, varå den för utarrendering av kronans jordbruksdomäner gällande kungörelsen av den 4 juni 1908 äger tillämpning.

Motiven innehålla även, att med jordbruk såsom näring å upplåten fastighet bör förstås icke endast jordbruk i egentlig bemärkelse utan jämväl dess binäringar, särskilt trädgårdsskötsel. Med anledning härav må framhållas, att trädgårdsskötsel, även om den ej drives såsom binäring till jordbruket, torde kunna utgöra användningssätt för den upplåtna jorden, något som bör utsägas i lagtexten. Sådan ställning synes däremot ej böra tillerkännas annan jordbrukets binäring. Bifall till vad sålunda föreslagits kräver ock ändring i vissa andra delar av förslaget.

I gällande lag, som från reglerna om tidsbegränsning för nyttjanderättsupplåtelser gör undantag beträffande upplåtelser från kronan, finnes intet

hinder för att kronan verkställer jordupplåtelser av sådan konstruktion, som i första stycket av förevarande paragraf angives. Det vore därför mera egentligt, om genom införande i den föreslagna lagens inledande stadgande av en hänvisning till lagens följande innehåll åt samma stadgande gåves den huvudsakliga innebörden, att de ifrågavarande upplåtelserna må ske i enlighet med vad i lagen stadgas.

Av skäl, som närmare omförmälas i lagrådets yttrande beträffande förslagets allmänna grunder, böra i förevarande paragraf inflyta bestämmelser därom att område, som av kronan upplåtes under åborätt, skall vara i viss ordning avskilt och kartlagt.

Thulin:

Om i enlighet med de förslag, som av lagrådet framställts i dess nyssberörda yttrande, åborättsfastighet varder avskild på sådant sätt, att den kan införas i jordregistret, bör särskilt tillses, att i registret göres anteckning om dess egenskap av åborättsfastighet.

2 §.

Lagrådet:

Erinras må, att då här och på åtskilliga andra ställen i förslaget talas om det med åborättsupplåtelsen avsedda ändamål, därmed må anses vara åsyftat berörda ändamål endast sådant det angives i 1 §.

Sundberg, Thulin och *Stenberg:*

Förslaget saknar bestämmelse därom, huru fråga kan väckas om delning av upplåten fastighet och när medgiven delning skall anses genomförd. Ej heller framgår av förslaget, huruvida en delning med nödvändighet medför antagande av en eller flera nya åbor eller om den förutvarande åbon äger att, så länge honom lyster, efter delningen kvarsitta å den ursprungligen upplåtna fastigheten i dess helhet.

Regler i dessa hänseenden synas näppeligen kunna undvaras. Frågans lösning torde bäst kunna ske på det sätt, att om åbo önskar få fastigheten delad, han må därom ingå med framställning till länsstyrelsen, som efter vunnen utredning beslutar, huruvida delningen tillåtes, varefter, om framställningen bifalles, åbon har att föranstalta om delningens genomförande på sätt, som är stadgat såsom förutsättning för jords upplåtande under åborätt, och äger att fortfarande besitta de särskilda delarna med befogenhet att, om och när han så finner för gott, genom föryttring förfoga över varje del för sig.

Intagas i förslaget dylika regler, tarvas någon jämkning i avfattningen av 7 § andra stycket sålunda, att det däri intagna stadgandet göres tillämpligt även för det fall, att fastigheten redan är delad, då arvet faller, ävensom i 25 § första stycket 1.

Beträffande andra stycket i förevarande paragraf må anmärkas, att det bör avfattas så, att därav tydligt framgår, dels att framställning från åbons sida eller hans medgivande utgör förutsättning för beslut om visst områdes frånskiljande från den upplåtna fastigheten och dels att särskild upplåtelse för angivet ändamål skall ske i sammanhang med beslutet om frånskiljandet.

3 §.

Lagrådet:

Vid bifall till vad i yttrandet beträffande förslagets allmänna grunder hemställts angående inskrivning av åborätt och inteckning däri bör bestämmelsen i förevarande paragraf ändras så, att ifrågakomna byggnaders, stängsels och andra anläggningars egenskap att såsom tillbehör hänföras till åborätten inträder först med inskrivning av åborätten. Skulle berörda hemställan ej vinna beaktande, torde i paragrafen böra tydligt angivas, att åborättens upplåtande från kronan är den avgörande tidpunkten för tillbehörsegenskapens inträdande.

I alla händelser bör emellertid det i förslaget gjorda undantaget för det fall, att anläggningarna tillhöra kronan, utgå. Det har föranletts av ett förbehåll, som i liknande avseende fanns intaget i 4 kap. 4 § av lagberedningens förslag till nyttjanderättslag, men vilket förbehåll uteslöts vid förslagets upphöjande till lag av skäl, som äga giltighet även i nu förevarande fall. Att undantaget utgår ur förslaget torde ock stämma överens med den i 17 § av förslaget uttalade regeln, att fastigheten skall på åbons bekostnad vara försedd med för jordbruket erforderliga byggnader, med vilken regel, enligt vad av förslagets motivering framgår, avses, att kronan icke skall vara ägare till några för jordbruket avsedda anläggningar på fastigheten, sedan densamma upplåtits under åborätt. Uppmärksammas må, att nu ifrågasatta ändring av förslaget kräver ändring i 4 § av lagen den 24 maj 1895 angående vad till fast egendom är att hänföra.

Med anledning av vissa i kommissionens betänkande förekommande uttalanden må framhållas, att såväl frågan, om en viss anläggning å fastigheten såsom tillhörig tredje man är utesluten från åborätten, som spörsmålet, huruvida i åborätten ingående anläggning kan särskilt för sig avyttras, torde, oberoende av den avfattning som gives stadgandet i förevarande paragraf, böra lösas efter allmänna rättsgrundsatser.

4 §.

Lagrådet:

Såsom i lagrådets yttrande beträffande förslagets allmänna grunder framhållits, bör i själva upplåtelseavtalet, om vilket i förevarande paragraf är fråga, uttryckligen angivas, att upplåtelsen avser åborätt enligt den föreslagna lagen, och hänvisning göras till de för ändamålet upprättade jorddelningshandlingar och karta.

Stenberg och *Kôersner:*

I föredragande departementschefens yttrande till statsrådsprotokollet anföres, att, därest i åborättsavtal skulle, mot stadgandet i andra stycket av denna paragraf, hava intagits bestämmelse, varigenom åborätten inskränkes eller åbon ålägges skyldighet utöver de i lagen angivna grunder, sådan bestämmelse givetvis vore utan verkan mot åbon. Då riktigheten härav lärer kunna sättas i fråga, torde föreskrift om dylik bestämmelses ogiltighet böra meddelas.

Sundberg och *Thulin:*

Såvitt av departementschefens uttalanden framgår, avses icke med ifrågavarande förslag och därmed sammanhängande, till lagrådet remitterade författningsförslag att göra någon inskränkning uti den möjlighet, som enligt 1 kap. 8 § nyttjanderättslagen förefinnes, att från kronan upplåta jord för obegränsad tid. Förslagens upphöjande till lag kommer icke att utgöra hinder för upplåtelser av kronojord för obegränsad tid även under andra former än dem, som angivas i lagen om åborätt. Beslutar alltså riksdagen, med stöd av § 77 regeringsformen, att kronojord skall upplåtas för obegränsad tid på villkor, som i ett eller annat avseende skilja sig från bestämmelserna i åborättslagen, blir denna upplåtelse, även om den skulle få namn av åborätt icke någon upplåtelse enligt samma lag, och de regler däri, som avvika från allmänt gällande civilrättsliga bestämmelser, bliva icke tillämpliga å upplåtelsen. Skulle åter riksdagen besluta, att kronojord skall upplåtas i enlighet med åborättslagen, men vederbörande myndighet, som har att för tillämpning av riksdagens beslut antaga åbo och med honom ingå avtal, i detta avtal inför någon bestämmelse, varigenom åborätten inskränkes eller åbon ålägges skyldighet utöver de i åborättslagen angivna grunder, blir, såsom departementschefen erinrat, denna bestämmelse utan verkan mot åbon. Då detta emellertid, till undvikande av misstolkning, synes böra tydligt framgå av lagens lydelse, biträda vi den av justitieråden Stenberg och Kôersner vid förevarande paragraf gjorda anmärkning.

5 §.

Thulin:

Avsett torde vara, att de i första stycket första punkten angivna hinder även skola iakttagas i de i andra stycket avsedda fall. För undvikande av missförstånd bör emellertid ett tillägg därom göras i sistnämnda stycke.

Lagrådet:

Då klagan i ärende, som avses i sista stycket, utan olägenhet lärer kunna få fullföljas i administrativ väg, torde samma stycke böra uteslutas. Sker så, följer därav, att besvärsstadgandet i 46 § — där förbehållet beträffande domstolsprocedur i sådan händelse ej erfordras och fördenskull bör utgå — blir tillämpligt även i förevarande fall. Detta synes så mycket hellre vara i sin

ordning, som besvärsrätt lärer tillkomma ej blott åborättssökanden utan även den, som till honom överlåtit åborätten, men någon rätt för den sistnämnde att vända sig till domstol icke ens ifrågasatts i förslaget.

7 §.

Lagrådet:

Därest äldre giftermålsbalken är tillämplig i fråga om makars förmögenhetsförhållanden, synes vid skifte av makarnas bo av annan anledning än den enes död vardera maken böra hava företräde till åborätt, som han infört i boet. Med avseende härå lärer någon jämkning böra ske av ordalagen i första stycket.

Sista punkten i samma stycke torde böra förtydligas till utmärkande därav att i lottning, som företages, då flera, som hava lika lott, icke sämjas vilken av dem skall äga företräde till åborätten, ej andra skola deltaga än de, som önska övertaga åborätten.

Stenberg och *Köersner:*

Ordet »arvinge» torde, använt i denna paragraf, få anses hava samma betydelse som i 12 kap. ärvdabalken, där det otvivelaktigt avser ej blott dem, som på grund av arvsrätt hava del i dödsbo, utan även universaltestamentstagare efter den avlidne. Tydligare avfattning skulle vinnas, om i andra punkten av första stycket stadgades, att, därest åborätt hör till dödsbo, vari arvskifte skall ske, den, som har större lott, äger företräde till åborätten framför den, som har mindre lott.

Vad angår lottning i anledning av någon delägares omyndighet må uppmärksammas, att lagberedningen i sitt år 1921 avgivna förslag till ny förmynderskapslagstiftning ifrågasatt upphävande av det i 12 kap. 4 § ärvdabalken givna stadgandet, att skifte av dödsbo, däri omyndig äger del, ej må ske utan lottning, och införande i stället av föreskrift, att förmyndare, som för omyndig deltager i skifte, är pliktig att inhämta överförmyndarens samtycke till egendomens fördelning, såvitt denna ej sker genom lottning. Varder lagberedningens förslag härutinnan lagt till grund för lagstiftning, synes det böra tagas under övervägande, huruvida icke i överensstämmelse härmed kunde föreskrivas, att då av flera, som hava lika lott i dödsbo, någon är omyndig, lottning om företräde till övertagande av åborätt ej av sådan anledning skall äga rum, därest överförmyndaren finner den omyndiges intresse icke påkalla lottning.

9 §.

Thulin och *Stenberg:*

Att avtal om överlåtelse av åborätt skall — utom att det har skriftlig form — även i övrigt upprättas i den ordning, som gäller för köp av fast egendom, kan ej hava avseende å annat än att handlingen skall vara styrkt av två vittnen. Det synes lämpligt, att detta direkt utsäges i lagtexten.

Lagrådet:

Därest, i enlighet med förslaget, kronans skyldighet att utgiva lösen vid återtagande av upplåten fastighet icke skall omfatta kreatur, redskap och andra sådana lösören, som ingå i den skedda överlåtelsen, torde man ej behöva uppställa såsom villkor för överlåtelsehandlingens formella behörighet, att däri skall angivas särskilt köpeskillingsbelopp för dylika lösören.

10 och 11 §§.

Thulin och *Stenberg:*

Den i 10 § föreslagna tiden av trettio dagar, inom vilken den, som fått åborätt å sig överlåten, skall hos länsstyrelsen göra ansökan att bliva antagen till åbo, synes vara väl knappt tillmätt. Anledning torde saknas att stadga kortare frist än kommissionen i sitt förslag upptagit eller nittio dagar — en frist, som är hälften kortare än den gällande lag bestämmer med avseende å lagfart å fång till fast egendom på landet.

Lagrådet:

Då det kan vara underkastat tvekan, huruvida den länsstyrelsen i 10 § tillerkända befogenheten att genom vite tillhålla förvärvare av åborätt att fullgöra underlåten skyldighet att söka åboskap innefattar rätt ej blott att förelägga vite utan även att fälla till försuttet sådant, torde förtydligande härutinnan böra äga rum. Lämpligen synes här, såväl som på åtskilliga andra motsvarande ställen i lagstiftningen, länsstyrelsen böra tillerkännas befogenhet i båda nämnda hänseenden.

Att det skall bero på länsstyrelsens efter prövning meddelade beslut angående sökandens behörighet att antagas till åbo, huruvida det i 11 § omhandlade förfarandet skall tillämpas, bör komma till tydligt uttryck i lagtexten.

Sundberg och *Thulin:*

På åtskilliga ställen i förslaget förutsättes, att i förordnande om åborättens försäljning å offentlig auktion skall angivas, från vem försäljning sålunda skall äga rum. I detta hänseende kunde väl synas vara enklast och med den förvärvare av åborätt ålagda skyldighet att söka att bliva antagen till åbo bäst överensstämmande, att i förordnandet hänvisades till den senast antagna åbon. Har emellertid denne genom avtal i den ordning, som sägs i 9 §, överlåtit åborätten åt eller åborätten eljest genom lagligt fång övergått å person, som enligt den föreslagna lagens bestämmelser äger rätt att bliva antagen till åbo, och denna person gjort ansökan därom hos länsstyrelsen, lärer länsstyrelsen icke kunna underlåta att vid försäljningen taga hänsyn till honom såsom åborättens innehavare. Och då för sådant hänsynstagande icke kan fordras någon föregående prövning av befogenheten av åborättssökandens anspråk, torde därav bliva en följd, att länsstyrelsen nödgas såsom åborättsinnehavare behandla den, som gjort ansökning om antagande till åbo på grund av ett formellt oantastligt fång. Men ej ens härvid lärer man lämpligen kunna

stanna, utan synes såsom åborättsinnehavare böra vid den offentliga försäljningen anses den, till vilken åborätten genom behörigt fång övergått, så framt anmälan därom skett hos länsstyrelsen innan förordnande om försäljning meddelas, således även om denne icke sökt att varda antagen till åbo. Anmälan, som sedermera sker, må däremot icke utgöra hinder för det igångsatta försäljningsförfarandets bringande till slut.

Förslagets ståndpunkt härutinnan är ej fullt klar. Vad nyss sagts ansluter sig dock nära till vad förslaget i 11 § sista punkten innehåller i fråga om återgång av överlåtelse. Lämpligen synas de i ämnet erforderliga bestämmelserna böra sammanarbetas till ett gemensamt stadgande med uttalande av den principiella regeln.

Då denna regel, sådan den ovan angivits, för sin tillämpning förutsätter, att någon tvekan ej förefinnes om det åberopade fångets riktighet, bör densamma förbindas med uttryckligt stadgande därom att, innan förordnande om auktion meddelas, den senast antagna åbon och varje senare innehavare av åborätten, från vilken densamma övergått, skall lämnas tillfälle att yttra sig i ärendet.

Det sagda bör äga motsvarande tillämpning i fråga om uppsägning, då kronan vill föra talan angående åborättens förverkande.

Stenberg och *Köersner:*

För konstaterande att åborätten behörigen övergått till sökanden bör den senast antagna åbon och, om uti det i 11 § avsedda fall flera överlåtelser ligga emellan denne och sökanden, jämväl följande överlåtare höras i ärendet, innan länsstyrelsen däri vidtager åtgärd, som ju kan leda till en i ekonomiskt hänseende för vederbörande så betydelsefull åtgärd som åborättens försäljning å auktion.

Länsstyrelsen synes ej böra få förordna om offentlig auktion utan att föreläggande, innehållande äventyr av dylikt förordnande, först delgivits den, mot vilken det riktas. Stadgande härom torde inflyta i förslaget.

I anslutning till vad i 11 § för där avsett fall stadgats om verkan av att skedd överlåtelse av åborätt återgått synes i sista stycket av 10 § böra föreskrivas, att, därest, innan kungörelse om auktion utfärdats, anmälan inkommer, att det fång till åborätt, varom fråga är, gått åter, vidare åtgärd i ärendet skall inställas.

Thulin, Stenberg och *Köersner:*

Med hänsyn till ovisshet, huruvida den, till vilken åborätt övergått, blir av länsstyrelsen godkänd såsom åbo, lärer ofta komma att inträffa, att rättighetens övergång göres beroende av att förvärvaren antages till åbo. Där så skett, har, vid avslag å hans ansökning, länsstyrelsen givetvis ej anledning att förfara efter föreskrifterna i 11 §. Möjligen bör genom uttrycklig bestämmelse paragrafens tillämplighet i dylikt fall uteslutas.

Sundberg:

Förslagets avfattning klargör icke verkan därav att överlåtelse av åborätt, på grund varav förvärvaren söker att bliva antagen till åbo, skett med förbehåll om att dylik ansökning vinner bifall. Lämpligast och måhända med förslagets mening överensstämmande synes mig vara, att ansökningen i dylikt fall avvisas utan saklig prövning såsom grundad på en överlåtelse, vilken ej är definitiv utan förbunden med ett suspensivt villkor av beskaffenhet att förhindra varje tillämpning av reglerna i 6 och 11 §§.

13 §.

Lagrådet:

Första punkten bör undergå någon jämkning i avfattningen sålunda, att däri tydligt utsäges, att då åborätt överlåtes, överlåtarens ansvar för de med åborätten följande skyldigheterna fortfar intill dess förvärvaren varder antagen till åbo.

15 §.

Thulin och *Stenberg:*

Att avgälden skall erläggas i penningar, därom har föreskrift intagits i 31 §. Huruvida avgäld skall erläggas i förskott, bör, på sätt även förslaget innebär, bliva beroende på överenskommelse vid avtalets ingående; och torde det, med hänsyn därtill att upplåtelserna företrädesvis skola ske till obemedlade eller mindre bemedlade, vara olämpligt att föreskriva förskottsbetalning såsom det normala. Även regler i övrigt angående tiden för avgäldens betalande höra till avtalsbestämmelserna; i samma ordning eller i administrativ väg lärer kunna stadgas, till vem betalningen skall ske. Med hänsyn härtill torde förevarande paragraf helt kunna utgå.

17 §.

Thulin:

I tredje stycket har intagits föreskrift, att i paragrafen avsedda byggnader av åbon skola hållas brandförsäkrade till fulla värdet och att länsstyrelsen därver skall hava noggrann tillsyn. I vad mån dylik föreskrift erfordras, blir väl i väsentlig grad beroende på, huru säkerheten för de fordringar, som skola hava förmånsrätt i åborätten, anordnas. Erfordras i fordringsägarnas intresse kontroll härutinnan, synes för kontrollens möjliggörande genom länsstyrelsen böra stadgas, att försäkringen skall tagas i en av länsstyrelsen godkänd brandförsäkringsinrättning. I administrativ väg torde i så fall föreskrift böra meddelas, att godkännande ej må lämnas åt annan försäkringsinrättning än den, som förbinder sig att ej förklara försäkring förfallen, innan viss tid för flutit efter det anmälan om försäkringens upphörande gjorts hos länsstyrelsen, samt att i fråga om försäkringsbeloppets utbetalande ställa sig till efterrättelse de föreskrifter, som av Kungl. Maj:t eller länsstyrelsen varda meddelade.

Stenberg:

En föreskrift, som icke fått från kommissionsförslaget inflyta i det remitterade förslaget, är vad i 29 § första stycket av det förra förslaget stadgas om kronans rätt till vanhävdsersättning för det fall, att åborätten säljes i den ordning utsökningslagen bestämmer eller eljest enligt länsstyrelsens förordnande å offentlig auktion. Med hänsyn till den förmånsrätt, som även enligt de nu föreliggande förslagen skulle för dylik ersättning åtnjutas i åborätten, torde sagda föreskrift böra bibehållas.

18 §.

Thulin:

Av skäl, som framgå av mitt särskilda yttrande beträffande förslagets allmänna grunder, synes mig det i förevarande paragraf intagna stadgandet vara överflödigt och förty kunna utgå. Anses emellertid föreskrift härutinnan erforderlig, har densamma sin rätta plats ej i den nu föreslagna lagen utan i stängselförordningen.

Sundberg, Stenberg och *Köersner:*

Med hänvisning till vad vi i vårt särskilda yttrande beträffande förslagets allmänna grunder anfört vilja vi ifrågasätta, om icke avfattningen av förevarande paragraf bör jämkas sålunda, att åbon jämväl i fråga om andra rättigheter än stängselvitsord, vilka enligt stängselförordningen tillkomma jordägare, bör likställas med denne. Erforderliga stadganden i ämnet torde böra intagas i stängselförordningen.

20 §.

Thulin:

Av förevarande paragraf får man den uppfattningen, att medgivande väl kan lämnas åbon att till avsalu nyttja fastighetens skog eller torvmosse, som hör till fastigheten, men att åbon ej under någon omständighet skulle kunna få rätt avhända fastigheten annat, som icke är att hänföra till dess årliga avkastning. Då emellertid 31 § utgår från att åbo kan erhålla tillstånd att annorledes än för fastighetens behov nyttja sten- eller kalkbrott eller sand-, grus-, ler- eller stentäkt å densamma, synes förevarande paragraf böra i överensstämmelse härmed omformuleras.

Beträffande skogsmark, som hör till fastigheten, synes förslaget utgå från att åbon väl har betesrätt därå, men att han ej äger nyttja därå växande skog i vidare mån än från kronans sida medgivits samt att frågan härom skall regleras i åborättsavtalet. I 31 § stadgas nämligen, att om »upplåtelsen» omfattar rätt till skogsfång, därför vid varje avgäldssättning skall bestämmas särskild avgäld i penningar efter ortens pris. Att på detta sätt beträffande skogen redan vid åborättsavtalets ingående giva fullständiga bestämmelser, avsedda att tillämpas så länge åborättsavtalet äger bestånd, är ej möjligt, utan torde frågan härom kunna regleras endast för kortare tidsperioder. Lämp-

ligast torde vara, att för skogens förvaltning och disposition riksdagen fastställer allmänna grunder, till vilka hänvisning göres i åborättsavtalet, och att länsstyrelsen må äga att tid efter annan meddela de kompletterande bestämmelser, som härutinnan erfordras.

Lagrådet:

Givetvis är det icke förslagets mening, att skog å åborättsfastighet skall lyda under den nyligen antagna skogsvårdslagen, utan har man avsett, att domänstyrelsen skall hava inseende över sådan skog. För vinnande av detta syftemål är, därest ifrågavarande fastigheter ej falla under begreppet egendomar under stadgad åborätt, nödigt att, genom ändring i skogsvårdslagens 2 §, åborättsfastigheterna undantagas från samma lags tillämpning.

23 §.

Sundberg och *Thulin:*

Förtydligande tarvas beträffande frågan huruvida stadgandet i första punkten är tillämpligt jämväl å näring, som åbon avser att driva såsom en binäring till sitt jordbruk.

I varje fall saknas anledning att enligt förevarande paragraf meddela för obegränsad tid gällande tillstånd, utan torde tillstånd, som här omförmäles, lämpligen böra ges för viss bestämd tid, i sammanhang varmed även lärer bestämmas den årliga avgäld, som för upplåtelsetiden skall utgå. Med iakttagande härav kan ock åt bestämmelserna i paragrafen givas en väsentligen förenklad avfattning.

Lagrådet:

Att åbo, som utan tillstånd använt någon del av fastigheten för idkande av annan näring än jordbruk (eller trädgårdsskötsel), skall drabbas av den påföljden, att vid nästa avgäldssättning beträffande åbofastigheten avgälden kan höjas utan iakttagande av den eljest stadgade begränsningen till tjugu procent, synes vara olämpligt. Bestämmelsen härom bör alltså utgå.

24—28 §§.

Lagrådet:

Dessa paragrafer hava sin förebild i 2 kap. 35—40 §§ nyttjanderättslagen, av vilka stadganden de delvis utgöra ordagranna avskrifter. Innebörden av angivna bestämmelser i förslaget och i nyttjanderättslagen är dock icke densamma. Enligt nyttjanderättslagen blir följden såväl av jordägarens återtagande av fastigheten på den grund, att arrendatorn övergivit densamma, som av arrendeavtalets uppsägning på grund av arrenderättens förverkande, att denna rätt upphör och jordägaren återinträder i den fulla dispositionen av sin egendom. Enligt förslaget skall däremot nyttjanderätten i motsvarande fall — i strid mot vad som antydes i rubriken till 14—29 §§ och i 41 § av

förslaget — fortfarande bestå såsom åborätt och kronans återtagande av fastigheten på den grund, att åbon övergivit densamma, samt avtalets uppsägning i anledning av åborättens förverkande icke återinsätta kronan i full utövning av dess jordäganderätt utan allenast medföra den påföljd, att åborätten frångtages den avtalsbrytande åbon samt genom försäljning å auktion överflyttas till annan innehavare.

Då åborätten i berörda hänseende ansetts böra så väsentligt skilja sig från arrenderätten, hade detta bort göra det angeläget att vid förslagets avfattning söka bygga erforderliga regler i förevarande ämne på fullt självständig grund.

Vad sålunda först angår 24 §, överensstämmer väl med åborättens natur, att under där angivna förhållanden kronan tillerkännes rätt att taga hand om fastigheten och på så sätt söka tillgodose det allmännas intresse rörande densamma. Men då det i paragrafen beskrivna förfarandet i regel innebär, att åbon gör sig skyldig till uppenbar vanvård, varom i 25 § förmäles, och i övrigt saknar betydelse, torde stadgandet i 24 § kunna ur förslaget uteslutas.

Att reglerna i 2 kap. 36 § nyttjanderättslagen icke i allo låta väl tillämpa sig å upplåtelser av nu ifrågavarande art är givet. Stadganden om förverkande av åborätt lära dock ej kunna helt undvaras, utan synes förverkande böra äga rum, då åbon så förfar, att de syftemål, som betingat, att upplåtelse skett icke med äganderätt utan med besittningsrätt för obegränsad tid, gäckas eller äventyras. Endast i dylikt fall bör emellertid åborättens förverkande kunna ifrågakomma; och stadgandena därom må med hänsyn härtill vinna sin begränsning.

Med anläggande av nu angivna synpunkt föranleder innehållet i 25 § första stycket till följande erinringar, nämligen

att vad under 2. sägs bör uteslutas i vad det avser förfarande, som icke innebär uppenbar vanvård av fastigheten, i ty att dylikt förfarande väl kan ådraga åbon civilt eller kriminellt ansvar, men icke är av beskaffenhet att stå i strid mot upplåtelsens ändamål,

att under 3. omförmäld åtgärd att bortflytta byggnad, stängsel eller annan anläggning eller under 4. angiven försummelse att hålla byggnader, erforderliga för jordbruket, likaledes bör föranleda åborättens förverkande allenast för såvitt åtgärden eller försummelsen är att hänföra till uppenbar vanvård

samt att sistberörda stadganden under 3. och 4. ävensom stadgandet under 2., såvitt det avser förfarande, som innebär uppenbar vanvård, synas böra sammanarbetas att avse allenast det fall, att uppenbar vanvård äger rum av jorden eller av vad, utöver nyttjanderätten till fastigheten, ingår i åborätten.

Enär enligt 2 § i förslaget förbudet för åbo att förena åbofastigheten med annan fastighet under ett bruk ej är dispensabelt för det fall, att den andra fastigheten icke är en åborättsfastighet, torde åt stadgandet i förevarande paragraf första stycket 1. givas en därav betingad avfattning.

Det av föredragande departementschefen starkt framhållna kravet på att den föreslagna åborätten skall i görligaste mån likställas med äganderätt synes böra leda till en ytterligare begränsning i fråga om förverkande av åborätten,

nämligen så till vida, att åbon för överträdelse av åborättsavtalet, som medför dylikt förverkande, icke må uppsägas omedelbart utan — jämväl i andra fall än det under 5. upptagna — först efter det han av vederbörande myndighet tillhållits att inom viss tid vidtaga av myndigheten föreskriven rättelse men det underlåtit.

Med införande av bestämmelse i sådant hänseende saknas fog för bibehållande av stadgandet i andra stycket i 25 §, vilket stycke förty bör utgå. Därav föranledes ock, att åt 26 § bör givas det förenklade innehåll, att avtalets uppsägning skall ske inom viss tid efter utgången av den tid, som förelagts åbon för vidtagande av rättelse, vid äventyr för underlåtenhet att sålunda uppsäga, som i paragrafen sägs.

Vad i första, andra och tredje styckena av 27 § stadgas om uppsägning bör göras tillämpligt även å föreläggande, varigenom åbon tillhålles att vidtaga rättelse, som nu sagts. Motsvarande regel torde böra gälla jämväl beträffande föreläggandeu enligt 10, 11 och 12 §§.

Därest vad nyss förordats i fråga om 26 § icke vinner bifall, torde densamma böra undergå någon jämkning till undanröjande av den däri förekommande oegentligheten, att ehuru sådant förfarande, som omförmäles i 25 § första stycket 1., måste innebära, att åbon låtit komma sig till last ett förhållande, vilket alltjämt pågår, för rätt till uppsägning på grund av detsamma stadgats viss preskriptionstid.

Vad angår den i 24 och 25 §§ omförmälda rätten till skadestånd må uppmärksammas, hurusom det ersättningsbelopp, som i dylikt hänseende åbon kan kännas skyldig utgiva, måste bliva jämförelsevis obetydligt. Med hänsyn härtill och till att endast högst sällan torde finnas utsikt för kronan att kunna uttaga något som helst kronan tillkommande skadestånd, hemställes, att stadgandena härom måtte få utgå ur förslaget. Vid bifall härtill lärer ändock kronan enligt allmänna rättsregler vara oförhindrad att i ett eller annat undantagsfall, där särskild anledning därtill gives, göra gällande talan om skadestånd på grund av det avtalsbrott, som åbon låtit komma sig till last.

Det synes icke förefinnas tillräckliga skäl att tillåta åbos avhysande genom exekutiva åtgärder utan föregående domstolsprövning. Den åt åbon upplåtna, för obegränsad tid gällande och, så vitt möjligt, med äganderätt likställda besittningsrätten bör icke kunna mot åbons bestridande hävas annorlunda än genom domstols beslut. Ej heller bör dylikt beslut kunna mot åbon verkställas förr än detsamma vunnit laga kraft. Med hänsyn härtill torde vad 27 § i sista stycket innehåller angående åbos vräkande samt bestämmelsen i 28 § första stycket om överexekutors rätt att förordna om flyttning tidigare än nästa fardag efter uppsägning så ock andra stycket av 28 § ur förslaget uteslutas.

Sundberg:

Här ovan framställda erinringar gälla förslaget, därest dess principiella ståndpunkt fasthålles beträffande påföljden av åborätts förverkande. Jag an-

ser mig emellertid böra tillstyrka, att lagstiftningen beträffande den föreslagna åborätten må i detta hänseende intaga samma ståndpunkt som nyttjanderättslagen och att sålunda, då kronan återtager fastigheten såsom övergiven av åbon eller åbon förverkar åborätten och kronan vill tala därå, detta skall medföra den påföljd, att den upplåtna nyttjanderätten till fastigheten upphör. Något verkligt bärande skäl torde nämligen icke givas till den i förslaget ifrågasatta inskränkningen i kronans rätt att fritt förfoga över fastighet, beträffande vilken den av kronan antagna åbon förlorat sin nyttjanderätt. I sådant avseende må icke kunna hänvisas till intresset hos de åbons borgenärer, som hava panträtt eller förmånsrätt i åborätten; åt detta intresse bör icke tillmätas större inflytande än som skett i fråga om tomträtt; blir tomträtt förverkad, upphör densamma utan hänsyn till panträtt eller förmånsrätt, som därvid är fästad. Vad åbons intresse angår, torde hans rätt till å fastigheten befintliga byggnader och anläggningar icke bliva bättre tillvaratagen genom en tvångsauktion än om kronan återtager nyttjanderätten och medelst auktion, när så lämpar sig, eller under hand upplåter densamma åt annan innehavare eller annorledes förfogar över fastigheten. Och att åt åbo, som av likgiltighet eller trots gör sig skyldig till åtgärder eller försummelser av beskaffenhet att åborätten därigenom blir förverkad, bibehålla någon rätt att utfå viss under upplåtelsetiden uppkommen ökning i den upplåtna jordens värde saknar enligt mitt förmenande allt fog.

Ändras förslaget i nu angiven riktning, torde någon jämkning lämpligen böra ifrågakomma beträffande anledningarna till åborättens förverkande. I huvudsak blir dock kravet på regler härom detsamma, som av lagrådet nyss gjorts gällande.

29 §.

Lagrådet:

Då det stundom kan vara vanskligt att avgöra, huruvida vederbörliga fångeshandlingar blivit företedda vid ansökan om åboskap, men det är av vikt, att otvetydig utgångspunkt finnes för beräknande av den tid, inom vilken kronan skall för den, till vilken åborätten övergått, kungöra sitt beslut att återtaga fastigheten, synes företeende av vederbörliga åtkomsthandlingar ej böra uppställas såsom förutsättning för att ansökan om åboskap skall komma tid för nämnda meddelande att börja löpa.

Thulin, Stenberg och *Kôersner:*

Att kungörande, varom nyss sagts, skall anses innefatta uppsägning till avflyttning å viss fardag, är av sådan betydelse för vederbörande, att underrättelse härom bör intagas i meddelandet.

Stenberg och *Kôersner:*

Skäl torde saknas att icke tillerkänna kronan rätt att i fall, som avses i sista stycket av paragrafen, för fastighetens återtagande hålla sig till vilken som helst av flera personer, till vilka åborätten övergått under sådana omständigheter, att fastigheten kan återtagas.

Sundberg och *Thulin:*

Såsom vid 10 och 11 §§ antytts, äro stadgandena i förslaget så konstruerade, att kronans återtagande av upplåten fastighet sker från den, som gör ansökning att bliva antagen till åbo, men ej får denna sin ansökning bifallen. Häremot synes den i sista stycket av förevarande paragraf givna regeln kunna komma att stå i strid. Om nämligen uti det i stycket antagna fall den siste förvärvaren söker att bliva antagen till åbo, men vid prövning av denna ansökning befinnes, att kronan har återtagningsrätt, och kronan därav vill begagna sig, måste kronan vända sig mot sökanden, även om kronan grundar återtagningsrätten å en tidigare överlåtelse än den, som vid ansökningen åberopas såsom sökandens fång, något vartill kronan må antagas enligt förslaget skola äga rätt. Vi hemställa förty, att ifrågavarande stycke ur förslaget uteslutes.

30—33 §§.

Sundberg och *Thulin:*

Genom att låta den för åborätten utgående årliga avgäldens storlek bliva icke en gång för alla bestämd utan underkastad periodvis återkommande omprövningar har man, enligt vad i förslagets motivering uttalas, velat vinna, att avgälden städse skall komma att utgå med belopp, som står i rättvist förhållande till jordens naturliga värde; och har man därvid tänkt sig detta värde bestämt sålunda, att, med utgångspunkt från det vid åborättsupplåtelsen gällande saluvärdet, vid förnyad omprövning skall tagas hänsyn till sådana förändringar däri, som bero av penningvärdets fluktuationer, ändrade kommunikationsförhållanden eller andra liknande omständigheter, men däremot icke till den stegring av utgångsvärdet, som härflyter av åbons å fastigheten nedlagda arbete och kostnader, eller den minskning i samma värde, som är att tillskriva åbons oförstånd eller vårdslöshet vid skötseln av fastigheten.

Vad sålunda åberopats synes icke innefatta tillfyllestgörande skäl för införande av den kostsamma och omständliga samt mot åborättens natur i viss mån stridande omvärdering, varom i förevarande paragrafer stadgas.

För tillgodoseende av åbons berättigade intresse i att få avgälden sänkt vid jordvärdeminskning lärer detta institut näppeligen erfordras. Då åborättsupplåtelsen väl ofta kommer att avse ouppodlad eller mindre väl odlad jord, och avgälden må antagas från början vara satt jämförelsevis lågt, torde ytterst sällan inträffa, att fog för densammas nedsättning förefinnes, efter det åbon minst en tjuguårsperiod besuttit fastigheten. Och skulle ett sådant undantagsfall inträffa, måste det givetvis ligga i statsmakternas välförstådda intresse att, ehuru kronan därtill icke förbundits av lag, medgiva nödig sänkning av avgälden, på sätt som allt emellanåt iakttages i fråga om kronoarrenden på viss tid. Anses det ändock lämpligt, att lagen innehåller uttryckliga bestämmelser för dylika fall, torde dessa bestämmelser helst böra ansluta sig till reglerna angående sådana förhållanden, som avses i 30 § andra stycket.

Med den ståndpunkt förslaget intager därutinnan att avgälden skall be-

stämmas i naturapersedlar behöves ej heller ny avgäldssättning i syfte att avgäldens storlek städse må rätta sig efter penningvärdets fluktuationer, då avgälden, såsom beroende av naturapersedlarnas saluvärde, kommer att i erforderlig mån automatiskt anpassa sig efter penningens stigande eller sjunkande värde.

Bland de anförda skälen för den ifrågasatta, periodvis förnyade avgäldssättningen återstår således allenast angelägenheten av att låta kronan tillgodonjuta den stegring av jordvärdet, som, oberoende av åbons arbete och kostnader, uppkommer genom ändrade kommunikationsförhållanden eller andra liknande omständigheter, den s. k. oförtjänta värdestegringen. I avseende härå har lagrådet redan i sitt yttrande över förslagets allmänna grunder uttalat betänkligheter mot att härutinnan ställa åbon i sämre ställning än den, som besitter sin jord under äganderätt. Givet är, att detta i hög grad är ägnat att förrycka den stabila karaktär, man velat giva åt åborättsinstitutet, och att minska vederbörandes sympatier för idkande av jordbruk under denna upplåtelseform. Fullt rättvist synes ej häller vara, att, såsom avsetts, kronan ensam skall få draga fördel av värdestegring, som har sin orsak i åtgärder, vidtagna av annan än kronan eller åbon, t. ex. anläggandet av en enskild järnväg. Att betydande svårigheter städse komma att yppas vid försök att exakt konstatera, att värdestegring ägt rum, storleken därav och anledningarna därtill är otvivelaktigt. Vissa rätt invecklade förhållanden komma ock att uppstå, därest vid en avgäldssättning anses ådagalagt, att oförtjänt värdestegring ägt rum i högre grad än som motsvaras av den högst tillåtna ökningen av det utgående avgäldsbeloppet eller tjugu procent å detsamma. Enligt uttalande i kommissionens betänkande skulle denna överskjutande del av värdestegringen vara avsedd att komma åbon, och icke kronan, till godo. Men om, såsom är att befara, vid avgäldssättningen i regeln icke kommer att ske noggrann undersökning, i vad mån fastighetens värde ökats utöver sagda tjugu procent, lärer endast undantagsvis vid nästa och senare avgäldssättningar vara möjligt utreda vad av värdestegringen tillkommer åbon. All sannolikhet talar förty för att vid varje efterföljande avgäldssättning avgälden kommer att normalt höjas med tjugu procent — så framt icke åbon till vederläggande av denna höjnings befogenhet förmår styrka viss effekt av hans eget arbete och kostnader — utan närmare undersökning av förhållandena än ett konstaterande därav att fastighetens värde minst motsvarar dylik ökning vid jämförelse med värdet vid den nästföregående avgäldssättningen. Att ett dylikt resultat skulle vara föga tillfredsställande ligger i öppen dag.

På grund av vad sålunda anmärkts anse vi oss icke kunna tillstyrka förslaget i förevarande del, utan hemställa om sådan ändring däri, att avgäld, vilken en gång bestämts i naturapersedlar, ej må höjas, så länge åborätten äger bestånd. Skulle emellertid denna hemställan ej vinna bifall, utan förslagets ståndpunkt härutinnan i huvudsak bibehållas, synes det böra tagas under övervägande, om icke därmed måste förbindas rätt för åbon att, i händelse avgäldens belopp höjes, uppsäga avtalet till upphörande.

Lagrådet:

Förutom i de uti 30 § andra stycket angivna fallen bör jämkning i avgälden för återstoden av löpande avgäldstid ske jämväl då enligt 2 § andra stycket visst område avskiljes från fastigheten.

Thulin:

Den fördelning av avgälden, som enligt 30 § andra stycket skall ske, då delning av åborättsfastighet äger rum, synes ej kunna hänföras under begreppet jämkning av avgäld.

I 31 § första stycket första punkten böra för undvikande av missförstånd orden »under de senaste tio åren» utbytas mot »för de senaste tio åren».

Vad de i sista stycket av samma paragraf omförmälda rättigheter angår, synes huvudregeln böra vara, att där upplåtelsen avser fastighetens husbehov, desamma, under iakttagande beträffande skogen av vad av mig anförts vid 20 §, inräknas i den för obegränsad tid upplåtna åborätten och därför även ingå i avgäldsregleringen. Detta torde böra gälla jämväl fiske, även om det är av den betydenhet, att dess avkastning för sig kan uppskattas. Vidkommande övriga av ifrågavarande rättigheter synes däremot upplåtelsen allenast böra avse bestämd tid och ersättningen, vare sig periodisk omreglering av avgälden skall äga rum eller icke, bestämmas av länsstyrelsen i sammanhang med tillstånds meddelande eller förnyande.

Sundberg, Stenberg och *Köersner:*

Vad angår tredje stycket av 31 § synes, därest rätt till skogsfång, torvtäkt eller fiske icke är upplåten i vidare mån än för fyllande av åborättsfastighetens husbehov, avgälden för fastigheten böra bestämmas på sådant sätt, att däri inräknas ersättning för sagda rättighet.

Uppkommer däremot fråga att i vidsträcktare omfattning upplåta rättighet, som i nämnda stycke sägs, lärer anledning saknas att låta avtal därom ingå i den för obestämd tid gällande åborättsupplåtelsen, utan den ifrågavarande rättigheten bör upplåtas särskilt för sig för viss tid under de för sådan upplåtelse bestämda former. Regler härom böra alltså icke upptagas i det föreliggande förslaget.

34 §.

Sundberg, Stenberg och *Köersner:*

Då enligt 17 § det åligger åbon att bekosta den upplåtna fastighetens förseende med byggnader, erforderliga för jordbruket, och att städse hålla fastigheten i gott stånd beträffande byggnader och andra anläggningar, som för jordbruket erfordras, lärer i regel icke kunna förekomma, att å fastigheten finnas några kronan, såsom jordägare, tillhöriga byggnader.

De syner, om vilka förmäles i förevarande paragraf, kunna således endast i sällsynta undantagsfall, med vilka man ej torde behöva räkna, äga annan betydelse än såsom ett medel att konstatera själva jordens beskaffenhet och

hävd för jämförelse, huruvida och i vad mån denna vid åbos avträde är sämre än den var vid åborättens upplåtande. I regel lärer avsevärd tid, kanske många tiotal år, hava förflutit mellan första åbons tillträde och försäljning, i anledning varav syn skall äga rum. Med hänsyn härtill och i betraktande av svårigheten att vid tillträdessynen beskriva jordens beskaffenhet och hävd med sådan noggrannhet, som erfordras för framtida jämförelse, torde vid den senare synen en försämring av jorden och graden därav sällan kunna påvisas. Skulle detta lyckas i något fall, där åborätten varit upplåten allenast en kort tid, och åbon i följd därav bliva ersättningsskyldig till kronan, vore det dock med all sannolikhet omöjligt för kronan att uttaga denna ersättning av åbon, vilken såsom mindre bemedlad fått åborätten åt sig upplåten.

Av vad nu anförts torde framgå, att det föreslagna syneinstitutet icke fyller något ändamål av beskaffenhet att motsvara de kostnader och den omgång, som äro därmed förenade. Vi hemställa alltså, att förevarande paragraf måtte ur förslaget utgå och i sammanhang därmed vidtagas därav föranledda ändringar i 43, 44 och 47 §§.

Anses syneinstitutet böra bibehållas, må mot de härom i förevarande paragraf givna stadgandena anmärkas:

att i anledning av fastighetens försäljning å auktion torde erfordras ej blott avträdessyn utan även tillträdessyn;

att tiden för syns hållande bör även där fastigheten sålts å auktion räknas från avträdes- eller tillträdesdagen;

att andra och tredje punkterna i andra stycket synas kunna utgå;

att emedan 2 kap. 12 § nyttjanderättslagen innehåller bestämmelse jämväl om synekostnadens gäldande, tredje och fjärde styckena böra byta plats;

att då vid avträdessyn skall konstateras allenast fastighetens skick för att bereda möjlighet till jämförelse härutinnan med dess skick vid en tidigare tidpunkt, synemännen icke, såsom i fjärde stycket synes vara förutsatt, hava att inlåta sig på frågan, huruvida och i vad mån åbon gjort sig skyldig till uppenbar vanvård — sådan är väl tänkbar utan att fastighetens skick i det hela är sämre än det var vid tillträdessynen —;

att förty frågan, huruvida uppenbar vanvård ägt rum, saknar betydelse för bestämmande av skyldighet att gälda synekostnaden;

samt att avfattningen av första styckets första punkt vid jämförelse med fjärde stycket lätt kan giva anledning till missförstånd vid tillämpningen sålunda, att det icke anses vara kronan tillåtet att i mål angående förverkande av åborätt med annan bevisning än här stadgad syn styrka, det uppenbar vanvård ägt rum.

Thulin:

Lämpligt torde vara, att tillfälle beredes part, som så önskar, att få syn hållen för konstaterande av jordens beskaffenhet och hävd vid åborätts tillträde. Även om syn hålles, torde emellertid vid ett rättsförhållande, vilket är avsett av räcka för obegränsad tid, denna ej i nämnda avseende kunna,

såsom vid arrende, tilläggas egenskapen av ensamt bevismedel. Stadgandet därom att angående fastighetens skick vid den tidpunkt, som är i fråga, bevisning ej må föras annorledes än genom syn, bör därför utgå och i övrigt sådana ändringar vidtagas, som föranledas därav att synen blir fakultativ.

35 §.

Lagrådet:

Då i andra stycket av denna paragraf stadgas, att, därest åbofastighet till någon del användes för annat ändamål än jordbruk eller därå uppförts flera eller större byggnader än av jordbruket betingas, sådant ej må lända till förhöjning av den lösen, som det vid fastighetens återtagande jämlikt 6 § åligger kronan att utgiva, torde den tolkningen närmast följa av de använda ordalagen, att det ökade värde, som fastigheten genom nämnda förhållanden vunnit, skall tillfalla kronan utan ersättning. Detta synes vara riktigt i fråga om byggnad, som väl erfordras för jordbruket men är större än behövligt, varvid dock bör bemärkas, att härmed ej avses sådana överflödiga delar av byggnaden, som kunna utan skada frånskiljas. Men i övrigt lärer det ej vara avsett och skulle ej heller vara rimligt, att kronan utan lösen erhåller den värdeökning, som uppkommit. Bestämmelsen synes alltså böra ändras så, att densamma genom begränsning av kronans lösningsplikt kommer i överensstämmelse med vad nu sagts.

De i andra stycket inskjutna orden »ändå att länsstyrelsens medgivande till åtgärden lämnats» kunna endast hava avseende å det första av de två i stycket behandlade fallen eller att någon del av fastigheten använts till annat än jordbruksändamål. Med anledning härav bör stycket underkastas någon omformulering.

Byggnad eller annan anläggning, som avses i paragrafens tredje stycke, är sådan, som kronan ej är skyldig och ej heller lagligen berättigad att lösa Lagtexten synes böra ändras så, att detta tydligt därav framgår.

Stenberg:

Tredje stycket bör fullständigas med bestämmelse av innebörd att, därest tvist uppkommit rörande kronans inlösande av byggnad eller annan anläggning, den eventuella skyldigheten för åborättens innehavare att vid stadgad påföljd bortföra anläggningen skall vara fullgjord inom nittio dagar från det tvisten slutligen avgjorts.

36 §.

Lagrådet:

Vad i denna paragraf första stycket och 39 § andra stycket stadgas angående dem, vilka hava förmånsrätt i åborätten för fordran, som avses i 8 §, synes lämpligen böra ersättas av ett gemensamt stadgande av det huvudsakliga innehåll, att därest löseskilling, som kronan har att utgiva till åborättens innehavare, antingen blivit till beloppet bestämd genom överenskom-

melse eller fastställts av skiljemän eller domstol utan att innehavaren av dylik förmånsrätt eller, om inteckningsrätt i åborätten införes, inteckningshavaren lämnats tillfälle att bevaka sin rätt, denne skall, där ej full betalning för hans fordran lämnas honom, äga att, såvitt på hans eller annan sådan fordringsägares rätt inverkar, få löseskillingens belopp prövat av domstol eller, om det anses lämpligare, i den ordning, som i 2 kap. 8 § nyttjanderättslagen stadgas för där avsett fall. Det kan också ifrågasättas, om icke, i analogi med 9 kap. 73 § vattenlagen, viss tid bör bestämmas för anhängiggörande av dylik talan från den förmånsberättigades sida. Det sålunda föreslagna stadgandet synes lämpligen kunna anknytas till bestämmelserna i 40 §.

Stenberg:

Därest, utöver vad som innefattas i upprättad köpehandling, bestämmelse träffats om skyldighet för köparen att något fullgöra eller förbehåll gjorts om nyttjanderätt eller förmån, bör det vara köparen möjligt att därom underrätta kronan, innan kronan kungjort sitt beslut att återtaga fastigheten, med verkan att dylika bestämmelser och förbehåll bliva gent emot kronan gällande i inlösningsärendet. Stadgandet i andra stycket bör alltså förbindas med det villkor, att det ej visas, att vad utöver köpehandlingen avtalats var för vederbörande myndighet känt när beslutet om fastighetens återtagande kungjordes köparen.

37 §.

Lagrådet:

Någon anledning synes ej förefinnas att, då fråga är om åborätts övergång på annat sätt än genom köp eller byte, löseskillingens belopp skall, i olikhet med vad i förslaget stadgas för sistnämnda båda fall, beräknas efter värdet vid annan tidpunkt än den, då övergången skedde. Uppenbart är, att förslagets bestämmelse härutinnan skulle kunna bereda en obehörig fördel åt förvärvare, som försummar sin skyldighet att göra ansökning om att bliva antagen till åbo.

Stenberg:

Av skäl som vid 36 § i enahanda avseende av mig anförts bör för tillämpning av vad i andra stycket av förevarande paragraf bestämmes uppställas den förutsättningen, att det ej visas, att utfästelse, som här avses, var för vederbörande myndighet känd när beslutet om fastighetens återtagande kungjordes köparen.

38 §.

Lagrådet:

Någon jämkning i avfattningen synes erforderlig till bevarande av åbons rätt att för kostnad, som han haft för fastighetens underhåll, erhålla ersättning i den mån han icke dragit motsvarande nytta av fastigheten.

40 §.

Thulin och *Stenberg:*

Skulle förfallotid för köpeskillingen vara bestämd till senare dag än den, då kronan enligt denna paragraf skall utgiva löseskillingen, bör i den mån köparen sålunda erhåller lösen, innan han är skyldig att gälda köpeskilling ränteavdrag göras vid likviden. Bestämmelse härom torde meddelas i enlighet med de grunder, som finnas angivna i 110 § utsökningslagen.

41 §.

Lagrådet:

Någon jämkning i avfattningen av första stycket bör äga rum till utmärkande av att förutsättning för det däri intagna stadgandets tillämpning är, att åborätten genom laga kraft vunnet utslag förklarats förverkad.

42 §.

Köersner:

Därest, i enlighet med lagrådets yttrande beträffande förslagets allmänna grunder, 45 § kommer att utbytas mot bestämmelser, som i fråga om utmätning likställa åborätten med fast egendom, torde andra stycket böra omformuleras till närmare överensstämmelse med 6 § i lagen den 4 maj 1906 angående förbud i vissa fall för bolag och förening att förvärva fast egendom, vilket lagrum lärer utgöra förebilden till stadgandet. Det synes nämligen vara av betydelse att framhålla, att länsstyrelsens förordnande om offentlig auktion skall vara att likställa med förordnande om försäljning enligt 28 § utsökningslagen, i det därigenom blir fastslaget, att länsstyrelsens berörda förordnande har samma rättsverkan, som om åborätten blivit utmätt. Lämpligen bör med det nya stadgandet sammanarbetas andra stycket i 41 §. Genom en dylik anordning klargöres, att innehållet av sistberörda bestämmelse orsakas av samma legislativa grunder, som föranlett motsvarande stadgande i 6 § av 1906 års lag.

43 §.

Lagrådet:

Den i första punkten av denna paragraf upptagna regeln synes icke böra få tillämpning, då åborätten övergått från en innehavare till annan genom annat fång än exekutiv auktion eller offentlig auktion efter länsstyrelsens förordnande, enär en dylik förändring av innehavare av åborätten icke giver anledning till någon avveckling av mellanhavande mellan kronan och åbo. Har åborätten frångått åbo genom auktion, som nu nämnts, skall kronan för sina anspråk erhålla gottgörelse ur köpeskillingen, varför med all sannolikhet kronans anspråk mot den avträdande åbon i samband härmed framställes. Och skulle slutligen kronan hava begagnat sig av sin rätt att enligt 6 § återtaga fastigheten, lärer i sammanhang därmed uppgörelse komma att äga rum beträffande de fordringar kronan anser sig äga hos åbon. Tillräcklig anled-

ning torde ej finnas att för den kronans fordran, som ej sålunda gäldas, införa den preskriptionstid, som i nyttjanderättslagen är stadgad beträffande fordran på grund av arrendeavtal. Lagrådet hemställer förty, att förevarande paragraf måtte ur förslaget uteslutas.

44 §.

Lagrådet:

Om lagrådets förslag angående inteckning i åborätt godtages, lärer för kronans lån till åbon för inlösen eller uppförande av byggnad retentionsrätt icke böra ifrågakomma, varför bestämmelsen i andra stycket av denna paragraf för sådan händelse bör utgå.

Skall nämnda retentionsrätt bibehållas, torde sådan rätt böra tillkomma kronan även i avseende å fordran, som uppkommit därigenom att kronan å åbon överlåtit äganderätten till byggnader, befintliga å fastigheten vid tiden för åborättsupplåtelsen.

45 §.

Lagrådet:

I enlighet med vad lagrådet i sitt yttrande beträffande förslagets allmänna grunder hemställt bör denna paragraf ersättas med bestämmelser motsvarande 4 kap. 9 § nyttjanderättslagen.

46 §.

Lagrådet:

Enligt lagen om regeringsrätten skola besvär, som jämlikt författningarna må hos Konungen fullföljas i statsdepartementen, tillhöra regeringsrättens upptagande i, bland annat, mål om företräde till stadgad åborätt eller ständig besittningsrätt till kronojord. Med grunderna för berörda stadgande lärer överensstämma, att om, på sätt lagrådet vid 5 § föreslagit, klagan däröver att länsstyrelsen vägrat till åbo antaga den, som genom överlåtelse eller annorledes förvärvat åborätten, skall fullföljas i administrativ väg, sådan klagan bör upptagas av regeringsrätten; och torde förty, därest mål om åborätt enligt den nu föreslagna lagen ej kunna anses hänförliga under de i lagen om regeringsrätten avsedda åborätts- och besittningsrättsmålen, erforderligt tillägg böra göras i sistnämnda lag.

47 §.

Lagrådet:

Då i den föreslagna lagen intagits föreskrift om förande hos länsstyrelsen av en särskild bok över samtliga under åborätt enligt samma lag upplåtna fastigheter inom länet, har detta, såsom förut blivit antytt, föranletts av det sätt, varpå säkerheten för vissa fordringar hos åbon anordnats. Om denna fråga löses på sätt av lagrådet föreslagits, torde angående sagda bok några bestämmelser i lag ej erfordras, utan i administrativ väg föreskrifter kunna

meddelas angående de anteckningar, som skola föras hos länsstyrelsen över åbofastigheter. Skall emellertid boken ur säkerhetssynpunkt hava den betydelse förslaget avser, torde det vara nödvändigt att medelst intagande i förslaget av noggranna bestämmelser angående inskrivningarnas verkställande bereda större trygghet än med förslaget åstadkommes för att samtliga fordringar bliva vederbörligen antecknade, så att av myndighet bestyrkt utdrag ur boken må kunna erhålla samma vitsord som ett av domare meddelat gravationsbevis.

Ur protokollet:
Erik Ölander.

Utdrag av protokollet över jordbruksärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 31 december 1925.

Närvarande:

Statsministern SANDLER, ministern för utrikes ärendena UNDÉN, statsråden OLSSON, NOTHIN, SVENSSON, HANSSON, LINDERS, SCHLYTER, LARSSON, WIGFORSS, MÖLLER, LEVINSON.

Departementschefen, statsrådet Linders, anmäler efter gemensam beredning med chefen för justitiedepartementet lagrådets den 27 juni 1923 avgivna utlåtande över det den 8 januari 1923 till lagrådet remitterade förslaget till lag om åborätt.

Efter att hava redogjort för utlåtandets innehåll anför föredraganden:

»*Förslagets allmänna grunder.* Lagrådet har — utan att närmare ingå på frågan, huruvida behov föreligger att för kronans jordupplåtelser till enskilda införa den i det remitterade förslaget avsedda formen för sådan upplåtelse — dock ansett det kunna sättas starkt i fråga, huruvida ett dylikt behov verkligen är för handen. De betänkligheter, som i detta hänseende av lagrådet anförts, hava emellertid icke kunnat rubba min övertygelse om önskvärdheten av att äga tillgång till en upplåtelseform av den typ, som avses i förslaget. Även lagrådet synes medgiva, att en upplåtelseform bör skapas, som på samma gång den öppnar möjlighet för mindre bemedlade personer att driva jordbruk under betryggande villkor, tillika bereder erforderlig garanti för att det med upplåtelsen avsedda ändamålet icke äventyras och att kronan vid behov kan återtaga den upplåtna jorden. Att den i förslaget avsedda upplåtelseformen i dessa hänseenden erbjuder avsevärda fördelar framför upplåtelse under äganderätt, finner jag uppenbart. Viktigast bland dessa är givetvis, att förvärvare av jord under åborätt icke behöver erlägga någon köpesumma. Denna fördel kan icke, såsom lagrådet gjort gällande, i väsentlig mån uppnås vid försäljning, även om staten medgiver förmånliga betalningsvillkor. Tillträdaren måste alltid i en eller annan form utbetala en i förhållande till hans förmögenhetsvillkor ofta betydande köpeskilling, och härigenom utestänges en avsevärd del av vår lantbefolkning från möjligheten att under äganderätt förvärva ett eget hem. Vad angår lagrådets påpekande av den stora fördelen för självägaren att hava tillgång till säkerhet i fastighetsinteckning, vill jag erinra, att, såsom jag närmare utvecklat vid förslagets remitterande till lagrådet, självägaren ofta i minst lika stor omfattning som be-

sittningsrättshavaren är nödsakad att för anskaffande av erforderliga medel anlita den personliga kredit, han må åtnjuta. Märkas bör jämväl, att, på sätt kronolägenhetskommissionen framhållit, möjligheten att erhålla inteckning kan medföra en frestelse för jordägaren att ådraga sig skulder, som ej stå i rimligt förhållande till hans ekonomiska bärkraft.

Lagrådet har vidare gjort gällande, att det nya besittningsrättsinstitutet icke heller skulle vara erforderligt för tillgodoseende av statens intressen. Vid förfogande över jord, som kronan med någon sannolikhet kunde förväntas framdeles behöva för något statsändamål, borde icke ifrågakomma upplåtelse annorledes än med nyttjanderätt för viss tid, och i andra fall syntes syftet kunna vinnas genom införande av förköpsrätt. Vad den först uttalade synpunkten angår, vill jag erinra, att det är ytterst svårt att bedöma, vilken jord kronan framdeles kan antagas behöva. Erfarenheten visar, att staten i gångna tider i stor utsträckning avhänt sig markområden, som sedermera befunnits erforderliga för tillgodoseende av viktiga statsändamål. Beträffande förslaget om införande av förköpsrätt är att märka, att sedan lagrådets utlåtande avgavs, nämnda institut genom lagen den 20 juni 1924 om återköpsrätt till fast egendom införlivats med vår rätt. Den införda återköpsrätten enligt berörda lag kan emellertid förekomma endast i städer och vissa därmed jämställda samhällen, och av behandlingen inom riksdagen av det framlagda förslaget till lag i nämnda ämne synes framgå, att det nya institutet ansetts mindre lämpligt vid upplåtande av fastigheter, avsedda för jordbruksändamål. I allt fall lärer det icke kunna komma i fråga, att innan berörda upplåtelseform någon tid tillämpats och visat sig användbar, förorda en utsträckt användning av densamma. Av lagrådet har särskilt framhållits, att det allmänna intresset i fråga om tillgodogörande av sådan å åbofastigheter uppkommen värdestegring, som ej härrörde av innehavarens arbete och kostnader, lämpligen icke borde beträffande ifrågavarande fastigheter tillgodoses i annan mån än genom beskattning av fastigheter i allmänhet. Denna mening kan jag icke dela. Oavsett huruvida samhället beträffande fastigheter i allmänhet tillgodogör sig den värdeökning, som ej har sin grund i innehavarens åtgärder, synes mig staten böra med avseende å ifrågavarande lägenheter förbehålla sig åtminstone viss del av denna s. k. oförtjänta värdestegring.

Såsom skäl mot införande av en besittningsrätt sådan som den nu föreslagna har lagrådet slutligen framhållit, att i folkmedvetandet syntes finnas en rotad övertygelse om äganderättens ovillkorliga företräde framför varje annan upplåtelseform. Det kan givetvis icke förnekas, att på vissa håll den meningen gjort sig gällande, att endast äganderätten kan bereda erforderlig trygghet för skapande av självständiga, ekonomiskt bärkraftiga jordbruk. I någon mån torde emellertid denna uppfattning hava sin grund däri, att någon annan form för upplåtelse av jordbrukslägenheter

under betryggande villkor hittills icke stått till buds. Därest den nu föreslagna besittningsrätten anordnas på sådant sätt, att jordens innehavare tillförsäkras en för honom och hans efterkommande tryggad rätt och han därjämte erhåller tillräcklig frihet i förfogandet över den till honom upplåtna jorden, torde det nya institutet komma att omfattas med förtroende. Säkert är, att detsamma skall hälsas med tillfredsställelse av den stora del av vår lantbefolkning, som icke är i stånd att med äganderätt förvärva för lantbruk lämplig jord och sålunda under nu gällande lag är urståndsatt att på det sätt, varom här är fråga, ernå en oberoende ställning. Märkas bör även, att såsom tidigare framhållits den nya besittningsrätten icke avser att utesluta upplåtelser under äganderätt. Dylika upplåtelser torde liksom förut komma att ske. Förslaget åsyftar endast att bereda möjlighet att, där så finnes lämpligt, under annan form än äganderätt skapa självständiga jordbrukslägenheter.

Sedan lagrådets utlåtande avgavs, har även riksdagen såsom sin mening uttalat, att behov föreligger av nya former för upplåtande av kronans jord. I skrivelse den 6 juli 1924 (nr 333) har nämligen riksdagen anhållit, *dels* att Kungl. Maj:t måtte ägna fortsatt uppmärksamhet åt frågan om lämpliga nya former för upplåtelse av statens domäner för främjande av egnahemsrörelsen och bildande av nya smärre jordbruk samt därvid jämväl taga under övervägande, huruvida upplåtelse av kronans jord må kunna ske med tryggad besittningsrätt, *dels ock* att, därest efter ytterligare utredning och överarbetning av kronolägenhetskommissionens i ämnet avgivna förslag skulle befinnas, att en tryggad besittningsrätt kan anordnas med tillbörligt tillgodoseende av såväl det allmännas som nyttjanderättshavarens befogade intressen, Kungl. Maj:t måtte för riksdagen framlägga det förslag, vartill utredningen kunde föranleda. Till stöd för sin berörda hemställan har riksdagen anfört:

Den omfattande utredning, som verkställts i den s. k. jordfrågan, synes giva vid handen, att nya former böra skapas för jordupplåtelser från kronojord i syfte att tillgodose såväl jordförvärvarens intresse att på billiga villkor förvärva ett eget hem som statens intressen. Närmast erbjuder sig härvid möjligheten att under gynnsamma betalningsvillkor upplåta jord med äganderätt. Om vid upplåtelse med äganderätt köpeskillingen ej bestämmes att utgå på en gång utan i sin helhet får amorteras under en längre tid, torde i många, kanske de flesta fall en sådan upplåtelse av den enskilde jordförvärvaren föredragas framför en upplåtelse med endast nyttjanderätt, då väl övertygelsen om äganderättens ovillkorliga företräde framför varje annan upplåtelseform torde vara allmänt utbredd och fast rotad.

Emellertid kunna tvivelsutan fall förekomma, då en upplåtelse med tryggad besittningsrätt (= åborätt) är att föredraga framför en äganderättsupplåtelse. Med hänsyn till önskvärdheten att härutinnan hava till förfogande olika institut, lämpade efter olika förefallande behov, synes därför plats i rättssystemet väl kunna ifrågasättas även för en efter nutida förhållanden anpassad åborätt. Det förslag i sådant avseende, som av den s. k. kronolägenhetskommissionen framlagts, har vid granskning

befunnits behäftat med vissa brister, vilka dock vid en överarbetning säkerligen skulle kunna avhjälpas. Vid denna överarbetning torde jämväl böra övervägas, huru på lämpligaste sätt åbos kreditbehov må kunna tillgodoses.

På grund av vad jag sålunda anfört vidhåller jag min uppfattning, att det för såväl den enskilde som samhället skulle vara till avsevärt gagn att hava till förfogande en upplåtelseform av den typ, som åsyftas i det remitterade förslaget.

Mot den utformning, som det ifrågasatta nya rättsinstitutet i berörda förslag erhållit, har av lagrådet anmärkts, att förslaget innehölle så allvarliga inskränkningar i åbons rätt, att det syntes kunna befaras, att åborättsupplåtelser komme att bliva föga begärliga. Lagrådet har för sin del ansett, att därest det nya institutet skulle bliva av praktiskt värde, vore det nödvändigt att i vissa av lagrådet angivna hänseenden stärka åbons ställning. Jag delar givetvis lagrådets uppfattning om nödvändigheten av att åbons ställning enligt förslaget göres stark och oberoende. Man måste tillse, såväl att åbon och honom närstående personer erhålla full säkerhet beträffande innehavet av jorden och trygghet att tillgodogöra sig resultatet av därå nedlagt arbete som ock att åbon i sin verksamhet icke onödigtvis bindes av detaljerade bestämmelser och hindrande kontroll. Endast under angivna förutsättningar kan det nya institutet komma att tillvinna sig förtroende och bliva av verkligt praktiskt värde. Tydligt är emellertid, att denna strävan att stärka åbons ställning icke får drivas så långt, att viktiga allmänna intressen bliva lidande. Säkerhet måste finnas, att jorden icke användes på sådant sätt, att det med upplåtelsen avsedda ändamålet förfelas. Tillika bör samhället för sig bibehålla rätten att under vissa förutsättningar återtaga jorden. Man måste sålunda på detta område väga mot varandra statens och åbons stridiga intressen. Att härvid träffa ett riktigt avgörande är, såsom lagrådet påpekat, förenat med betydande svårigheter, och meningsskiljaktigheter kunna givetvis uppstå, hur detta avvägande bör ske. En väg för frågans lösning anvisades i kommissionens förslag. Vid omarbetningen inom departementet av berörda förslag lät jag i detsamma företaga en del ändringar, avsedda att bereda besittningsrättshavaren en än mera tryggad ställning, och de anmärkningar, som nu framställts av lagrådet, hava icke gendrivit min åsikt, att det remitterade förslaget på ett i huvudsak tillfredsställande sätt löst den omförmälda intressekonflikten. I anledning av lagrådets erinringar anser jag mig emellertid nu böra föreslå vissa jämkningar, som äro ägnade att i än högre grad säkerställa åbons rätt. För dessa jämkningar kommer jag att redogöra vid de olika paragraferna.

Lagrådet har vidare gjort gällande, att en omarbetning av det remitterade förslaget vore nödvändig med hänsyn till frågan, på vilket sätt erforderlig säkerhet kunde beredas för sådana fordringar hos innehavaren av åborätten, för vilkas utfående borgenären ansåges böra äga företrädesrätt att anlita åborätten. För sin del har lagrådet ansett, att verklig säkerhet

för ifrågavarande fordringar kunde erhållas endast därest möjlighet bereddes till inteckning i åborätten. I detta syfte har lagrådet förordat sådan omarbetning av förslaget, att den däri avsedda upplåtelsen komme att ordnas enligt grunderna för gällande lagstiftning om tomträtt. Lagrådet har även i korthet redogjort för de bestämmelser, som vid bifall till denna hemställan skulle bliva erforderliga.

Frågan, huruvida tomträttsinstitutet kunde tänkas tjäna som mönster för eller efter vissa jämkningar rent av bringas till användning vid upplåtelse av egnahems- och jordbrukslägenheter från kronans domäner, har upptagits till behandling av kommissionen. I sitt betänkande anförde kommissionen i huvudsak följande. Vid närmare undersökning syntes tomträttsinstitutet olämpligt såsom form för de upplåtelser av jord till småbruk, varom vore fråga. Institutets ändamål vore nämligen framför allt att främja bostadsförhållandena i orter med sammanträngd befolkning. Därom hade lagberedningen i sin motivering till det förslag, som legat till grund för gällande stadganden om tomträtt yttrat, bland annat, att institutet skulle befordra städernas bebyggande, underlätta ett ändamålsenligt ordnande av deras bostads- och hyresförhållanden samt åt det allmänna bevara den naturliga stegringen av tomtvärdet. Tomträttsinstitutet hade också erhållit sin utformning i lag i överensstämmelse med angivna ändamål, och nämnda utformning vore näppeligen anpassbar på de förhållanden, som inträdde vid jordupplåtelser från kronan för bildande av mindre jordbruk. Främst vore därvid att märka den tidsbegränsning, som gjorts och med hänsyn till förverkligandet av tomträttens egentliga ändamål måst göras i fråga om tomträttsupplåtelsernas bestånd, men vilken kommissionen ej ansett lämplig beträffande kronans förevarande upplåtelser. En tomtinnehavare intoge en väsentligen olika ställning mot den, som besutte en jordbrukslägenhet och för sin utkomst vore hänvisad till densamma. Den förre vore närmast jämförlig med en vanlig hyresgäst, och därför betydde det mindre för honom, att den tomträttsupplåtelse, varav han vore i åtnjutande, vore till tiden begränsad, i synnerhet om berörda begränsning givits en efter upplåtelsernas ändamål rimlig avpassning. Men nämnda tomträttens egenskap att upphöra efter viss bestämd tid, då fastigheten eventuellt skulle till ägaren återgå, gjorde institutet enligt kommissionens mening föga lämpligt, då det gällde en jordbrukslägenhet. Ty tomträtten med sin berörda begränsning syntes ej kunna hos brukaren alstra den drivande kraft och det intresse, som vore nödvändiga för ett riktigt utnyttjande av jordens möjligheter. Att genom vidtagande av ändringar eller jämkningar i de för tomträtten gällande bestämmelser åstadkomma en för ifrågavarande upplåtelser mera lämplig form ansåge kommissionen icke låta sig göra. Därigenom skulle de till grund för vårt tomträttsinstituts utformning liggande principer alltför mycket våldföras och det nya institut, som för ett från tomträttens ändamål skilt syfte sålunda bleve skapat, komma att lida en betänklig brist på inre fast-

het och enhetlighet. Tomträtten med därmed förbunden rätt till inteckning för fordran förutsatte uppenbarligen ett relativt högt värde å åbyggnaderna. Vid upplåtelse av smärre lägenheter för jordbruk vore visserligen att taga stor hänsyn till byggnadskostnaden, men det väsentligaste vore dock jorden och dess beskaffenhet. Sagda motsättning präglade även förhållandena under upplåtelsetiden. En tomt, som upplåtits till bebyggande, kunde knappt skötas på mer än ett sätt, och så länge upplåtelsen fortfore, hade ägaren egentligen ej annat att göra med tomten än att uppbära avgälden. Beträffande jord, som upplåtits för jordbruk, hade ägaren däremot stort intresse av att jorden sköttes väl; han kunde vid sådan upplåtelse ej nöja sig med att blott uppbära avgälden, utan måste ock förbehålla sig rätt till kontroll över det sätt, varpå jorden användes. — Med hänsyn till sålunda framhållna omständigheter förmenade kommissionen, att tomträttsinstitutet varken i oförändrat eller i förändrat skick borde vid kronans jordupplåtelser givas vidsträcktare användning än vid dess tillkomst förutsatts eller att utgöra en form för upplåtandet till bostadsändamål av mark inom städers och liknande samhällens planlagda områden.

Visserligen utgick kommissionen i sitt berörda uttalande närmast från den tanken, att tomträtten skulle, möjligen i förändrad form, komma till användning vid sådana upplåtelser, varom nu är fråga, men det synes mig dock uppenbart, att de skäl, kommissionen sålunda anfört, kunna åberopas jämväl mot förslaget att anordna den ifrågasatta besittningsrätten efter tomträttens mönster. De skiljaktigheter, som på grund av upplåtelsernas olika ändamål måste förefinnas mellan tomträtten och en besittningsrätt av den typ, som nu avses, medföra givetvis, att de för tomträtten givna reglerna i endast ringa omfattning kunna tjäna som förebild vid utformningen av det nya rättsinstitutet. Åborättens konstruerande efter de för tomträtten gällande grunder skulle även medföra betydande praktiska olägenheter. Förfarandet vid upplåtelse och överlåtelse av åborätt skulle bliva mera omständligt. Den erforderliga inskrivningen skulle föranleda ökat arbete för domstolarna samt besvär och kostnader för åborna. Särskilt sistnämnda omständighet bör beaktas, då åborätten företrädesvis torde komma att upplåtas till obemedlade eller mindre bemedlade personer. Tydligt är också, att anordnande av ett inskrivnings- och inteckningsförfarande skulle nödvändiggöra en väsentlig ökning av antalet författningsföreskrifter och göra den tilltänkta lagstiftningen mera komplicerad. Jag kan icke heller finna, att den av lagrådet förordade omgestaltningen av åborätten är erforderlig för vinnande av det därmed avsedda ändamålet. Lagrådet har ansett, att beträffande vissa av de fordringar, för vilka borgenär skulle äga företrädesrätt till åborätten, den föreslagna säkerheten vore tillfyllest. Vad angår övriga ifrågavarande fordringar bör märkas, att desamma företrädesvis torde komma att utgöras av kronans fordringar å ogulden köpeskilling för byggnader å fastigheter eller återbetalning av

lån, som lämnats åbon för inlösen eller uppförande av byggnader. Vid överlåtelse av åborätt torde i regel förvärvaren av åborätten komma att övertaga personligt betalningsansvar för kronans berörda fordringar, varför den omständigheten, att förmånsrätten upphör, när åborätten övergår från gäldenär till annan person, kommer att sakna väsentlig betydelse. Tillika torde kronan vid beviljande av lån, som nyss nämnts, genom lämpliga lånebestämmelser kunna bereda sig erforderlig trygghet. Därest, på sätt lagrådet förordat, området för kronans retentionsrätt utvidgas jämväl till fordringar å köpeskilling för överlåtna byggnader, kommer kronans säkerhet att ytterligare stärkas. Den av lagrådet anförda omständigheten, att vid utmätning för annan än ifrågavarande fordringar hänsyn icke tages till förmånsrätten, torde vara av mindre vikt, då borgenären, såsom lagrådet även framhållit, har utväg att genom åbons försättande i konkurs göra förmånsrätten gällande. Slutligen vill jag erinra, att på sätt jag redan antytt möjligheten till inteckning kan medföra en fara för alltför stor skuldsättning och därav följande ekonomiskt obestånd. Av nu anförda skäl kan jag icke dela lagrådets mening rörande behovet av en fullständig omarbetning av det remitterade förslaget. Det ifrågasatta nya rättsinstitutet synes mig kunna anordnas i huvudsaklig överensstämmelse med de principer, som kommit till uttryck i berörda förslag.

Lagrådet har slutligen gjort gällande, att endast vissa av de i det remitterade förslaget innefattade bestämmelserna vore av den art, att deras upptagande i lag, stiftad enligt § 87 regeringsformen, vore nödvändigt, samt att, därest berörda bestämmelser inarbetades i vissa gällande lagar, särskild lag om åborätt ej vore erforderlig. Tillika har emellertid lagrådet uttalat, att det möjligen skulle anses önskligt att giva för kronan tvingande karaktär åt vissa föreskrifter, t. ex. rörande den avgäld, som skall erläggas, kronans rätt att vägra godtaga såsom åbo den, till vilken åborätten övergått, förutsättningarna för kronans rätt att återtaga åborätten samt densammas förverkande, ävensom framhållit, att därest civillagen utvidgades till att omfatta bestämmelser i dessa ämnen, en fristående lag om åborätt syntes vara att föredraga. För min del finner jag lämpligt, att, såsom lagrådet yttrat, stadganden i nyssnämnda ämnen erhålla civillags natur. Ett intagande i lag av dylika föreskrifter torde vara ägnat att skänka åbon ökad trygghet och därigenom stärka förtroendet för det nya rättsinstitutet. I likhet med lagrådet anser jag mig även böra tillstyrka, att de erforderliga lagbestämmelserna erhålla plats i en särskild lag. Härigenom kommer den föreslagna lagstiftningen att vinna i reda och överskådlighet.

Rubriken. De inom lagrådet framställda erinringarna mot användande av beteckningen åborätt å det nya besittningsrättsinstitutet kan jag icke biträda. Den omständigheten, att sagda benämning i viss omfattning

ännu är i bruk beträffande annat slag av nyttjanderätt, torde, såsom jag tidigare antytt, icke medföra någon mera väsentlig olägenhet.

För att tydligare utmärka, att lagen icke skall äga tillämpning å förut bestående åborätter, har emellertid rubriken ändrats till *lag om upplåtelse under åborätt av viss jord.*

1 §. I enlighet med lagrådets anmärkning har den jord, från vilken upplåtelse under åborätt må äga rum, betecknats såsom kronan tillhörig jord, som ej innehaves med stadgad åborätt eller är till visst statsändamål anslagen. Uppenbarligen åsyftas icke med denna ändrade formulering att begränsa åborättens användande till allenast kronans jordbruksdomäner. Såsom kommissionen avsett, bör upplåtelse under åborätt även kunna förekomma beträffande därtill lämpade lägenheter å kronoparkerna.

Givetvis bör, såsom lagrådet framhållit, under åborätt upplåten jord kunna användas för trädgårdsskötsel, även om denna icke drives såsom binäring till jordbruk. Det synes mig emellertid icke erforderligt, att detta utsäges i lagtexten. Att för sådana brukningsenheter, som i lagen avses, uppdraga en gräns mellan jordbruk och trädgårdsskötsel torde icke vara möjligt. Trädgårdsskötsel lärer ofta komma att utgöra allenast en intensivare form av jordbruk.

Med anledning av lagrådets påpekande, att paragrafen — då i gällande lag ej funnes något hinder för kronan att verkställa upplåtelser av den natur, som i förslaget avses — borde erhålla ett något ändrat innehåll, har paragrafen omarbetats.

Lagrådet har även till behandling upptagit frågan, i vilken mån åbofastighet skall äga kameral självständighet, samt ansett, att bestämmelser i detta ämne borde inflyta i förslaget. I sådant hänseende syntes, enligt lagrådets mening, böra föreskrivas, att det upplåtna området skall vara kartlagt på sätt i lagen om hemmansklyvning, ägostyckning och jordavsöndring stadgas beträffande jordområde, som avsöndras för alltid, eller ock, att området blivit vid lantmäteriförrättning angivet, utstakat och kartlagt såsom i fråga om upplåtelse under vattenfallsrätt skall ske. På sätt kommissionen i sitt betänkande anfört, torde före upplåtande av åborätt en allmän plan komma att uppgöras, efter vilken för ändamålet lämpliga kronoegendomar skola utläggas i smärre lägenheter att upplåtas under åborätt. I samband därmed bör givetvis tillses, att dessa lägenheter äro i erforderlig mån bestämda till storlek, läge och gränser. Att för detta ändamål föreskriva ett särskilt förfarande synes mig emellertid icke erforderligt. Ett sådant skulle medföra ökade kostnader och besvär utan att bereda motsvarande nytta. Ej heller finner jag lämpligt, att bestämmelser i detta ämne införas i förslaget. Desamma torde hava sin plats bland de administrativa föreskrifter, som bliva erforderliga vid den nya lagstiftningens genomförande.

Inom lagrådet har förordats och har det synts jämväl mig riktigt, att i lagen tydligt utsäges, att vad i åtskilliga författningar finnes föreskrivet

om stadgad åborätt och andra former av besittningsrätt för obegränsad tid icke skall äga tillämpning å upplåtelser enligt nu ifrågavarande lag. Bestämmelse i detta hänseende har fogats till förevarande paragraf.

2 §. Med hänsyn till de ändringar, som vidtagits i 1 § av det remitterade förslaget, har det synts lämpligt, att den i andra stycket av samma paragraf intagna bestämmelsen överföres till en ny paragraf. I sistnämnda stycke hava vidtagits två formella jämkningar.

3 §. (Motsvarande 4 § i det remitterade förslaget.) På sätt lagrådet förordat, hava i paragrafen intagits stadganden därom, att i själva upplåtelseavtalet skall angivas, att upplåtelsen avser åborätt enligt förevarande lag, samt att, om i avtalet införas bestämmelser, som utöver de i lagen angivna grunder begränsa åbos rätt eller ålägga honom skyldigheter, dylika bestämmelser skola vara utan verkan. I samband därmed har paragrafens första stycke undergått en redaktionell jämkning.

4 §. (Motsvarande 3 § i det remitterade förslaget.) Paragrafen har omarbetats för att tydligare angiva, att de ifrågavarande anläggningarna erhålla egenskap av tillbehör från och med tidpunkten för åborättens upplåtande. På de av lagrådet anförda skälen har ur förslaget uteslutits det gjorda undantaget för det fall, att på åbofastighet befintliga anläggningar tillhöra kronan. Såsom lagrådet erinrat, föranleder denna ändring ett tillägg till 4 § i lagen den 24 maj 1895 angående vad till fast egendom är att hänföra.

5 §. Med hänsyn till den i gällande lag om förmynderskap använda terminologien har första stycket undergått en mindre, formell jämkning.

För vinnande av större tydlighet har ur det remitterade förslaget borttagits den i tredje stycket av motsvarande paragraf givna bestämmelsen, att annan än åbo närstående person icke må antagas till åbo, därest han uppenbarligen förvärvat åborätten i syfte, som är oförenligt med det vid upplåtelsen avsedda ändamål. Denna uteslutning innebär icke någon ändring i sak. Vid behandling av ansökan från annan än de i andra stycket omförmälda personerna har länsstyrelsen, med den begränsning, som betingas av första stycket, fri prövningsrätt. Det ligger i sakens natur, att då länsstyrelsen icke kan godkänna såsom åbo en person, som står den förutvarande åbon nära, därest sökanden är uppenbart olämplig till åbo eller hans antagande skulle äventyra det med upplåtelsen avsedda ändamålet, samma inskränkningar måste gälla vid prövning av ansökan från annan person.

Den i det remitterade förslaget intagna föreskriften om rätt för person, som genom överlåtelse eller annorledes förvärvat åborätt, att vid domstol föra talan mot beslut, varigenom länsstyrelse vägrat godtaga honom såsom åbo, har uteslutits. Mot lagrådets enhälliga avstyrkande har jag ej ansett mig böra förorda bestämmelsens bibehållande. Klagan över dylikt beslut skall sålunda enligt förslaget fullföljas i administrativ ordning. Denna ändring har föranlett en jämkning i 45 (46) §.

6 §. (Motsvarande 7 § i det remitterade förslaget.) I enlighet med lagrådets hemställan hava ordalagen i paragrafens första punkt jämkats med hänsyn till de fall, då makars förmögenhetsförhållanden äro att bedöma efter äldre giftermålsbalken.

Paragrafens andra punkt har med anledning av påpekande inom lagrådet erhållit annan lydelse, som tydligare utmärker, att ifrågavarande bestämmelse äger tillämpning jämväl å universaltestamentstagare.

Lagrådet har ansett, att sista punkten i första stycket borde förtydligas till utmärkande därav, att i lottning, som företages, då flera, som hava lika lott, icke sämjas, vilken av dem skall äga företräde till åborätten, ej andra skola deltaga än de, som önska övertaga åborätten. Ett dylikt förtydligande synes mig emellertid icke erforderligt. Stadgandets ordalag torde näppeligen kunna giva anledning till missförstånd i denna del. Det ligger i sakens natur, att endast de bodelägare, som önska övertaga åborätten, skola taga del i den föreskrivna lottningen. Med hänsyn till vidtagna förändringar i förmynderskapslagstiftningen har emellertid bestämmelsen, att lottning alltid skall verkställas, då någon bodelägare är omyndig, uteslutits ur förslaget.

I sista stycket har vidtagits en redaktionell jämkning.

7 §. (Motsvarande 8 § i det remitterade förslaget.) Mot denna paragraf har någon erinran ej framställts.

8 §. (Motsvarande 9 § i det remitterade förslaget.) Inom lagrådet har gjorts gällande, att bestämmelsen, att avtal om överlåtelse av åborätt skall — utom att det har skriftlig form — även i övrigt upprättas i den ordning, som gäller för köp av fast egendom, ej kan hava avseende å annat än att handlingen skall vara styrkt av två vittnen, samt att detta lämpligen bör direkt utsägas i lagtexten. Då det emellertid kan tänkas, att vid en omarbetning av reglerna angående köp av fast egendom ändrade bestämmelser kunna meddelas rörande köpehandlings giltighet, samt dessa bestämmelser böra erhålla tillämpning även beträffande överlåtelse av åborätt, synes det lämpligare att i förevarande lag allenast hänvisa till de gällande reglerna om köp av fast egendom.

Såsom lagrådet erinrat, omfattar kronans skyldighet att vid återtagande av åbofastighet utgiva lösen icke kreatur, redskap och andra sådana lösören. Något direkt intresse att erhålla uppgift å den ersättning, som vid överlåtelse av åborätten betingats för dylika lösören, föreligger sålunda icke. Med hänsyn därtill, att lösesumman för åborätten med tillbehör i visst fall skall bestämmas i enlighet med den utfästa köpeskillingen, är det emellertid önskvärt, att i överlåtelsehandlingen tydligt angives, hur den avtalade ersättningen fördelar sig på de överlåtna förmögenhetsobjekten. Därest kravet på dylik uppdelning av ersättningen eftergives, torde det vara lättare för mindre nogräknade personer att på obehörigt sätt framkalla en höjning av lösesumman.

Paragrafen har undergått vissa redaktionella jämkningar.

9 och 10 §§. (Motsvarande 10 och 11 §§ i det remitterade förslaget.) Den inom lagrådet framställda anmärkningen, att den i 9 (10) § föreslagna tiden av trettio dagar, inom vilken förvärvare av åborätt skall hos länsstyrelsen göra ansökan att bliva antagen till åbo, skulle vara väl knappt tillmätt, har icke förmått mig att frångå min tidigare intagna ståndpunkt, att en dylik frist är för ändamålet tillräcklig. Erinras bör, att det för såväl det allmänna som överlåtaren av åborätt är av vikt, att frågan om förvärvarens antagande till åbo avgöres utan tidsutdräkt.

För vinnande av större enkelhet med avseende å förslagets terminologi har vid överarbetningen uttrycket *upplåtelse av åborätt* använts endast i fråga om det avtal, varigenom jord utlämnas under åborätt och åborätten sålunda skapas. I överensstämmelse härmed hava ordalagen i 9 (10) § jämkats. Av samma skäl hava jämkningar vidtagits i 17 (2) och 45 (46) §§.

Bestämmelsen i 9 (10) § om rätt för länsstyrelsen att genom vite tillhålla förvärvare av åborätt att inkomma med ansökan om åboskap har omformulerats, så att därav tydligt framgår, att den länsstyrelsen tillagda befogenheten omfattar rätt ej blott att förelägga vite utan även att fälla till försuttet sådant.

I 9 (10) § har därjämte vidtagits en rent redaktionell jämkning.

För att tydligare utmärka, att det skall bero på länsstyrelsens beslut angående sökandes behörighet att antagas till åbo, huruvida det i 10 (11) § angivna förfarandet skall tillämpas, har paragrafens första punkt erhållit en något ändrad lydelse.

11 §. Inom lagrådet har framhållits, att i anslutning till vad i 10 (11) § för där avsett fall stadgats om verkan av att skedd överlåtelse av åborätt återgått syntes böra i sista stycket av 9 (10) § föreskrivas, att därest, innan kungörelse om auktion utfärdats, anmälan inkommit, att det fång till åborätt, som vore i fråga, gått åter, vidare åtgärd i ärendet skulle inställas. Denna anmärkning har jag ansett mig böra beakta. De erforderliga bestämmelserna hava sammanförts i förevarande paragraf.

Däremot kan jag icke dela den inom lagrådet uttalade meningen om behovet av bestämmelser för det fall, att vid överlåtelse av åborätt rättighetens övergång gjorts beroende av att förvärvaren komme att antagas till åbo. Det synes mig ligga i sakens natur, att för dylikt fall länsstyrelsen har att ingå i prövning, huruvida förvärvaren kan godtagas såsom åbo, samt att, där så icke är händelsen, vidare åtgärd från länsstyrelsens sida icke erfordras.

12 §. Denna paragraf har oförändrad upptagits från det remitterade förslaget.

13 §. I överensstämmelse med lagrådets hemställan har första punkten jämkats, så att därav tydligt framgår, att överlåtarens ansvar för de med åborätten förenade skyldigheterna fortfar intill dess förvärvaren blir antagen till åbo.

14 §. Då det torde vara ändamålsenligt, att länsstyrelsen erhåller rätt

att med hänsyn till föreliggande omständigheter bestämma tidpunkt för tillträde och avträde av åbofastighet, har jag ansett mig böra föreslå, att den i första punkten givna bestämmelsen om fardag erhåller dispositiv karaktär.

15 §. Med hänsyn därtill, att åbo icke är pliktig att ställa pant eller borgen för fullgörande av honom åliggande skyldigheter, torde det vara lämpligt att såsom allmän regel föreskriva, att avgälden skall erläggas i förskott. Såsom förslaget angiver, kan emellertid i upplåtelseavtalet bestämmas, att avgälden skall erläggas på annat, för åbon fördelaktigare sätt. På grund härav och då det kan innebära en viss trygghet för åbon, att tiden för avgäldens erläggande och den myndighet, till vilken avgälden skall inbetalas, äro bestämda i lag, kan jag icke biträda den av två ledamöter i lagrådet uttalade meningen, att paragrafen måtte helt utgå. Däremot anser jag riktigt, att bestämmelsen om avgiftens erläggande i penningar uteslutes. Att avgälden skall utgå i penningar framgår nämligen av 31 §.

16 §. Ordet boende har utbytts mot bosatt såsom det vanligaste uttrycket för beteckning av hemvist. Tillika har paragrafen undergått en redaktionell jämkning.

17 §. (Motsvarande 2 § i det remitterade förslaget.) Då de i motsvarande paragraf av det remitterade förslaget givna föreskrifterna i första hand reglera, huru den upplåtna fastigheten skall brukas, har det synts lämpligt, att desamma infogas bland övriga bestämmelser rörande åbos rättigheter och skyldigheter.

Inom lagrådet har framhållits, att i förslaget borde intagas bestämmelser därom, huru fråga om delning av upplåten fastighet kan väckas och när medgiven delning skall anses genomförd, samt att tillika borde utsägas, huruvida en delning med nödvändighet skall medföra antagande av en eller flera nya åbor. Det synes mig emellertid icke erforderligt att belasta lagen med föreskrifter i dessa hänseenden. Vid meddelande av tillstånd till åbofastighets delning har länsstyrelsen att tillse, att de skilda delarna bliva på tillfredsställande sätt bestämda till läge och gränser. Det torde ligga i sakens natur, att sedan tillstånd till delning erhållits, den förutvarande åbon må innehava de skilda delarna och att delning sålunda icke i och för sig nödvändiggör antagandet av en eller flera nya åbor. Tydligt är jämväl, att initiativ till delning av åbofastighet kan utgå endast från åbo eller hans dödsbodelägare.

I syfte att tydligt utmärka, att för avskiljande av visst område för det i paragrafens andra stycke angivna ändamål kräves framställning eller medgivande från åbon samt att upplåtelse för berörda ändamål bör äga rum i samband med avskiljandet, har stycket omarbetats.

18 §. (Motsvarande 17 § i det remitterade förslaget.) En ledamot av lagrådet har ifrågasatt, att i lagen borde föreskrivas, att brandförsäkring för de i paragrafen avsedda byggnaderna skall tagas i en av länsstyrelsen

godkänd försäkringsinrättning. Det synes mig lämpligare, att de bestämmelser i detta hänseende, som må erfordras, givas i administrativ ordning.

Den i motsvarande paragraf av det remitterade förslaget givna föreskriften om länsstyrelsens plikt att hava noggrann tillsyn över att erforderliga byggnader hållas vederbörligen brandförsäkrade har jag ansett mig kunna utesluta. Av den i 2 (1) § stadgade skyldigheten för länsstyrelsen att hava tillsyn över jord, som upplåtits under åborätt, följer, att länsstyrelsen har att noggrant vaka över, att åbon jämväl med avseende å brandförsäkring fullgör honom åliggande förpliktelser.

Inom lagrådet har förordats, att i förslaget borde bibehållas den i 29 § första stycket av kommissionens förslag givna föreskriften om kronans rätt till vanhävdsersättning för det fall, att åborätten säljes i den ordning, utsökningslagen bestämmer, eller eljest enligt länsstyrelsens förordnande. En dylik bestämmelse, som skulle kunna medföra onödig hårdhet mot den, som åborätten vid försäljningen frångår, synes mig emellertid icke erforderlig för tryggande av kronans rätt till vanhävdsersättning.

19 §. (Motsvarande 18 § i det remitterade förslaget.) Lagrådet har anfört, att åbons rättigheter och skyldigheter med avseende å hållande av hägnad borde regleras icke i den föreslagna lagen utan i stängselförordningen. I likhet med lagrådet anser jag principiellt riktigt, att föreskrifter i berörda hänseende givas i sistnämnda författning. På grund av det sätt, varpå stängselförordningen är uppställd, erbjuder det emellertid vissa praktiska svårigheter att däri införa dylika föreskrifter. Ett sådant infogande skulle lätt kunna medföra missförstånd vid stängselförordningens tillämpning beträffande jord, som upplåtits under annan besittningsrätt än den nu föreslagna åborätten. Det torde även vara mindre lämpligt att nu vidtaga detaljändringar i stängselförordningen, då fråga uppkommit om en fullständig omarbetning av densamma. Med hänsyn härtill anser jag mig böra förorda, att bestämmelser i ämnet må kvarstå i föreliggande förslag. I anslutning till den av lagrådets flertal uttalade meningen har i förslaget vidtagits sådan jämkning, att åbo jämväl med avseende å andra i stängselförordningen avsedda rättigheter än stängselvitsord blir likställd med jordägare.

20 §. (Motsvarande 19 § i det remitterade förslaget.) I paragrafen har vidtagits en rent redaktionell jämkning.

21 §. (Motsvarande 20 § i det remitterade förslaget.) Vad angår åbos rätt att nyttja fastighetens skog eller torvmosse, har en ledamot av lagrådet gjort gällande, att det ej vore möjligt att redan vid åborättsavtalets ingående giva fullständiga bestämmelser i berörda hänseende, avsedda att tillämpas, så länge åborättsavtalet ägde bestånd, samt uttalat, att frågan därom syntes kunna regleras endast för kortare tidsperioder. Detta synes mig vara riktigt beträffande rätt för åbo att annorledes än för fastighetens behov använda skog eller torvmosse. Därest den åbo medgivna rätten avser ett nyttjande allenast för fastighetens eget behov, torde det

däremot ej möta svårigheter att vid åborättsavtalets ingående meddela bestämmelser, som skola gälla under hela avtalstiden. I enlighet härmed har förslaget ändrats så, att tillstånd till ett mera vidsträckt utnyttjande kan givas endast för viss tid. I samband med tillstånds meddelande skall länsstyrelsen bestämma viss avgift för den upplåtna rättigheten. Enahanda föreskrifter synas böra gälla för rätt att i vidsträcktare mån än för fastighetens eget behov använda sten- eller kalkbrott eller sand-, grus-, ler- eller stentäkt å fastigheten, under det att i enlighet med förslagets ståndpunkt åbon utan särskilt tillstånd bör äga att för fastighetens eget behov använda sistnämnda nyttigheter.

Såsom lagrådet framhållit, bör skog å åborättsfastighet icke lyda under skogsvårdslagen utan stå under domänstyrelsens inseende. Detta nödvändiggör en ändring i 2 § av nämnda lag.

22 §. (Motsvarande 21 § i det remitterade förslaget.) Paragrafen har undergått en redaktionell jämkning.

23 §. (Motsvarande 22 § i det remitterade förslaget.) I denna paragraf ifrågasättes icke någon ändring.

24 §. (Motsvarande 23 § i det remitterade förslaget.) Den av två ledamöter i lagrådet gjorda anmärkningen, att tillstånd, som i paragrafen avses, bör givas för viss bestämd tid, har vid omarbetningen iakttagits.

Däremot kan jag icke biträda den av samma ledamöter uttalade meningen, att förtydligande erfordras, huruvida paragrafen är tillämplig jämväl å näring, som åbon avser att driva såsom en binäring till sitt jordbruk, Det synes mig ligga i sakens natur, att då den ifrågasatta näringen har karaktär av binäring till åbons eget jordbruk, särskilt tillstånd icke erfordras.

Mot lagrådets enhälliga avstyrkande har jag icke ansett mig böra bibehålla den i paragrafens sista punkt intagna föreskriften, att åbo, som utan tillstånd använt område till annat ändamål än jordbruk, vid nästa avgäldssättning beträffande själva åbofastigheten skall vara underkastad höjning av avgälden utan hänsyn till den eljest stadgade begränsningen av tjugu procent. Denna ändring har föranlett en jämkning i 31 §.

25—29 §§. (Motsvarande 24—28 §§ i det remitterade förslaget.) En ledamot av lagrådet har tillstyrkt, att förslaget beträffande påföljden av åborättens förverkande måtte intaga samma ståndpunkt som nyttjanderättslagen, och att sålunda, då fastigheten återfaller till kronan på grund av att åbon övergivit densamma eller förverkat åborätten, den upplåtna nyttjanderätten måtte upphöra. De av nämnda ledamot anförda skälen synas mig emellertid icke utgöra tillräcklig grund för övergivande av den i förslaget intagna ståndpunkten, att fastighetens återtagande eller åborättens förverkande medför allenast, att åborätten fråntages åbon och genom försäljning på auktion överflyttas till annan innehavare. Att denna anordning erbjuder avsevärt större trygghet för dem av åbons borgenärer, som hava förmånsrätt i åborätten med tillbehör, ligger i öppen dag. Den om-

ständigheten, att då tomträtt förverkas, densamma upphör utan hänsyn till panträtt eller förmånsrätt, för vilken densamma må häfta, torde icke kunna åberopas som skäl mot ett stärkande av borgenärernas ställning i förevarande fall. Visserligen torde åbons rätt med avseende på honom tillhöriga byggnader och anläggningar bliva lika väl tillvaratagen genom att kronan efter nyttjanderättens återtagande på lämpligt sätt förfogar över desamma som genom åborättens försäljning å offentlig auktion, men det synes mig innebära en onödig hårdhet mot åbon att beröva honom ersättning för den ökning av fastighetens värde, som må hava inträtt under upplåtelsetiden.

Lagrådet har föreslagit, att stadgandet i 25 (24) § måtte uteslutas, då det där angivna förfarandet i regel innebure vanvård av fastigheten och i övrigt saknade betydelse. Emellertid synes mig bestämmelsen hava en viss uppgift att fylla. Densamma öppnar nämligen möjlighet för kronan att på ett tidigt stadium ingripa mot åbo, som övergivit den till honom upplåtna fastigheten. Att i dylika fall låta anstå med åtgärders vidtagande, till dess åbons berörda förfarande haft sådana verkningar, att uppenbar vanvård kan anses föreligga, torde ej vara försvarligt. Märkas bör även, att motsvarande föreskrift återfinnes i nyttjanderättslagen.

Vad angår innehållet i 26 (25) § har lagrådet till en början anfört, att föreskriften under 2 borde uteslutas i vad den avsåge förfarande, som icke innebure uppenbar vanvård av fastigheten. Denna mening kan jag icke dela. Med den av lagrådet förordade utformningen av bestämmelsen skulle det icke vara möjligt för kronan att uppsäga en åbo, som exempelvis olovligen tillägnade sig skogsprodukter och därigenom kanske äventyrade den för fastighetens skog uppgjorda hushållningsplanen, så vida ej hans förfarande kunde betecknas såsom uppenbar vanvård. Iakttagandet av de i 21 (20) § givna föreskrifterna måste anses vara av sådan vikt för det allmänna, att åsidosättande av desamma bör medföra åborättens förverkande. Stadgandet erhåller emellertid sin begränsning genom föreskriften, att därest vad åbon låtit komma sig till last är av ringa betydenhet, han icke kan skiljas från åborätten.

Ej heller kan jag biträda lagrådets uppfattning, att i 26 (25) § under 4 omförmäld försummelse att hålla byggnader, som äro erforderliga för jordbruket, bör medföra åborättens förlust, endast då försummelsen är att hänföra till uppenbar vanvård. Varje underlåtenhet i nämnda hänseende — som icke är av ringa betydenhet — synes mig böra medföra dylik verkan. Däremot torde något särskilt stadgande angående bortförande av byggnad icke vara erforderligt. Vad åter angår bortflyttande av stängsel eller annan dylik för stadigvarande bruk avsedd anläggning, anser jag sådan åtgärd böra utgöra förverkandeorsak, endast då åtgärden innebär uppenbar vanvård. Särskilt stadgande i detta hänseende torde därför icke vara nödvändigt. I enlighet med lagrådets anvisning hava föreskrifterna under 3 och 4 sammanförts i en punkt.

Den av lagrådet beträffande avfattningen av stadgandet i 26 (25) § 1 framställda anmärkningen har iakttagits.

Likaledes har i anslutning till vad lagrådet hemställt föreslagits, att i 26 (25) § under 1 och 3 angivna förfaranden skola medföra åborättens förverkande endast i de fall, då åbon uraktlåter att efter tillsägelse vidtaga rättelse.

Lagrådet har förordat, att vad i första, andra och tredje styckena av 28 (27) § stadgas om uppsägning borde göras tillämpligt även å föreläggande, varigenom åbo tillhålles att vidtaga rättelse, som nu sagts, samt att motsvarande regel borde gälla jämväl beträffande vissa andra föreläggande. Tillräckliga skäl synas mig emellertid icke föreligga att i dessa hänseenden giva bestämmelser i den föreslagna lagen. Beträffande dylika föreläggande torde böra gälla allmänna rättsregler. Märkas bör jämväl, att förslaget i denna del överensstämmer med den allmänna nyttjanderättslagen.

På sätt lagrådet hemställt, har i 27 (26) § vidtagits sådan jämkning, att preskriptionstid för rätt till uppsägning icke gäller i de fall, då åbo låtit komma sig till last förfarande, som i 26 (25) § 1 sägs.

Lagrådet har hemställt, att de i 25 (24) och 26 (25) §§ givna bestämmelserna angående skadestånd måtte utgå. Tillika har emellertid lagrådet framhållit, att ett bifall därtill icke skulle innebära någon ändring i sak, utan att kronan dock enligt allmänna rättsregler vore oförhindrad att, då särskild anledning därtill gåves, föra talan om skadestånd på grund av det avtalsbrott, åbon låtit komma sig till last. Visserligen torde, såsom lagrådet påpekat, berörda bestämmelser komma att erhålla jämförelsevis ringa praktisk betydelse, men att utesluta desamma synes mig dock icke lämpligt. Avsaknad av regler i detta hänseende skulle lätt — särskilt vid jämförelse med de i nyttjanderättslagen givna bestämmelserna — kunna föranleda en oriktig rättstillämpning.

Icke heller kan jag dela den av lagrådet uttalade meningen, att tillräckliga skäl saknas att tillåta åbos avhysande genom exekutiva åtgärder utan föregående domstolsprövning. Sådana omständigheter kunna givetvis föreligga, att det är nödvändigt att kunna hastigt skilja en tredskande åbo från besittningsrätten. Därest kronan i dylika fall skulle vara hänvisad uteslutande till domstolsförfarande, torde svårigheter möta att på verksamt sätt tillvarataga det allmännas intresse.

I samtliga förevarande paragrafer hava företagits mindre jämkningar, avsedda, bland annat, att tydligare utmärka, att åbos skiljande från åborätten icke medför denna rätts upphörande.

30—33 §. Två ledamöter av lagrådet hava hemställt, att bestämmelserna rörande periodisk omreglering av avgälden måtte utgå, och lagen erhålla det innehåll, att avgäld, som en gång bestämts i naturapersedlar, ej må höjas, så länge åborätten äger bestånd. De av dessa ledamöter anförda skälen för en ändring av förslaget i denna del finner jag emellertid ej övertygande. Visserligen har genom avgäldens bestämmande i naturaproduk-

ter densamma gjorts oberoende av penningvärdets växlingar, men en periodisk reglering av avgälden måste dock anses erforderlig. Att bestämma en avgäld, som skall utgå under obegränsad tid och dock stå i rättvist förhållande till fastighetens värde, är icke möjligt. Även om, såsom inom lagrådet framhållits, avgälden må antagas vara från början satt jämförelsevis lågt, kunna dock ändrade konjunkturer, minskade avsättningsmöjligheter och dylikt påkalla en sänkning av avgälden. Det kan givetvis antagas, att för dylikt fall kronan även utan förpliktelse i lag skulle låta sig angeläget vara att medgiva åbon nödig lindring, men åbons ställning blir otvivelaktigt tryggare, därest i lagen föreskrives en periodisk reglering, vid vilken hans intresse av avgäldens nedsättande kan behörigen tillvaratagas. Vad åter angår behovet av föreskrifter, som möjliggöra avgäldens höjande, anser jag fortfarande, att en stegring av jordvärdet kan betinga en förhöjning av avgälden. En avgäld, som fastställdes att gälla för all framtid, skulle säkerligen, även om den bestämdes i naturapersedlar, inom kort tid komma att stå i uppenbart missförhållande till värdet av den upplåtna jorden. Det synes mig vara en riktig princip, att den ökning av fastighetens värde, som icke har sin grund i åbons arbete eller ekonomiska uppoffringar, i viss utsträckning kommer det allmänna till godo. Att kronan såsom ägare till jorden erhåller andel i nämnda värdestegring, även om den icke har sin grund i åtgärder från kronans sida, kan icke anses innebära någon orättvisa. Därest, såsom i förslaget avses, den ökning av avgäldsbeloppet, som må förekomma, bestämmes till tjugu procent av detsamma, torde den föreslagna periodiska omvärderingen icke vara ägnad att rubba åborättens stabila karaktär eller minska sympatierna för denna form av jordupplåtelse. Nämnda ledamöter hava även gjort gällande, att betydande svårigheter städse komma att uppstå vid försök att exakt fastslå, att värdestegring ägt rum, storleken därav och anledningarna därtill. Givetvis kan det icke förnekas, att vid den förnyade avgäldssättningen vissa vanskligheter kunna uppstå, men dessa torde dock kunna övervinnas och böra icke få hindra en av andra skäl önskvärd anordning. Den sakkunskap, som torde komma att förefinnas inom avgäldsnämnderna, lärer även utgöra en viss garanti för att dessa svårigheter bliva lösta på ändamålsenligt sätt. Märkas bör jämväl, att stora svårigheter skulle möta att träffa ett rättvist avgörande vid fastställandet av en avgäld, som skulle utgå för all framtid. I dylikt fall kunde befaras, att myndigheterna i syfte att motväga den oförtjänta värdestegringen å jorden skulle komma att bestämma avgälden högre än då en regelbundet återkommande ny avgäldssättning möjliggör avgäldens anpassande efter ändrade förhållanden.

Ovannämnda två ledamöter av lagrådet hava ifrågasatt, huruvida icke — därest förslagets bestämmelser rörande periodisk omprövning av avgälden bibehölles — därmed borde förbindas rätt för åbon att i händelse avgäldens belopp höjdes, uppsäga avtalet till upphörande. En dylik anordning synes mig emellertid icke erforderlig. Ökningen får icke överstiga

tjugu procent av den förut gällande avgälden, och då höjning icke torde vidtagas i andra fall än då mot densamma svarar en tillförlitligt konstaterad ökning av fastighetens avkastning, synes något behov av uppsägningsrätt för åbon icke vara för handen.

Med hänsyn därtill, att i de fall, då kronan efter ett åborättsavtals upphörande ånyo upplåter fastigheten under åborätt, föreligger skapandet av en ny dylik rättighet och sålunda även en första avgäldssättning, har första stycket av 30 § omarbetats.

I enlighet med lagrådets hemställan har bland de i 30 § andra stycket angivna omständigheter, som föranleda jämkning i avgälden för återstående del av löpande avgäldstid, upptagits jämväl det fall, då enligt 17 (2) § andra stycket från fastigheten avskiljes område till byggnadsplats eller dylikt. Dessutom har tillagts, att jämkning bör ske endast då omständigheterna sådant påkalla. Om den åtgärd, som vidtagits med fastigheten, icke inverkar på dennas avkastning, bör givetvis någon ändring av avgäldens belopp icke komma i fråga.

Då medelmarkegångspriset utgör medeltalet för markegången under de senaste tio åren, synes det lämpligt, att den i 31 § föreskrivna omräkningen av naturapersedlarnas värde sker efter senast bestämda medelmarkegångspris.

Såsom lagrådet anfört, synes mig lämpligt, att därest rätt till skogsfång eller torvtäkt medgives åbo allenast för fyllande av fastighetens eget behov, avgälden för fastigheten bestämmes på sådant sätt, att däri inräknas ersättning för nämnda rättighet. Om däremot fråga uppkommer att i vidsträcktare omfattning medgiva åbo dylik rätt eller rätt anses böra tillerkännas honom att annorledes än för fastighetens behov nyttja sten- eller kalkbrott eller sand-, grus-, ler- eller stentäkt, bör, såsom jag redan framhållit vid 21 (20) §, dylikt tillstånd givas endast för viss tid och i samband därmed bestämmas särskild avgift för den upplåtna rättigheten.

Vad angår fiske, torde i regel sådant av större betydenhet icke komma att ingå i upplåtelse av åborätt. Därest upplåtelse omfattar även rätt till fiske, vare sig för åbons husbehov eller i större omfattning, synes emellertid vid bestämmande av avgälden i densamma böra inräknas jämväl ersättning för fiskerätten. De föreslagna reglerna om periodisk reglering av avgälden och den åbon i 30 § andra stycket medgivna rätten att erhålla jämkning i avgälden, då fastighetens värde för honom avsevärt förringas, torde möjliggöra erforderligt hänsynstagande till växlingar i fiskerättens värde. Med hänsyn till det anförda har sista stycket i 31 § av det remitterade förslaget kunnat uteslutas.

I övrigt hava 30—32 §§ undergått smärre redaktionella jämkningar.

Med hänsyn till inom lagrådet framställda anmärkningar har jag ansett mig böra utesluta de i 34 § av det remitterade förslaget intagna bestämmelserna angående syn. Såsom lagrådet framhållit, torde syneinstitutet

komma att erhålla mycket ringa praktisk betydelse och dess nytta ej motsvara de kostnader och den omgång, som äro förenade därmed. Det synes vara ändamålsenligt att överlämna åt parterna att på sätt de finna lämpligt föra bevisning rörande jordens beskaffenhet och hävd vid åborätts tillträdande och avträdande.

Denna ändring har föranlett smärre jämkningar i 43 (44) och 46 (47) §§.

34 §. (Motsvarande 6 § i det remitterade förslaget.) Då det synts lämpligt att på ett ställe sammanföra reglerna om kronans rätt att återtaga under åborätt upplåten fastighet, hava i förevarande paragraf i något ändrad form upptagits bestämmelserna i 6 § andra stycket av det remitterade förslaget.

Den i första stycket av sistnämnda paragraf intagna regeln har jag ansett mig kunna utesluta, då vad däri stadgats torde gälla utan bestämmelse i lag. Ett uttalande av nämnda regel synes även mindre lämpligt med hänsyn till den modifikation däri, som följer av föreskriften i 41 § andra stycket.

På sätt inom lagrådet framhållits, lärer det ofta komma att inträffa, att vid överlåtelse av åborätt rättighetens övergång göres beroende av att förvärvaren blir antagen till åbo. Förmodligen torde även i övrigt ej sällan såväl vid överlåtelseavtal som i ensidiga förfoganden rörande åborätt förvärvarens rätt att övertaga eller behålla åborätten göras beroende av visst villkor. Givetvis böra dylika bestämmelser icke betaga kronan rätten att, då skäl därtill föreligga, återtaga fastigheten. Med hänsyn härtill har i denna paragraf föreskrivits, att sådana villkor äro utan verkan mot kronan, såvitt angår rätten till fastighetens återtagande. Tydligt är emellertid, att villkor av angivna art kunna vara av betydelse vid bestämmande av den löseskilling, som av kronan skall utgivas, och i nämnda sammanhang få tagas i betraktande.

35 §. (Motsvarande 29 § i det remitterade förslaget.) Av skäl, som anförts vid nästföregående paragraf, har hit överflyttats innehållet i 29 § av det remitterade förslaget.

Lagrådet har framhållit, att då det stundom kunde vara vanskligt att avgöra, huruvida vederbörliga fångeshandlingar blivit företedda vid ansökan om åboskap, men det vore av vikt, att otvetydig utgångspunkt funnes för beräknande av den tid, inom vilken kronan skall kungöra sitt beslut att återtaga fastigheten, företeende av vederbörliga åtkomsthandlingar ej syntes böra uppställas såsom förutsättning för att ansökan om åboskap skulle komma tid för nämnda meddelande att börja löpa. Ett eftergivande av berörda förutsättning synes mig emellertid icke tillrådligt. De i åtkomsthandlingarna intagna villkoren komma i de flesta fall att bliva bestämmande för beloppet av den löseskilling, kronan har att erlägga, därest fastigheten återtages, och länsstyrelsen kan därför icke avgöra, huruvida kronan skall begagna sin rätt att taga fastigheten åter förrän vederbörliga åtkomsthandlingar äro för länsstyrelsen tillgängliga. Därest

tiden för kungörandet av kronans beslut skulle börja löpa från tidigare dag, skulle den tid, inom vilken länsstyrelsen har att träffa sitt avgörande, kunna komma att obehörigen förkortas.

På sätt inom lagrådet hemställts, har i förslaget intagits bestämmelse därom, att sådant meddelande, som i paragrafen avses, tillika skall innehålla underrättelse, att meddelandet är att anse såsom uppsägning till viss fardag.

I enlighet med en av två ledamöter i lagrådet gjord hemställan har i paragrafens sista stycke stadgats rätt för kronan att för fastighetens återtagande hålla sig till en var, till vilken åborätten övergått under sådana omständigheter, att fastigheten kan återtagas.

36 §. (Motsvarande 35 § i det remitterade förslaget.) Vid närmare övervägande har jag ansett mig böra i andra stycket vidtaga sådan ändring, att från kronans lösningsplikt uteslutas allenast byggnader och anläggningar, om eller i den mån de icke skäligen kunna anses erforderliga för fastighetens användande för jordbruksändamål. I fråga om byggnader eller anläggningar, som visserligen erfordras för jordbruket, men äro större än behövligt, synes, såsom lagrådet framhållit, riktigt, att det ökade värdet tillfaller kronan utan lösen, såvida icke de delar, som anses överflödiga, kunna utan skada frånskiljas. Vad åter angår det fall, att någon del av fastigheten använts för annat ändamål än jordbruk, torde i regel det ökade värde, som tillförts fastigheten, ligga i förefintligheten av där uppförda byggnader eller andra anläggningar. Skulle emellertid i något fall så icke vara förhållandet, synes det rimligt, att åborättens innehavare erhåller gottgörelse för fastighetens stegrade värde. Tydligt torde emellertid vara, att där fastighetens berörda användning ägt rum utan vederbörligt tillstånd, någon dylik gottgörelse icke kan ifrågakomma.

I tredje stycket har företagits en jämkning, avsedd att tydligare utmärka, att det däri upptagna stadgandet har avseende endast å byggnad eller anläggning, som kronan ej har skyldighet att lösa.

Ur samma stycke har jag ansett mig böra utesluta bestämmelsen om rätt för kronan, att där avträdaren underlåtit att inom viss tid bortföra byggnad eller anläggning, förfoga över densamma. Det synes mig onödigt att i förslaget upptaga en dylik detaljföreskrift, som i vissa fall skulle kunna medföra onödig hårdhet mot avträdaren. Därest denne skulle försumma att borttaga sådan byggnad eller anläggning, varom nu är fråga, synes förhållandet vara att bedöma enligt allmänna rättsregler.

37 §. (Motsvarande 36 och 37 §§ i det remitterade förslaget). För vinnande av större tydlighet har det synts mig lämpligt att i förevarande paragraf intaga den allmänna regeln, att löseskillingen skall bestämmas till fulla värdet av vad kronan har att lösa. I enlighet med lagrådets hemställan vid 37 § i det remitterade förslaget har jag ansett mig böra föreslå, att löseskillingen jämväl då åborätten övergått genom annat fång än köp

eller byte, skall bestämmas efter värdet vid den tid, då fånget skedde. Då den sålunda uttalade regeln ersätter stadgandet i första stycket av 37 § i det remitterade förslaget samt bestämmelsen i andra stycket av samma paragraf torde vara utan praktisk betydelse, har sistnämnda paragraf kunnat uteslutas.

Ehuru jag i likhet med lagrådet anser, att i förslaget bör införas bestämmelse av det innehåll, att därest löseskillingen bestämts utan att den, som har förmånsrätt i åborätten för fordran, som i 7 (8) § sägs, lämnats tillfälle att bevaka sin rätt, han bör äga att, såvitt på hans fordran inverkar, få löseskillingen prövad av skiljemän, kan jag icke tillstyrka lagrådets förslag att låta sistnämnda bestämmelse ersätta den i andra stycket av 37 § (första stycket av 36 §) intagna föreskriften, att lösesummans bestämmande till den avtalade köpeskillingen icke får lända till förfång för dylik fordringsägare. Sistberörda stadgande synes erforderligt för skyddande av fordringsägarens rätt.

En ledamot av lagrådet har ansett, att därest utöver vad som innefattades i upprättad köpehandling bestämmelse träffats om skyldighet för köparen att något fullgöra eller förbehåll gjorts om nyttjanderätt eller förmån, det borde vara köparen möjligt att därom underrätta kronan, innan kronan kungjort sitt beslut att återtaga fastigheten, med verkan att dylika bestämmelser och förbehåll bleve gällande mot kronan i inlösningsärendet. Vad sålunda föreslagits kan jag dock icke biträda. Det synes mig nödvändigt, att kronan äger möjlighet att med ledning av köpehandlingen bedöma, huruvida kronan bör begagna sin rätt att återtaga fastigheten. Skyldighet för kronan att taga hänsyn till bestämmelser eller förbehåll vid sidan av köpehandlingen kan medföra oreda och giva anledning till manipulationer för löseskillingens höjande.

38 §. I enlighet med lagrådets hemställan har avfattningen ändrats sålunda, att den, från vilken fastigheten återtages, erhållit rätt till gottgörelse för kostnad, som han haft för fastighetens underhåll, i den mån han genom återtagandet blivit förhindrad att draga motsvarande nytta av densamma.

I paragrafen hava därjämte företagits vissa formella jämkningar.

39 §. Såsom jag redan anfört, anser jag riktigt, att där omfattningen av kronans lösningsplikt eller beloppet av den ersättning, kronan skall utgiva, bestämts utan att innehavare av fordran, som avses i 7 (8) § och för vilken åtnjutes förmånsrätt i åborätten, haft tillfälle att bevaka sin rätt, denne skall äga att, då han ej erhåller full betalning för sin fordran, kräva att frågan hänskjutes till avgörande av skiljemän. Stadgande i detta syfte har fogats till förevarande paragraf. Däremot torde det icke vara erforderligt att, på sätt lagrådet satt i fråga, föreskriva viss tid, inom vilken dylikt yrkande skall framställas.

40 §. Inom lagrådet har hemställts, att i förslaget måtte införas bestämmelse därom, att därest förfallotid för köpeskillingen är bestämd till

senare dag än den, då kronan enligt förevarande paragraf skall utgiva löseskillingen, avdrag för ränta skall göras vid likviden. En dylik föreskrift finner jag emellertid icke erforderlig. Enligt 37 (36) § skall kronan för åborätten erlägga vad köparen därför utfäst. Därav synes mig följa, att hänsyn skall tagas till samtliga i köpehandlingen intagna villkor. Om sålunda köpeskillingen skall erläggas å senare dag än den, då kronan har att gälda löseskillingen, bör den sistnämnda bestämmas till köpeskillingens värde å den dag, då kronan fullgör sin betalningsskyldighet.

I paragrafen har vidtagits en rent redaktionell jämkning.

41 §. Den av lagrådet föreslagna jämkningen i avfattningen av första stycket till utmärkande därav, att för stadgandets tillämpning förutsättes, att åborätten genom lagakraftägande utslag förklarats förverkad, kan jag icke tillstyrka. Paragrafen bör kunna tillämpas jämväl då åbon på grund av skedd uppsägning avträtt fastigheten och något utslag, varigenom åborätten förklarats förverkad, icke föreligger. I första stycket hava emellertid vidtagits vissa ändringar av redaktionell natur.

I likhet med två ledamöter av lagrådet anser jag lämpligt, att förslaget i fråga om åborätts försäljning å offentlig auktion tydligt utsäger, från vem försäljning skall äga rum. På sätt nämnda ledamöter framhållit, torde såsom åborättsinnehavare böra vid auktionen anses den, till vilken åborätten genom behörigt fång övergått, såvida anmälan därom skett hos länsstyrelsen innan förordnande om försäljning meddelas. Anmälan, som sedermera sker, bör givetvis, såsom nämnda ledamöter framhållit, icke utgöra hinder för försäljningsförfarandets bringande till slut. Stadganden i berörda hänseenden hava fogats till denna paragraf.

Däremot kan jag icke biträda den av samma ledamöter uttalade meningen, att angivna regler böra äga motsvarande tillämpning i fråga om uppsägning, då kronan vill föra talan om åborättens förverkande. Uppsägning synes böra verkställas hos den, som gjort sig skyldig till sådant förfarande, att åborätten därigenom förverkats.

Ej heller kan jag dela den av lagrådet uttalade uppfattningen, att innan förordnande om försäljning meddelas, den senast antagna åbon och varje senare innehavare av åborätten, från vilken densamma övergått, skall höras i ärendet. En föreskrift i detta hänseende skulle föranleda besvär och kostnader utan att medföra motsvarande nytta.

Vad angår det av två ledamöter gjorda uttalandet, att i förslaget borde stadgas förbud för länsstyrelsen att förordna om offentlig auktion utan att föreläggande, innehållande äventyr av dylikt förordnande, först delgivits den, mot vilken det riktas, synes mig ej heller ett dylikt stadgande erforderligt. Även utan bestämmelse i lag torde länsstyrelsen komma att i förelägganden av den art, varom här är fråga, angiva, att underlåtenhet att ställa sig föreläggandet till efterrättelse kan medföra åborättens försäljning, och en erinran om berörda äventyr synes böra intagas i åborättsavtalet.

42 §. Paragrafen har undergått vissa smärre redaktionella jämkningar.

På de av lagrådet anförda skälen har jag ansett mig böra föreslå, att 43 § i det remitterade förslaget uteslutes.

43 §. (Motsvarande 44 § i det remitterade förslaget.) Såsom lagrådet föreslagit, har retentionsrätt tillerkänts kronan jämväl för fordran, som uppkommit därigenom, att kronan enligt skriftlig handling till åbon överlåtit å fastigheten befintlig byggnad.

44 §. (Motsvarande 45 § i det remitterade förslaget.) I paragrafen, som undergått en redaktionell jämkning, har intagits en hänvisning jämväl till 32 § konkurslagen.

45 §. (Motsvarande 46 § i det remitterade förslaget.) Såsom lagrådet framhållit, torde klagan över beslut, varigenom länsstyrelsen vägrat att antaga till åbo den, som genom överlåtelse eller annorledes förvärvat åborätten, böra upptagas av regeringsrätten. Då emellertid enligt förslaget vad som finnes förskrivet angående stadgad åborätt och annan ständig besittningsrätt icke skall äga tillämpning å den föreslagna åborätten, kunna nyssnämnda mål icke hänföras under de i lagen om regeringsrätten omförmälda åborätts- och besittningsrättsmålen. Med hänsyn härtill erfordras ett tillägg till sistnämnda lag.

46 §. (Motsvarande 47 § i det remitterade förslaget.) Lagrådet har ansett, att därest den föreslagna boken skulle ur säkerhetssynpunkt hava den betydelse, förslaget avsåge, det vore nödvändigt, att medelst intagande i förslaget av noggranna bestämmelser angående inskrivningarnas verkställande bereda större trygghet än med förslaget åstadkommes för att samtliga fordringar bleve vederbörligen antecknade. Denna lagrådets uppfattning, att förslagets bestämmelser härutinnan icke skulle erbjuda tillräcklig trygghet, kan jag ej biträda. I fråga om fordran, som avses i 7 (8) §, bör märkas, att enligt det uppgjorda förslaget till ändring i 17 kap. 6 § handelsbalken för sådan fordran åtnjutes förmånsrätt endast då densamma inom viss tid anmälts för antecknande i boken. Det ankommer således på borgenären att tillse, att hans fordran blir i rätt tid anmäld. Vad åter angår kronans fordringar, för vilka åborätten kan häfta, torde det kunna förutsättas, att desamma bliva behörigen anmälda och inskrivna.

Av skäl, som anförts vid 21 § i nyssnämnda förslag, har det blivit nödvändigt att vidtaga sådan ändring i 2 § 1 mom. i skogsvårdslagen, att skogar å åbofastigheter undantagas från tillämpningen av sistberörda lag. Med hänsyn därtill har jag låtit utarbeta ett förslag till lag om ändrad lydelse av 2 § 1 mom. i skogsvårdslagen den 15 juni 1923 (nr 212).»

Föredraganden uppläser härefter i enlighet med nu anförda grunder avfattade förslag till

1) *lag om upplåtelse under åborätt av viss jord* och

2) *lag om ändrad lydelse av 2 § 1 mom. i skogsvårdslagen den 15 juni 1923 (nr 212)* samt hemställer, att förslagen måtte, jämlikt § 87 regeringsformen, genom proposition föreläggas riksdagen till antagande.

Med bifall till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställan förordnar Hans Maj:t Konungen, att proposition i ämnet av den lydelse, bilaga till detta protokoll utvisar, skall avlåtas till riksdagen.

Ur protokollet:
Sture Idar.

Stockholm, Isaac Marcus' Boktryckeri-Aktiebolag, 1926.